

УКРАЇНСЬКА
байка

ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

УКРАЇНСЬКА *байка*

Харків
«Фоліо»
2013

Серія «Шкільна бібліотека української та світової літератури»
заснована у 2010 році

Текст друкується за виданням:
Українська байка. — Харків: Фоліо, 2006

Післямова та примітки
О. В. Даниліної

Художник-оформлювач
О. Д. Кононученко

Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах
(лист МОНмолодьспорт України № 14.1/12-Г-318 від 02.11.12)

План-проспект серії затверджено
Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України

Громадська Рада серії
«Шкільна бібліотека української та світової літератури»
В.С.Бакіров, О.Ю.Вілкул, Г.М.Герман, В.М.Голенко, В.М.Горбаль,
М.М.Добкін, І.Ф.Драч, В.Г.Кремінь, О.С.Онищенко, М.В.Попович,
Д.В.Табачник (голова), О.А.Удод, Я.С.Яцків

Українська байка / післямова та примітки О. В. Да-
У45 **ниліної; худож.-оформлювач О. Д. Кононученко. —**
Харків: Фоліо, 2013. — 157 с. — (Шкільна б-ка укр. та
світ. літ-ри).

ISBN 978-966-03-5461-6

(Шкільна б-ка укр. та світ. літ-ри).

ISBN 978-966-03-6187-4.

Українська байка в її кращих зразках — у творчості Г. Сковороди, П. Гулака-Артемівського, Є. Гребінки, Л. Глібова — успішно розвивалася завдяки органічним зв'язкам з фольклорними традиціями.

Овіяні народною мудрістю, байки українських письменників в алегоричних образах засуджували несправедливість судей, зажерливість та хабарництво чиновників, необмежену панську сваволю, із співчуттям зображували безправне становище бідняків, їхні мрії та надії на краще життя, вихваляли кмітливість і дотепну вдачу українського народу. В цьому їхня сила і незгасна, невмируща життєвість.

ББК 84(4 УКР)

ISBN 978-966-03-5461-6

(Шкільна б-ка укр.

та світ. літ-ри)

ISBN 978-966-03-6187-4

© О. В. Даниліна, післямова, примітки,
2013

© О. Д. Кононученко, художнє
оформлення, 2013

© Видавництво «Фоліо», марка серії,
2010

Григорій СКОВОРОДА

(1722—1794)

БАСНЯ ЕСОПОВА

Преображенна на новий вид малороссійскими фарбами для учеников поетики 1760-го года в Харьковѣ. Вина сея басни та, что многи от учеников, нимало к сему не рожденны, обучалися.

Козля от стада осталось до бѣса.
Се ж и товариш бѣжит — Волк из леса,
Кинулось было сначала в утѣки.
Потом, ставши, так сказало драпѣкъ:
— Я знаю, что мнѣ нелзя минутъ смерти
От твоих зубов. Но будь милосердый!
Здѣлай, молю тя, ту милость едину:
На флейтузѣ мнѣ заграй на кончину,
Чтоб моя мнѣ жизнь увѣнчалась мила.
Сам, мудрый, знаешь, что в концѣ вся сила...
«Не знал я сего во мне квалитета», —
Волк себѣ мыслит... Потом минавета
Начал надувать, а плясать Козлятко,
Волка хвалами подмазуя гладко.
Вдруг юрта собак, как вихр, вокруг их стала
Музыканту з рук и флейта упала.
Просто до Волка — сей, той щипнет, вкусит
И сам капелмейстр плясать уже мусит.
Вдруг Черногривка хватъ за поясницу,
А Жук с Бѣлком за горлову цѣвницу,
Кудлай да Гривко упялися в бедра.
Вопль раздается в долинах от вѣдра.
Еще ж наспѣл Хвост, сюда ж рыло пхает, —
Не дотолпятся. А он воздыхает:

«На что (сам себѣ) стал ты капельмейстром,
Проклятый, з роду родившись кохмейстром?
Не лучше ль козы справлять до росолу,
Неж заводити музыканску школу?
А! а! достойно!..» А собаки, рыла
Потопивши, рвут... И так смерть постигла.

ПРИКАЗКА

Не ревнуй в том, что не данно от Бога.
Без Бога (знаешь) ни же до порога.
Аще не рожден — не суйся в науку.
Ах! Премного сих вѣчно пали в муку,
Не многих мати породила к школь.
Хочь ли быть щаслив? — будь сыт в своей долѣ.

*Сія о музыкантѣ Волкѣ казка успѣла до того, что пастырь добрый
Йоасаф Миткевич больше 40 отроков и юнош свободил от училищ-
наго ига во путь природы их, ревнуя челоуколюбію — не тщеславію.*

Сему и аз, ревнуя, написах книжицу «Алфавит Мира».

Г. С.

Павло
БІЛЕЦЬКИЙ-НОСЕНКО

(1774 — 1856)

ЛЬВИНИЙ РОЗДІЛ

Якось Собака, Вовк да ще шкодливий Кіт —
Міщани, той з села, той з гаю чи й з рокіт,
В товариштво зі Львом-вельможей поєднались,
Єдиностайне так собі обов'язались,
Щоб рівні всіх були — чи шкода, чи й бариш;
Ніхто б собі не бгав од зября в долю більш.
Якось Олень попавсь Собаці у тенета.
І, сподіваючись і шкурки, і бенкета,
Шамнула звати всіх, і Лев ділить прибіг.

Що всіх четвірка їх,
Лев зараз зрахував на кігтях без помилки
Й здобичу розідрав на стільки.
Взяв кращую собі із головою часть.
— Се мні, — казав, — я Лев, за те ж і маю власть;
І об сьому ні слова;
Другую чверть улова
Беру собі ж за те, що я між вас
І всіх звірей грізніший;
До третьої всім зась!..
Чи чули? Се за те, як бачте, я міцніший,
Хто дужчий, той і прав.
А сей шматок четвертий
Чи тільки б хто зайняв,
Той буде сам пожертий.

ВОВК ДА ЯГНЯ

Із рудки прудкої Ягнятко воду пив.
Злий Вовк натщесерце побачив те з куців

І баки визвірив — шукав якої придирки
Да клами цокотав, завив на його з гірки:
— Ледащо! Як ти смів мні водопій мутить?
На капость? Га? На глум!

Щоб як не дати пить!

Постій! Ось я тобі, лукавий враг незбожний.

— Змилуйся, пан вельможний! —

Ягня йому в одвіт. —

Я ниже пана пив; ізвольте розсудить:

Багно против води чи може бак носиться?

— Глянь, миршаве, й воно ще дума оправдиться,

А прошлий рік мене ти лаяло при всіх.

— Я! Прошлий рік! А як се лучитися мало,

Коли ще прошлий рік, крив біг,

Мене й на світі не бувало,

Бо я сосу ще мать.

Се свідками могтиму доказать.

— Брехня! Коли ж не ти, дак, певно, се твій брат!

— А брата я не маю.

— Ти знов почав брехать!..

Я время утрачаю,

Я чую вже давно, що вся твоя сім'я,

Собаки, вівчарі, ви всі мене б примили

Да в ложці б утопили.

Живцем із'їли!

Всіх більше ти! Ось я

Задам тобі, моему лиходію! —

Да бідного вхопив за шию,

В ліщину одімчав, там без суда й позвів

Його із'їв.

Хіба не те ж у нас? Хто міцний да багатий,
Той прав; а неборак хоч прав, да винуватий.

ПІВЕНЬ ДА ЛИСИЦЯ

Один старий моторний Півень
В обід у зній забравсь далеко від жилля,

Сів одпочить на дуб в тіні проміж гілля.
Підкралася Лиса (лукавий звіку злидень).
І каже з ласкою, стончивши голосок:
— Здоров був, серденько, добрий день!
Спустись, родинонько, до мене на часок;
Чи чув? В нас з дробиною це згода вже із
тиждень?

Я ж се на radoщах прибiгла повiстити.
Одложмо колотню да нум по-братськи жити;
Спустися, братику, я тебе поцiлюю.
— О, поздоров тебе, мiй любий брат, гаразд, —
їй Пiвень одвiчав. — Я дуже згодi рад,
Спасеть тебе за добру вiсть такую!..
Зараз... А глянь же, глянь, якая пиль курить!
Се, мабуть, ще гонцi сей мир благовiстити...
Нi, бачу, се хорти з ошийником на шиї.
Пожди же, я спущусь, чого тебе барить!
— Прощай! — Лиса на те. — Мнi треба йти борзiє
Ще дробини оповiщати. —
Да в гай чимдуж навскоки
Пустилась утiкати.
А Пiвень ошукав, захопившися за боки,
Над ляком хитрої узявся реготати...
Як любо брехуну брехнею одвертати!

ЖІНКИ ДА ТАЙНА

Нiщо не муля так, як iнколи у ротi
У жiнки молодой язик,
Коли що ввiриш на самотi
Да ще й попросиш, щоб вона тобi нi пик.
Один селянський жмуд хотiв iзвiдати жiнку —
Чи можна тайну їй ввiрять?
Для сього уночi улiгся на перинку,
Почав пручатися, чимдуж стогнати:
— Ох, леле! Лишенько!.. Терплю пекельнi муки!..
Рятуї!.. А се ж бо що — дивись!
Свiжисеньке яйце я знiс!
— Яйце? — Еге, дивись! — Да й дав курине в руки.

— Оце ж! — Гляди ж мені, нікому не кажи!

Язик на прив'язі держи!

Бо люди назовуть мене за теє квочкой! —

І жінка заклалась нікому не казать.

Мовляла, щоб взивав її бісовської дочкой,

Коли б одважилась брехать.

Но клятва зслизла геть із мракою за ночкой,

Бо так цікава річ, ще тайная, з яйцем

(Як той казав), у ней ось на душі вагніла,

І, бідная, із ней місцинки не зогріла;

Чимсвіт повіялась до кумоньки прямцем.

— Магай бі! Кумонько!

А що ти, серце, знаєш?..

Да тільки я боюсь, ти іншим перескажеш.

Оце-то вдивовиж! Таких чудес,

Повір, як світ настав, не чули ще до днесь.

Як люди вчують, мні достанеться по спині...

Гляди ж... Мій чоловік сю ніч яйце ізніс,

Да ще здоровее такеє, мов з гусині.

— Чи справді?.. — Глянь оце ж, яке чудне, дивись!

Крий світе, кумонько! Ні пикни, бережись!

— Чи справді же? Да я такого й не чувала, —

Сусідка в одповідь. — Іди ж, не бійсь!

Не на таку напала,

Я так мовчлива, мов карась! —

(А вже мордує й сю, яйце в печінках мучить).

Щоб швидше тугу збуть, із відрами знялась

К криниці за водою. Тут трапилось улучить

Куму да тітоньку, ще трьох якихсь жінок.

Ось там... кільки води, добудеш новинок!

Вона, сердешная (бо їй припало гірко),

Вагу щоб з серця знять,

Зверзла: — Сусід мій зніс сю ніч яєць четвірко...

Да крий світ! Тільки що кому об тім казать,

Бо буде він мене брехухой віншувать! —

З сих жодна, встрівшись, добавила по стілько,

Все нишком на ухо, щоб те не туркотить.

Що ж? Марне турбування:

Іще було зарання,

Не мусили б сьому обачно говорити;
І хто б в селі не знав чи ізнайшовсь оповдні,
 Так поздоров
Жіночих язиків моторних кум-удов:
До вечора знесли з брехней яець дві сотні.

Да цитьте лиш, либонь, як правду розібрать,
 У нас є на Україні
Багацько і людей, що гірш од жінки тайни
 Не тямлять, як сховать.

ІНДИК

Індик взмайнув літатъ (хоч зроду не літав).

Наприндившись і шмигавши крилами,

Аж гув, вертівся й походжав

З пихой перед Курками

Да так брехав:

— Дивітесь, небожата!

Це кулею пуцусь.

Чи чувано коли про наського панбрата,

Щоб де Індик літав?.. Отеж я вознесусь

Ген-ген за хмари;

Рога у місяця зломлю,

У гній зіб'ю Волосожари,

Орла кігтистого схоплю! —

Почувши мову сю, Курчата

І дрібні Пташенята

Злякались: — Лихо нам, біда!

Як справді він черкне, то сподіваться

З руйной блискавиць стонадцять!

Тоді хлівця не знайдемо й сліда,

А вже хоч як, а, бачся,

Він нажене грози. —

Глазюють всі, роззявши носи,

Стаївши душі, ждуть. Індик чимдуж надувся,

Наприндивсь, розмахнувся,

Важенько підстрибнув да й знов опукой сів.

Вмить реготня роздалася, —
Вся дробина озвалася.
Харпак оторопів,
Спустив додолу хвіст да й почухрав у хлів.

Так бідний рифмоткач, без глузду і без дара,
Грозивсь, біснюючись од словодурі жара,
З сумбурной одою залізти на Парнас,
Парить між зірними кругами
І кидать в нас
Відти громами.
Леч ось вже під кінець
Вельможі на ралець
Він напіндарив оду;
Читаєш — глум народу!
Нісенітениці на віршах ізразець.

Колись так Бонапарт скажений,
Що нівечив людей і не жалів коварств,
Розлютувавшись, із скільки знайде царств
Європи ізмарненной,
Збагнув одно зліпить.
На глум? — ще заходивсь святую Русь побить!
Нахлинув — і біда! Де глянь — різня кипить!..
Що ж вийшло? Враг шалений
І сам устряв на острові Єлени
Да й досі там лежить.

ДУБ, ОЧЕРЕТ ДА ПОРОСЯТА

Гіллястий гордий Дуб вибухався з предвіку,
В верцадлі озера бринів,
Свого чола красу велику
Од спеки і вітрів окіль все боронив;
Під ним ріс Очерет тендітний.
Побачивши, що Дуб, як батько рідний,
Його під сінь собі узяв,
На товариство вчав

Дивиться пишним оком,
Що тиском поросло в багні
На березі широком.

— Нетяги! — він казав. — Вас дуже жаль мені,
Для кволіх вас важкі дрібніші Пташенята,
А мні байдуж Орел під тінню мецената;
Вам лихо край води весінній тиховій,
Мені ж байдуж Борей! —
Борей не думав дуть, набігли Поросята
Шукати жолудей;
Потупсали вкруги, весь дерн дотла взорали
Да й Очерет піджали.
Пан Дуб собі байдуж, того і не вважав,
Да тільки головою з усмішкою похитав.

Підлизухи панки, лабзи вельможі,
На Очеретину сю трохи ви похожі!
Заки глузуйте над ближнього бідой,
Уже своя напасть вагніє за спиной.

РАДА ЗВІРЕЙ ДЛЯ ОБРАННЯ СОБИ ЦАРЯ

Лев, цар звірей, ізгинув,
І весь звіриний рід нарочно по зову
Збігався; гаї, логва покинув,
Оддать послідній довг, утішити вдову
Да нового царя обрать.
Як трохи вий нудний в бору угамувався,
Ніби велика рать,
Звірей збіжалася громада,
І почалася рада:
Кому б то на уші той бриль царський надіть?
Небіжчика синок хоч гарний був Левченок,
Та ба — бач, правди нігде діть,
Невправних літ,
Недавно ще з пеленок.
— Нехай! — він матері казав. —
Іще я не одхляв.

Нехай! Рейментувать нельзя іще зі славой

Такой грізной державой.

— Чи хочеш, синоньку, як цар рейментувать, —

На те казала Львиця, —

То рач себе вкращать.

Грізних, величних діл історією займися

Своїх дідів,

Великих Львів,

Пильнуй з ними рівняться,

Покіль твій дійде час:

Реймент є важна праця! —

Тоді піднявся Барс.

І, визвірив очима,

Зарів: — Я цар над вами,

Хто важитися в том

Зі мной посміє?

Хто силу з швидкістю таку, як я, іміє?

Я більше всіх зі Львом

Удався подобенством. —

Ведмідь собі

Гарчав, оскалив кли, вспинившись на диби:

— То що? Я перед тим одержую первенство.

Да я не тямлю сперш, як сей на уха бриль

Давно я не захопив! Дурним у вічі б сіль!

Дже я, ніби сам Лев, такий же, бачся, хищний,

Навіки з сина міцний...

Дивись, бак, йон же, йон!

За віщо ж був змарньон?

Я, зверх зубів, пазюр, з в'язовою ломакою

Управляюсь хоч з якою огурною звірякою!

— Гаразд ще й гайдука, — казав, глузуя, Слін.

— Ще й бджоли викрадать! — заржав, басуя,

Кінь. —

Мні дайте реімент, мні панувать над вами,

Хто з вас мене гарній?

Ізвіку з кращими кохаюся панами,

Зате ж і важитись зі мной ніхто не смій,

Коли пізнатися не схоче з копитами!

Дивіться, я один печатаюсь гербом!

— Ось бришка чим, дурний, — Лисиця

одвічала. —

Дже бідний ти умом,
Природа хоч копит тобі здоровий дала,
Дак на рейменті бак не швидкою ногой,
Орудують із глуздом головою.
Повірте, звірі, мні доводиться сей бриль:
Я стаї всей хортів пускаю в вічі пиль;
Хто є з звірей од мене моторніший,
Розумний, прохирніший?
Здається, вже ніяк
Не можна у хлівець украстись од собак, —
Аж дробини — катма! — Тю, на! Дивись, чим
бришка! —

Озвалася Мартишка. —
Да як же одличить тебе з іним звіром:
З куницею, песцем, із пакосним тхором?
За те, що у хлівці ви над курками ручі,
Не до ладу одіть вас у царській бучі...
Пани! Чи знаєте, кого зобрать?..
Мні якось совісно казать...
Я вам щодня все корчитиму пики й
Стрибками буду утішати,
Все царство буде реготать,
Всі веселитьмуться — і злидні, і каліки!..
Да я же із прямим вселенія царем,
Із чоловіком є подобная во всем.
— Глянь, визвалася з чим, мерзенная звірина! —
Тут гаркнув Попугай, брехливий какаду. —
Твоя гидкая образина
Кривить його якось не до ладу.
Сховай її, плюгаву!
Я маю мовну річ, певніший глузда знак!
Оддайте, звірі, мні державу!
— Цур, дурню! Ось удрав! Се так,
Се б на лихо пішло! — крикнула Обез'яна. —
Нехай я й погана,
Яка ж у тебе річ?
Дже ж і сорока те гиркає все без глузду,
Точнісінько як ти, не до ладу, ізпусту,
Незв'язну дич!

Да ти ж чого приплився до звіряки?.. —
Вся рада, кинув злих
Да навіжених вяки
Курям на сміх,
Дала звіриную корону
Достойнішому Слону,
За те, що дюжий хоч, всігда розумний, тих,
Пихою не надут, ні злістію іних.

Коли б на уряд по правді обирали
І в нас людей!
А криводушників ледачих одганяли!..
Чи можна людям бак рівняться до звірей.

БІЛКА ДА КРОТИ

Голінна Білка раз, пустуя так
І сьяк,
Стрибаючи легенько,
А де чіпляючись з повагою тугенько,
Неначе рак,
Обачно вгору пхалась,
Із долею добралась
Трьохвічного дуба на самий шпиль.
Дурній здалось відтіль,
Що рік той божевільний,
Як оком озирнуть, оте їй все піддав
І під луною катмав
Кого-небудь їй рівній.
На те ж окіль на сміх не бачила Сорок,
Що, може б, бідної хоч трохи збили дури;
Пухкий напрядя хвіст з пихи,
полізла з шкури.
Тоді Кроти дивилися з нірок,
Їй заманулося побришкать, як вельможі,
Згори гукнула їм: — Кроти, небожі!
Чи можна бак
Мізерно жити так.
Щодня із працею побивається

Для корінця або чи й гробачка,
Да все лякаться
Ужа або Тхірка,
У мряці, під землею нидіть пекельним жахом!
А я... дивітеся, без крил літаю птахом,
В тіні так весело гуляю.
Хто сміє око взвезть, де я проміж листків
Найкращі з жолудків
З вершечка обираю
І де вгорі
Вся волохата тварь не вадить мні;
А біднії людиці так дрібні, мов комашки,
У спеку жнуть, мордуються, бідняжки! —
Ошпечені Кроти,
Селянська дрібна дич,
Почувши Білки річ,
Повірили з сердечної простоти,
Мовляли: справді, се найкращее створення!
Да схаменулися ось як од дивування:
Шуляк, пернатих кат, під хмарою парив,
Як блискавиця, шасьт — да пишную й захопив
І, стиснувши в кігтях, попсув її мани.

Хто в долі — стережись, бо за спиною нападє..
Чи довго бак додолу впасти?
Пани, що в куцях жупанцях,
В коркових чобітцях,
Ледве держітеся на лаковім помості,
Не бришкайте, що ми здаємся ніби прості;
Ми бачим інколи, як злий незгодний рок,
Жартуючи із вами
Да трюлнувши, дає вам жудкий врок...
Тоді бува ніяковось з панамі!

ОЛЕНЬ, РУСАК ДА ОСЕЛ

Олень, краса гаїв,
З рогами, як гільїни,

На яких зражував б більш двадцяти сучків
Юрму хортів з одвагою розбив,
Вродливий, сам тулявся ні гадки у ліщині.
Тоді же край села заліг косий Русак.

Вирлатий неборак,
Почувши гав дворняги,
У той ж ліщинний ліс
Чимдуж собі дав тяги
Да в хашнику стаївсь;

Мов на осиці лист, мізерний, без одваги,
Як в трясці, весь тремтить:

Листка сухого шум, дерев безвинний шопіт,
Як тихий суховій лиш трошки ворушить,
Усе його ляка, — аж вчув Оленя топіт
«Тепер лиха біда!.. Ох, — дума, — уберусь!

Дарма що скажуть трус,
Всі-бо на мене падкі!»

Да й вдарився стрибать, дурний, во всі лопатки,
Пробігши марно щось, пустий покинув жах,
Вернувся ізнов в кущі да, ставши на дибках,
Дививсь на бучнеє творіння;

Побачив мирнеє того хиління,

Байдуж — удоволнивсь красой його рогів.

А там кивнув дурною головою,

Казав: — Чого рогаль сей бришкає собою.

Да й ми самі — хіба в мене нема усів?

То з ляку у хортів ледве вцілють душі. —

А сам все озира, щоб як удрать з кущів.

Осел дурний те чув да, ляпая ушами,

Йому казав: — Еге! Так, друже милий, так.

Чого він носитья з великими рогами;

Да він не стоїть нас удвох з тобою, Русак! —

Олень, почувши те, з усмішкою озирнувся

Да гордо в частий гай од дурней одкачнувся.

Багацько є таких, що бришкають тоді,
Коли не чуть біди;

А чи приспічила незгода невелика,
То біднії зовсім із'їдуть спантелика!

ОРЕЛ ДА КРІТ

Орел на дубі сів, казав Кроту:
— Мізерний, жаль тебе: ти дальш не бачиш носа,
Працюєш вік во мраці да в поту;
Ти мусиш жалкувать на льоса,
Що він тобі недолю нав'язав;
А я на сонці бачу плями
Да з хмар, де звір який упав
В байраці або ямі;
Хто ма такий гостріший зрак!
— Що правда — правда; що й казати!
Дак нізащо й мні теж льосу ганьбу дати. —
Одвітив Кріт. —
Я бачу божий світ,
І сонечка тепло із дякою чую,
І в ус собі не дую,
Нехай, святе, горить!
Не хочу знать, чи є на ньому плями...
А з хмар ти бачиш падло в ямі.

Отак бува у нас, людей!
Не заздрую тому, хто ма гостріші баки
Да ближніх преться быть суддей,
Бо знає, де зимують раки.
Все бачить тільки плями в них,
Гудить невинність ні за віщо,
Добра ж ані на сміх.
Нехай тому абищо!
Чи се ж таки не гріх:
Він в оці ближнього побачить і пиліни,
А в власному своєм не чує і бревнини.

ЗАЄЦЬ ДА ПЕРЕПЕЛИЦЯ

Чи можна кепкувать над ближнього бідою,
Коли ніхто із нас
Не певен, що з самим прилучиться зараз!

В сусідстві, під одною
З Перепелицею борозною,
Кум Заєць любо жив.
Доволі в них було не тільки що луків,
Да з збожем цілих нив.
А як не треба їм було ділитися,
То й ні за що свариться, —
Так цілий вік в миру жили проміж собою.
Колись, осінньою добой,
Вони чинненько розмовляли, —
Аж вмить побачили Хортів,
Які якраз на них простісінько біжали.
І бідний кумонька злякався їх зубів,
Навіки мусив умудритися.
На теє дивлячись, кума Перепелиця,
За боки взявшись, схопилась реготать
Да над бідой його глумиться.
Якось-то ушаку не довелось здихать:
Йому вдалось, забив Хортів чуття,
Прибігти одпочить на перше кочев'я.
— А що, косий, набігавсь? —
Сусідка глузувала так. —
Йон же, йон, дивись, да як же трус задихавсь!
Чи можна так
Лякаться Собак?
Нісенітениці — гай, гай, да се ж безділля,
Побачив би, як я свої струснула крилля,
А в тебе лиш одно спасеніє — в стрибках!..
Ой лишенько! ах, ах! —
Да й опинилася у Кібцевих кігтях.

ВОВКИ ДА ВІВЦІ

Після зпредвічних войн,
Коли рудками кров текла без остановки,
З кошарою вічний мир з'єднали Вовки.
Здавалось, вигідний для обудвох сторон,
Бо Вовки хоть Овець знечев'я де й хапали,

Дак же і Вівчарі з Вовків кожухи драли.
Тремтя, злодюги сі, боясь Собак, київ,
В непевну саму ніч і нишком лізли красти.
Зате ж і Вівчарі жахалися гаїв
І з обережністю ватаги гнали пасти.

Кажу, зробивсь бажаний вічний мир.
Да вже, щоб був навік, списали на папір,
Дали собі залоги:

Овечки — Цуценят

(Бо дурні сі пусті робили все тривоги),
А Вовки на обмін в отару Вовченят.
Чи бачили ви мир коли на вічні часи?
Бо злий да дужий враг на кволого вік ласий.

Чрез рік чи два залоги із Вовчат
В кошарі поросли здоровими Вовками;
І вже природну хіть — овечу кров лактать,

Орудувать іклами —

Не думали спинить.

Колись у меженину,

Вівчар як загуляв, улучивши годину,

Вовки, щоб вдовольнити злість,

Вчали душить Ягнят, а ситших хвать на спину

Да і стругнули в гай.

А гайові з Собак, од мира необачних,

Собі бенкет зробили смачний —

Пошматували всіх; як звали поминай!

І святобливий мир знов навік прощай!

Дарма що списан на папір!

Мир — добра річ, се так; да на кого надія?
Як совісті за шаг нема в твого злодія?

ЗЕЛЕНАЯ КОРОВА

Не раз розумний жмуд

Через смішну вигадку

Зумів ошпетить люд,

Убрав в блазенську шапку.

Юрко на ярмарок збиравсь
Вести продать корову
Да з жінкою єднавсь,
Купить яку б обнову?
Біда!.. Коровчина була непоказна:
На неї й чорт не схоче подивиться.
Як з рук таку зіпхнуть? Враг-дідько тее зна!
Якось збагнув Юрко вмудриться;
Поміркували з жінкою вдвох,
Да взяв (щоб не давали ганьби)
Розвів із кізяка якоїсь зеленої фарби,
Да з голови до ніг
Окрасив коровчину;
Да гарну ж нарядив! Накинувши ряднину,
Повівся в ярмарок
Швиденько якомога.
Лиш вибравсь до яток,
Де кілька оком глянь — колишеться шапок,
Усатих пик, дівчат, очіпків, наміток;
Як хвилі на Дніпрі край Січі на порогах,
Веде — схопилась суматоха!
Народ услід
Кишить, мов комашня, товпиться
Корови поглядіть:
Що гарная, мов чиж, да, як павич, сизиться.
Взлізають на вози, ворота, на тини,
На хати, на дзвониці;
Весь люд мов іздурів: попи, жінки, пани
Хотять побачити зеленої, гарної биці.
Усяк шага сулив,
Коли б ізняв ряднину.
Юрко за глузд узявся: цікавою здадчину
Сховав у дядька в хлів;
Такого к вечору з людей набрав шагів,
Що вже б було купить запаску чи свитину.
По городу всьому як є весь день і ніч
Лиш об корові річ;
Недужії од неї хворобу забували.
Няньки, щоб уночі приколихать ляльок,

Геть пісню бабину покинули коток
Да об зеленої корові вже співали.
На другий день ізнов, занявся лиш світок,
Народ з шагами в хлів, пре до Юрка юрмою,
Як зграя галиччя, корови той глядїть.

Да не дає покою,
Нагодувать, поїть;
Юрко ізнов велику силу
Набрав шагів.

Що сподіватися? Купити і волів?..
Схопились покупці міняти на кобилу,
Дали придачі щось — взять думали бариш;
Но та диковна річ для всіх була не нова,
Корови не схотів ніхто дивиться більш —
До вечора об ній ні слова.

Нехай яка б річ химерна не була,
Лиш новая — уже б народ з ума звела:
Тоді не суйсь ніхто з розумною казанню
Людей учить.

Годинці дай наспїть да міркуванню,
Вона од навіженства уміє люд злічить.

СЕЛЯНИН ДА ЙОГО ДІТИ

Працюй, небог, роби, не гайся — літо в полі,
То матимеш всього доволі!

Колись один заможний селянин

Почув смертельную хворобу.

Кликнув своїх синів

Без свідків, їм казав:

— Держіть свою худобу,

Що довелась мені в наслідство од дідів!

Бо на однім з ланів, не тямлю

на которім,

Захован сутий скарб. Всяк зна — робить

не сором.

Дак лихо! Щось не всяк буває праці рад,

Не хоче рук додать.

Кажу, ви не губіть охоти:

Всю землю зворушіть,
То візьмете і клад,
Кажу, працюйте в поті!
Чи вітер вчав зривать листи з дерев'я жовті,
Хапайтеся за плуг.
Везді, во всіх кутках,
Де є, переоріте,
Нігде огріхів не пустіть.
Кажу... — І згаснув дух.
Сини, сховавши батька,
Взялись копать, орать,
Не жалуючи праць, ні статка.
Що ж? Грошей не знайшли; зате ж на прийшле
літо
Таке родило жито,
Що тісно на току скирти вставлять.
Отець синам хотів у вічі доказать,
Що праця — певний клад.

ДВІ КУХВИ

Дві кухви їхали: одна важка, з вином,
Тяглася нищечком поважно,
Друга повз ней шляхом
Пуста гуде, несеться вскач одважно.
Од неї грюк і грім,
І в'ється пиль, як дим.
Хто встріне, од неї, злякавшись, втікає,
Почув її здалека грюк.
Що ж? Кухва ся здає хоч дуже товстий гук,
Дак же користі — ні, не те, що повна має.
Отеж, хто тільки й ма свої діла в устах,
У того, далєбі, — головонька пуста.
Розумний чоловік собою не бришка,
А тішиться чужою річчю знишка.
Чи скаже, розсудив, з повагою словце,
Утішить серце й глузд, як добрее винце.

ПРАЦЬОВИТИЙ ВЕДМІДЬ

Якось один Ведмідь,
Який мав силу й глузд ведмежі,
Побачив, що його сусід,
Муگیر, на верстаці край хижі
З повагою обіддя гнув,
І чув,
Що сим щоденний хліб з сім'єю заробляє.
Розміркував, що й він здорові лапи має,
Й собі вчав гнути ліс;
Озвався грюк по гаю,
Все нівець: ясен, клен, дубина, верболіз, —
Далеко чуть було його роботу!
Бак Мишка хоч робив в охоту,
Дерев попсув цілісіньку гряду,
Да щось не до ладу;
Потилицю скребе і диба до сусіда.
— Порадь, — вклонившись, проха, — що це
за біда,
Таки ж, здається, й я трошити вмію ліс,
А не зігну й 'дного обіддя
До коліс!
— Бач, дурню, слухай що: як до якого діла
Без глузду — ні до чого сила, —
Казав йому сусід. —
А треба розуміння
Да з працею терпіння;
З сим матимеш дохід.

КВОЧКА ДА БДЖОЛА

Десь Квочка зі Бджолой згадала ізмагаться:
— Да ти ні до чого, нікчемная Бджола!
На липі жовкне лист, вже й хоче осипаться,
А ти, як літо є, в безділлі провела;

Знай все одно робила,
Як навісна, з квітка
І до квітка летіла.
Од тебе, мов 'д козла, —
Ні дійва, ні руна,
Мої же всі видні слідини;
Да часом бачили тебе і на кидлині,
Ще, кажуть, од тебе бува лиха пеня;
А од мене щодня,
Чи гляне жінка в вічко,
Вже й є свіжісенько яйчко.

Всі знають об сьому. — Нельзя того не знать, —
Бджола одповідала, —
Коли чимдуж начнеш над хатой цокотать.
Чи ти ж коли, дурна,
В наш улій заглядала?

Що не несучи яєць і не даю руна,
Дак вже по-твоєму й живу в безділлі;
Не те бреши, кума;
Зі всякого квітка, на всяком зіллі,
Лиш блисне сонця світ,
Беру солодкий мед і віск, вночі на свічі.
Щоб веселить гортань і вічі,
Ще од хороб цілить;
А жало бережу для дармоїдів трутней
Чи боронитися од злодія да плутней!

ТЯЖБА

Два лісові Ведмеді бором йшли
Да з медом щільника чимало ізнайшли:
Якийсь литвин утративсь;
Здавалось, краще б їм з'єднатись,
І жодний брат
Узяв без волокит собі, що мусив брать.
Так подивуйся ж на ведмежую натуру:

Ділиться мирно бак ніяк не хочут здуру.
Пішли тягаться в суд. Там сотник з писарем,
Ведмеді ж волохаті,
Всі тії щільники дай важить кантарем,
Щоб певно вже вагу пізнати
І рівно розділить,
Без всякої для сторон утрати...
Бо гріх казати: той суд по правді мав робить,
Як той статут і совість нам велить.
Дак що ж? Поки той мед рівняли, тормосили,
По лапам і міху багацько розгубили;
А треба чепурно панам ходить,
То й осмокталися, а неподільчивим
На пай не довелось, смякнувши, й половини.
Знов треба навісним
Жалітись на той суд до полкової старшини;
А сзя знов давай розділ той повірять,
І знов те важити да на паї рівнять;
Ще більше нарядили шкоди!
Уже б, здалося, час собі розміркувать
І позиваться годі,
Дак, бач, шкода; вже очевидячки
Обидвум довелись дрібнії грудочки.
Жалітися треба їм на те рішення
В войськовий старший суд. Подали доношення...
Не швидко той войськовий трибунал
Те діло одібрав
Собі на поваження,
І вже не швидко геть
Черкнув декрет:
«Істці нічим не доказали,
Що ніби ті суди розтринькали їх мед,
І марно нас, панів вельможних, турбували,
Зате же приказали:
Узять з обох в войськовий скарб пені,
В примір іним, а їм в караня,
Що важив весь той мед, як ка' їх показання».

Од тяжби, од позвів нас, Боже, сохрани!
Для згоди між собою найгіршая порада
Все-таки краща, чим в суду найлучша звада.

СОРОКА

Якось із Києва в село
У глуш Сороку занесло.
Там, бавлячись у панства,
Вона набралася і гордування, й чванства,
І пісні сільських птах на сміх вчала гудить:
— Ну як співає Щиглик?
Дже тільки що пищить;
Усе по-старому; а Шпак, а жовтий Чижик, —
Теж все по-давньому, кат знає як свистить.
Ось Соловей... таки б... дак що ж, одно знай
тягне,
Теж все по-старому, аж гай од пісні в'яне:
Якуюсь вічну веремію плете...
По-новому у нас тепер зовсім не те. —
І тільки хто начне співати,
Зараз утне перекривляти,
Що духу є, кричить,
Щоб пісню заглушить...
— Да годі ж пасквиться, всетямлющая пані, —
Казали Птахи їй. — Чим маєш так гудить,
На ділі докажи дотепи незвичайні:
Які там новії у співах типики?
— Ну, добре, слухайте, — казала їм Сорока. —
Навчіться, грубії лісовики. —
Надулася й втяла свої: —
Скрики, скрики! —
Почувши піснь таку назграбную хвастухи,
Співаки гарнії заткнули уши.
Нейзгірше сей брехливой птиці
Чимало жевжиків, урвавшись із столиці
Вони до нас в святую глуш,
Набрешуть на вербині груш.
А ми посміємось тихенко з ледащиці
Да знов собі байдуж.

РИСЬ ДА КРИТ

Колись-то Рись надибала Крота
Да так його гудила:
— Не бачиш пики дальш із свого кута;
Сліпець! І хата що твоя? Могила.
Вкруги тебе все вічний мрак,
Зарившись, нидиш, як той гробак;
А я вкруги на кілька гонів
Все бачу, ніби на долоні;
Бідашного тебе мні жаль.

Послухай, що явля мні висота і даль:
За хмарой, на скалі, орел ягня шарпає,
Ген шуляк знов там туркота дзьобає,
Ось злючий тхір
Убрався у дробиний двір,
Качки із кучі давить;

Ось кіт-понура там вомісто пацюків,
Хазяйськую худобу щоб надбавить
(Се дякує за хліб), жре в будці голубів;
Геть-геть в бору ведмідь роззяв пасть багрову,
Шарпає бідную корову;
Ген заєць-неборак попавсь під ніж ловцю,
А се в куцу зарізавав вовк овцю;
А чоловік... — І, годі, сестро, годі!
Мене поза спиной мороз потяг,
Ти бачиш все таке, що наганяє жах, —
Забійства, лихо, шкоди!

Перуну дякую, що я удавсь сліпий;
Щоб ще й не чув сього, я б рад, щоб був глухий...
Почувши бідного Крота бажання,
Собі невільно я метикував:
Яке нудне бува панів вельможних звання!
Чим чуть о вічном злі, іздуру я казав:
Коли б хто мні гроша стонадцять кіп давав,
На стан їх не зміняв по добрій волі
Моєй мізерной долі.

ГУСИ

Із панського двора гевальськеє хлоп'я
Погнало улицею Гусей на вигон пасти;
Дарма що біднеє, мов тее ж Гусеня,
А раде, що й воно дождало власті:

Здоровою лозиной

Латало, як попав, отой швадрон гусиной.

Велике діло — власть!

Вона не то хлоп'ят —

Лишить людей. Чи мні ж за се хлоп'я винити?

Дак Гуси ті не так ізволили судити:

Панка зустрівши на шляху,

Йому жалілися на хлопцеву пиху:

— Де можна ізнайти Гусей, як ми, бездольній!

Хлоп'я, геваленко, лозиной нас стягає,

Ще й паші не дає по вольній,

Да нас, як поросят, куди схотів, ганяє.

Не тямить йолоп сей, що наш шляхетський род

Ведеться од Гусей, що римський чтив народ,

Що Капітолію спасли од Бренна,

І пам'ять їх навіть в історії священна,

В честь їх був установлен ход.

— Я чув, а вас за що хотіте щоб вважали? —

Спитав панок у сих. — Да наші предки... — Чув,

Як ще у школі був.

А ви самі якую пользу втяли?

— Да наші предки Рим...

— Тю на дурних! 'дже чув,

Да ви прославилися чим?

— Да ще нічим. — За віщо ж поваження?

Воно й довліє їм: хто бришка дідовським,

Той хлюбиться чужим,

А ви, небоги, ще лиш гідні на печення.

Сю приказку ясніш ще б можна столкувать,
Мовля Крилов, дак Гуси зашиплять.

СНІГУР ДА КРУК

У панському дворі
Жить довелось Круку й співаці Снігуру;
За тихую сього дотепу і співання
Кохали пан і паня.
За те ж і, гріх казать, він під окном сидів
В золоченій дротяній клітці.
А Крук-драпіка так підборканий ходив,
А спав коли в кутку, коли на пічці
І криком уха драв,
Щоб хутко подали чи сира, або м'яса;
Да так надоїдав,
Що мусили вгождать зараз того же часа,
Лиш би горлан унявся;
А інколь у стола з тарілки сам хапав,
Хоч ложкой по носу давали ледащиці;
Дарма, а він собі таки не голодав.
Снігур цнотливий був, собі не вимагав,
За те ж по дню сидів без сім'ячка й водиці;
Хоч співи похваляв ввесь двір,
А не подивляться, чи їсти є в коритці.
— Щось не співа Снігур, — казала пані, —
Да вже не чуть було і вранні.
Глядїть, чи є в його вода! —
Зирк — той задрав лапки. — Да се ж з досади
лопнуть!

А я ж кохала так! Се, далебі, шкода!
Отеж, де є Круки завзяті, — не іздохнуть;
А бідним Снігурам од скромності біда!

МУДРЕЦЬ ДА СТАРШИНА ВОЙСЬКОВИЙ

Колись, за гетьманщини,
В спасенній Україні
Старшина добрий жив в своїй сім'ї
Із долей; мав всього — і статку, і землі,
Здоров'я й поваження.

Раз на Різдво із поздравленням
До його встряв мудрець
(Як був Скворода).

Таких тепер дасть Бог,
А далєбі — шкода.

Пан рад йому й завів з ним розговори,
Як сам розумний, він того уподобав,
Учився од нього, чого ще не чував,
Із навіженств людей з ним реготавсь до вмори.

Як кілька днів мудрець у пана погостив,
Зібрався знову в путь і за спину надів

Дорожній клунок,

Старшина дав йому шухлядку в подарунок

І каже, що в ній є алмаз.

— Не треба мні, — казав мудрець, — я всім

довольний,

Я не кохаюсь в тому, мов який князь;

Сам бачиш —

я здоров, як птах у небі вольний.

А з голоду в людей ніхто не пропадав,

Коли людей і сам не руйнував. —

Пан старшина незчувсь од дивування

Й прохав у жарти в мудреця,

Щоб він сховав його давання

Для найдурнішого глупця.

Мудрець, узявши, йде, і зграя навіжена

Йому назустріч пре, що ступить тільки шаг.

Не треба тут було ліхтарні Діогена,

Бо дурнів аж кишить в селі і городах!

Який же з них дурніший —

Не швидко розбере і самий розумніший.

Морока мудрецю з алмазом тим,

Сам ледве не зробивсь дурним.

«Ось, — дума, — поплетусь в гетьманську столицю,

Там хутко збуду цю дурницю».

Приходить. Чує грук гармат,

У накри довбиш б'є, а сурмачі трублять,

Во всіх церквах дзвонять,

Народ гукає п'яний.

— Чого це, друже? — він у першого спитав. —
Народ мов іздурів?! — А се ж гетьман обраний,
Бач, їде з булавою! Що 'це рейментував,
Того трохи не вбили,
А били, кільки захотіли,
Да вже у чужину запропастили.
— А глянь же, йон же глянь! — мудрець зараз пізнав
Свого добродія у новому гетьмані
Й зіпає: —
Стій, здоров, ясновельможний пане!
Чи ти ж мене пізнав?
Як бачу, ти вже й князь!
— Здоров, мій друже!
Що, а де бак той алмаз?... —
Спитав його гетьман. — Я з ним тепер ні гадки,
Ти нагадав було мені клопот,
Нехай лиш трошки цей оступиться народ.
Ось той алмаз, візьми, гетьман, свої вигадки,
Не можна од тебе дурнішого знайтить,
Ти халепа собі надів, обрїть.

КРУК

Крук навіжений крав,
Де нападе, срібло, каблучки і намиста
Да бережно ховав
У ринву під стріху в єдино місто.
Моторний Півень, те побачивши, спитав:
— Скажи мні, братику, до чого сі клейноти,
Здається, те надїть в тобі нема охоти?
— До чого — не скажу, — йому одвітив Крук. —
Ховаю же на те, аби прибрать до рук.
Точнісінько мов крук і скнара —
Вражений син,
Він гроші од себе хова під спуд до лара
(Заки не однесе його в могилу мара).
Вони, бач, мають лиск й тоненький гарний дзвін.

Євстафій РУДИКОВСЬКИЙ

(1784 — 1851)

БАЙКА

В якомусь-то селі,
Як водиться, прийшлося брать хлопців в москалі.
Була громадська східка,
А соцького Петра боялись там, як дідька,
Бо був багатий чмир і дужий вовкулак.
Він лиш роззявить рот, то всі кричать: — Так, так! —
Тут річ про некрут йшла, а в його син був злодій;
За ним була черга, що ж каже наш добродій?
— В Горпини, у вдови, один син-неборак,
Його-то в москалі, бо бачте — він бідняк:
Ні шкапи, ні вола не має він в підводу,
Земських повинностей не одбував він зроду,
Та ще й лучаються покражі на селі;
Ой, певне, що вони його рук не втекли.

А люди гримають на сина,

Все на мого Грицька.

От бачите, яка

Моя лиха година!..

Що буцімто мій Гриць

Все краде, носить до вдовиць

Та до хороших молодиць.

А хто ж сьому повірить,

Щоб крав мій Гриць!

Давно він корцем гроші мірить.

Ні! Він чужого не бажа.

А син вдовин, мабуть, не має ні гроша.

Як то ти думаєш, Тимоше?

І ви, громада вся? Чи гоже

Я присудив, щоб йшов у некрути батрак?.. —

Всі ревом заревли: — Його, його!.. Так, так!.. —
Один Охрім, старий, розумний і поважний,
Недаром на селі був виборний присяжний,
Озвавшись, каже: — Що, що! Пан соцький! Як?..

Той, кажеш, злодій, хто бідняк?

Як же то ти цього докажеш,

Що на ввесь рот кричиш і кажеш:

«Той чесний, хто багач, злодії ж бідняки,
Їх-то і в некрути!» Нащо ж очередні книжки?

У тебе здатні всі синки,

Чотири хлопці — парубки;

А бідная вдова Горпина

Одного тільки має сина,

Та ти й того оце злодюгою зробив?..

Так знай, що я твого в коморі сам ловив;

Ловив не раз твого я Гриця;

В руках його була раз плахта і спідниця.

А вдруге — сала шмат да п'ять чи шість ковбас,

До них, як кіт, він, видно, лас.

Я: «Що ти тут, небоже?»

А він: «Ой Боже ж мій! Ой Боже!»

Я, чуб нам'явши, і пустив,

Срамить тебе з ним не хотів.

У некрути його!.. А ви же що, громадо?

За соцьким всі: «Так, так!..» Як те баранне стадо,

Не так от звали вас і міркувати: що і як!..

У нас не чвансь, багач, і не внивай, бідняк¹.

Один правдивий чоловік

Дурну громаду всю поборе,

А де його нема, там горе:

Там злодій буде паном вік.

ЗВІРИНИЙ МОР

Найшли всі біди на звірей,

Спіткала їх лиха година,

¹ Повинно все бути справедливо,
Ходи всяк просто, а не криво. (Прим. автора.)

Неначе за гріхи людей, —
Уже з них здохла половина!
Чи пошесть то була, чи мор,
Не знав того ні жоден звір.
Але ж як всім прийшло вже круто,
То спало з язиків їх пучо.
Давай вони у всіх питать
І знахарів таких шукать,
Щоб їм порадити уміли
І, як спасатися, научили.

Знайшли вони Крота.

Отшельник!.. Смирний!.. Чистота!..

Яка в їм доброта!..

Нема уже ліпшого скота.

— Смирнесенький, порадь і зжалься ти над нами!
Не бійсь нас, не втікай од нас тими норами!..
Мор, голод і жара!

Сих кар нам не знести!..

Як зуби нам свої і як шкурки спасти?

Як би нам з салом уціліти,

Щоб не пропали наші діти?

Нещастя се нас всіх до тебе привело

Спитать тебе: за що терпим таке ми зло?.. —

Смирений Крот

Од посту свій засохший рот

В велику силу міг роззявить,

Два зуби виставив і так до них гугнявить:

— Ох! біди сі лихі:

І мор, і голод — все за наші се гріхи!..

Іначе ж з наших шкур гріхів не можна збути,

Як тільки кинутись всім треба до покути,

Хто, як, чим согрішив — все виявити треба

І тим ніколи більш не прогнівляти неба.

— Так, так! Ми грішні всі!..

Од першого Осла

Аж до посліднього смердючого Козла...

Сам Лев неправ!.. Неправа й Кішка!..

Лизнули в піст м'яся!.. Забули,

що то грішка!..

Кроту ми всі свої розкажемо гріхи.

— Ох, ваші на мене надії всі плохі!..

Шукайте, хто святіший,

А я од всіх грішніший!..

Глядіте: от вам Вовк!

Сто раз мене смирніший,

Хіба то голод вже аж в сук його зігне,

Що поневолі він тоді когось давне;

А то ніколи він не зробить даром шкоди.

А я й без голоду, — щоб мордочку свою

Потішить, — все псую:

Поля, ліса, сади, городи. —

Тут гірко Кротик заридав,

Хоч, бачся, і очей не мав,

А втершись лапкою, він показав на воду

І так сказав всьому звіриному народу:

— Щоб зубки нам свої і шкурочки спасти,

До Шуки треба нам гріхи свої нести.

(Та як іти у тую воду

Сліпим Кротам, не знавши броду!)

О, Шука постниця! Живе в воді сто літ,

Раз тільки в місяць їсть обід!..

Вона в свій довгий вік не зробить стільки бід,

Як я зроблю в одно їх літо, —

А все те од звірей в моїй норі закрито!.. —

Як тільки Кріт одсповідавсь

І всім в гріхах своїх признавсь,

То зараз перестав у світі мор і голод, —

І де була жара, повіяв топкий холод.

Були ж колись такі Кроти,

Що вмiли всіх звірей спасти.

Кроти — звірки сліпі, чужих гріхів не бачуть,

А об своїх таки хоть під час мору плачуть,

Не так, як людській Кроти, —

Самі не грішні — хоч умерти,

А тільки другим все гріхами колють очі,

Що й слухать їх не стало мочі.

Коли б нам де знайти таких людських Кротів,

Тоді б то хліб родив,

А сіно й поготів:
Кроти б землі не рили,
А люди б їх любили,
І люди, й звірі смирно б жили;
І їсти мали б що, і Бога б всі хвалили.

ВИБІР ЖЕНИХІВ

Не кидайсь першого купця:
Чи другий буде — не вгадати;
Не завше трапиш на сліпця,
Щоб міг йому й гниле продати.
Поки ще свіженький товар,
Чимдуж його з рук треба збути,
А на лежале весь базар
Не хоче оком намигнути.

Ох! Ще не вийшла з голови
У мене й досі та Кулина!..
Як хоч її тепер зови,
Була то дівка як калина.
Сама білесенька як сніг,
А щічки й губки червоненькі;
Аж би вкусив, коли б приміг,
Оті два яблучка повненькі!..

І що ж за нею женихи —
Не то ватагою — ордою,
Не які-небудь, а лихі,
Що аж нема од них одбою.
Кулина ж всім їм наодріз,
Що їй іти ще заміж рано,
Що той жених ще не підріс,
Кому на неї право дано.

Той, бачиш, смирний, як хом'як,
А той глядить все ніби скоса;
У всіх що-небудь та не так,
Од кожного заверне носа.
Йовтух, Ничипір і Охрім
Пішли од неї з гарбузами;

По квітці їм пришила всім,

Що аж заклацали зубами.

Петрусь би всім був женишок,

Коли ж — бородавка на носі!..

Павлусю б хтілось — так мішок:

Не сміє свататися і досі.

Отак всі женихи пройшли

І не вертались до Кулинки;

А їй годочки йшли да йшли —

На щічках провели морщинки.

А там уже під тридцять п'ять;

Як вся пожовкла, зблякувала,

Весну другу де дівці взять,

Без женихів зазимувала.

А як, скажіте, сивих кіс

Дождавшись дівці, жити в світі?

Кулина йде доїти кіз

Чужих, щоб хліба заробити.

Вона тут стрілась з пастухом,

Уже й до сього скалить зубки

І рада, що старий Пахом

До сивой пригорнувсь голубки.

Петро
ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ

(1790 — 1865)

ПАН ТА СОБАКА

На землю злізла ніч... Нігде ані шиширхне;
Хіба то декуди скрізь сон що-небудь пирхне,
Хоч в око стрель тобі, так темно надворі.
Уклався місяць спать, нема ані зорі,
І ледве, крадькома, яка маленька зірка
З-за хмари вигляне, неначе миш з засіка.
І небо, і земля — усе одпочива,
Все ніч під чорною запаскою хова.
Один Рябко, один як палець, не дримає,
Худобу панську, мов брат рідний, доглядає,
Бо дарма їсти хліб Рябко наш не любив:
Їв за п'ятох, але те їв, що заробив.
Рябко на панському дворі не спить всю нічку.
Коли б тобі на сміх було де видно свічку
 Або в селі де на опічку
 Маячив каганець.
 Всі сплять, хропуть,
 А деякі сопуть;
 Уже і панотець,
Прилізши із хрестин, до утрени попхався...
А наш Рябко, кажу, все спатки не вкладався.
Знай, неборак, ганя то в той, то в сей куток:
То зазирне в курник, то дейко до свинок,
Спита, чи всі таки живенькі поросятка,
Індики та качки, курчатка й гусенятка;
 То звідтіль навпростець
 Махає до овець,
До клуні, до стіжків, до стайні, до обори;

Коли вже вдержу більш!.. — Рябко наш хоч не бреше,
Так що ж? Явтух Рябка знай все по жижках чеше.
— Пустіть, швидчій пустіть!.. — пан на весь рот гукнув
Та й з хати сам умкнув.
— Пустіть, — гукнули всі, — Рябко вже вдовольнився!..
— Чим, люде добрі, так оце я провинився?..
За що ж глузуєте?.. — сказав наш неборак. —
За що знущаєтеся ви надо мною так?
За що?.. за що?.. — сказав та й попустив патьоки...
Патьоки гірких сліз, узявшись за боки.
— За те, — сказав один Рябкові з наймитів, —
Щоб не колошкав ти вночі своїх панів;
За те... але... щось тут... ходім, Рябко, лиш з хати,
Не дуже, бачу, рот тут можна роззявляти.
Ходім, братко, надвір. — Пішли. — Се не пусте, —
Сказав Явтух Рябку, — оце тебе за те
По жижках, бра Рябко, так гарно пошмагали,
Що пан із панею сю цілу ніч не спали.
— Чи вийен я сьому?.. Чи ти, Явтух, здурів?
— Гай, гай!.. — сказав Явтух. — Рябко! ти знавіснів;
Ти винен, бра Рябко, що нічю розбрехався;
Ти ж знав, що вчора наш у карти пан програвся;
 Ти ж знав:
 Що хто програв,
Той чорта (не тепер на споминки!) здрімає,
Той батька рідного, розсердившись, програє;
Ти знав, кажу, Рябко, що пан не буде спати,
До чого ж гавкав ти?.. нащо ж було гарчати?
Нехай би гавкав сам, а ти б уклавсь тихенько,
Забравшись в ожеред, та й спав би там гарненько.
Тепер ти бачиш сам, що мокрим він рядом
Напався на тебе — і знай верзе притьмом:
Що грошей вчора він проциндрив щось не трохи,
Що паню через те всю ніч кусали блохи,
Що буцім вчора він грать в карти б не сідав,
Коли б сьогоднішню був ніч хоч закуняв;
 Що буцім ти, Рябко, так гавкав, як собака,
 Що буцім по тобі походить ще й ломака;
 Що, бачся, ти йому остив, надосолив,

І, бачся, він тебе за те й прохворостив.
А бач, Рябко, а бач!.. не гавкай, не ганяйсь;
Ляж, хирний, та й мовчи, і з паном не рівняйсь!
Чого брехать? нехай наш пан здоровий буде:
Він сам і без собак сю панщину одбуде. —
Послухав наш Рябко поради Явтуха.
— Нехай тяжка йому година та лиха, —
Сказав, — що за моє, як кажуть люди, жито
Та ще й мене і бито!
Коли моє невлад,
То я з своїм назад.

Чи баба з воза, — що ж? велика дуже вада!..
Кобилі легший віз, сьому кобила й рада. —
Отак сердега наш Рябко поміркувавсь
Та й спать на цілий день і цілу ніч попхавсь;
Заснув Рябко, захріп, аж ожеред трясеться.
Рябку й не сниться, не верзеться,
Що вже москалики в коморі й на дворі —
Скрізь нишпорять, мов тут вони й господарі,
Що вовк ягнят, а тхір курчаток убирає.
Аж тут і надворі туж-туж усе світає.
— Цу-цу, Рябко!.. — тут всі, повибігавши з хат. —
Цу-цу, Рябко!.. на-на!.. — гукнули, як на гвалт.
А наш Рябко тобі і усом не моргає,
Хоч чує, та мов спить і мов недочуває.
«Тепер-то, — дума він, — мій пан всю нічку спав,
Бо не будив його Рябко і не брехав;
Тепер-то він мені свою покаже дяку,
Тепер уже не втре мені, як вчора, маку...
Нехай цуцукають... Мене сим не зведуть,
Поки самі сюди обід не принесуть;
Та ще й тогді, не бійсь, поскачуть коло мене,
Поки візьму я в рот хоч страву, хоч печене!»
— Цу-цу!.. — сказав іще Рябкові тут Явтух. —
Цу-цу!.. — задихавшись, мов з його перло дух. —
Ходім, Рябко!.. — Еге? Ходім!.. Не дуже квапся,
Сам принеси сюди... — Іди ж хутчій, не бався!..
— Ба, не піду, Явтух! — Іди, бо кличе пан!.. —
Сказав та й зашморгнув на шиї він аркан. —

Чешіть Рябка! — гукнув. Аж тут їх щось з десяток
Вліпили з сотеньку київ Рябку в завдаток.

— Лупіть Рябка! — кричить тут пан, як навісний;
Рябко ж наш тільки вже що теплий та живий.
Разів із шість Рябка водою одливали
І стільки ж раз його, одливши, знов шмагали,
А потім перестали.

Рябко спитать хотів, але Рябків язик
Був в роті спутаний, неначе путом з лик,
І герготав щось, як на сідалі індик.

— Постій, — сказав Явтух Рябкові, — не турбуйся,
Я правду всю скажу: ото, Рябку, шануйся,
Добра своїх панів, як ока, стережи,
Зарання спать не квапсь, в солому не біжи,
Злодіїв одганяй та гавкай на звірюку.
Не гавкав ти, Рябко! За те ж ми, бач, в науку,
Із ласки, з милості панів,

Вліпили сотеньок із п'ять тобі київ.

— Чорт би убив твого, Явтух, з панами батька,
І дядину, і дядька

За ласку їх!.. — сказав Рябко тут наодріз. —
Нехай їм служить більш рябий в болоті біс!
Той дурень, хто дурним іде панам служити,
А більший дурень, хто їм дума угодити!

Годив Рябко їм, мов болячці й чиряку,
А що за те Рябку?

Сяку мать та таку!

А до того іще спороли батогами,

А за вислугу палюгами,

Чи гавкає Рябко, чи мовчки ніччю спить,
Все випада-таки Рябка притьмом побить.
Уже мені, бачу, чи то туди — високо,

Чи то сюди — глибоко:

Повернешся сюди — і тута гаряче,
Повернешся туди — і там-то боляче!

Хоч би я тісто вніс псяюсі із діжею,
То б він розтовк і ту над спиною моєю.

З ледачим все біда: хоч верть-круть, хоч круть-верть,
Він найде все тобі хоч в черепочку смерть.

СОЛОПІЙ ТА ХІВРЯ, АБО ГОРОХ ПРИ ДОРОЗІ

Vous voyez le grand gain, sans qu'il faille le dire
Que de ses ports de mer le roi tous les ans tire;
Or, l'avis, dont encore nul ne s'est avisé
Est qu'il faut de la France, — et c'est un coup alsé
En fameux ports de mer mettre toutes les côtes:
Ce serait pour monter à des sommes très hautes!

Molière. Les facheux. Acte III, scène III¹

Спромігся Солопій весною на горох,
Та й, сівши з Хіврею, собі міркують вдвох,
Чи то продать його, чи то його посіять.
— А що ж тут мірковать? Не полінуйсь провіять, —
Озвалась Хівря тут, — в мішечки позсипай,
Та й сіять на поле, під дощ, мерщій чухрай!
— Воно-то, Хівре, бач, тут не за тим ідеться...
Але посіять так, як у людей ведеться!..
Нехай йому лихе!.. Горох — ласенька річ,
І дітвора за ним полізе хоч у піч!
Ти ж раєш сіяти горох на перелозі!..
Ей, Хівре!.. переліг лежить наш при дорозі:
Ей, обскубуть горох наш зеленцем, — побач!..
В лопатках обнесуть!.. тогді — хоч сядь та й плач!
— Якої вражої ти матері сумуєш?
Цур дурня! навісний! Чи ти ж того не чуєш,
Що як уродить Бог, то дасть на долю всіх?
Чи це ж не глум тобі, не сором і не сміх?
Враг батька зна чога безглуздому жахаться!
Тадже ж, як кажуть то, коли вовків лякається,
То нічого ходить з сокирою і в ліс!..
Иди ж, кажу, та сій! Не мимри там під ніс!
Аби лиш, Господи, на ниві нам вродило,
То буде й нам, і всім... чи чуєш ти, мурмило?
Не будь уїдливий, як бридка та оса,
І довше не спітайсь, бо вилаю, як пса!

¹ Ви бачите, які великі прибутки має щороку з своїх морських гаваней король; отже, моя думка, якої ще ніхто не висловлював, полягає в тому, щоб усі береги Франції (річ не трудна) перетворити на чудові гавані: це могло б дати великі гроші (*Мольєр. Докучливі. Акт III, сцена III*).

— Ей, Хівре, — Солопій сказав їй, — не сварися,
Бо, далєбі, горох наш згине!.. схаменися!..
Ну, сількось!.. я пйду, посію, та не там,
А де-небудь в кутку, що й враг не найде сам.
— Не перебендюй-бо так довго, Солопію!
Бо я горох сама, де схочу, там посію;
Сама я й викошу, як треба, на покіс,
І ось тобі тогді я дулю дам під ніс!..
Але, мій голубе, прошу тебе по ласці:
Послухай часом тих, що ходять у запасці;
Плюнь, серце, на того, хто так тобі сказав,
Що буцім Бог жінкам волосся довге дав
За те, що розум їм укоротив чимало;
То погань так верзла, школярство так брехало!
А я ж то й мужиків, — крути ти не верти, —
Не раз вже бачила таких дурних, як ти!
От так!.. питай людей, бо той, хто їх питає,
Мов старець без ціпка, по стежках не блукає.
Не раз ти за двома зайцями полював,
Зате ж ні одного, гонившись, не піймав;
Не раз ти жаловав ухналиків стареньких,
Зате ж ти стільки вже згубив підків новеньких!
Отак ти і тепер горох запропастиш,
Коли б ти й сам пропав! — Чого ти там гарчиш? —
Сказав наш Солопій та й, з серця, дейко з хати!
Запрігши гулих, він ну переліг орати!
Зорав, посіяв він горох, заволочив,
Аж тут і дрібний дощ ріллю його змочив.
Зійшов горох, піднявсь, підріс, зацвів рясенько;
Хто йшов, той приглядався горохові пильненько.
Тим часом вже почав вбиваться й в лопаткі;
Аж тут прийшла черга і на самі стручки.
Хто йде — горох скубне: гребець скубне у жменю;
Іде косар і жнець — нагарбають в кишеню;
Прискочить дітвора — і в пелену смикне...
Зібрав наш Солопій горох та знай клене
І, на чім світ стоїть, по-сороміцькій лає,
Усіх батьків з того він світа вивертає:
— Стонадцять би копиць з рогами вам чортів!
А, бісів народе!.. коли б ти околів!

Коли б ти кожним був стручечком подавився!
Щоб в пельці він тобі кілком був зупинився!
Коли б то тріснув був од його твій живіт,
Ніж мав оце мене так посадить на лід!
Щоб горошиночки в твоїх кишках бісовських
Так набубнявіли, як барабан московський! —
Багацько дечого співав тут Солопій,
Молився за весь рід хрещений і за свій,
І вже роззявив рот, щоб по-кацапській ляять,
Та засоромився, і, часу щоб не згаять,
Гукав, і верещав, і пінився, і плювався,
Неначебно його і справді хто злякався!..
До Хіврі сікався, за макогін хапався
І не на жарт-таки, сердега, розгулявся;
То вп'ять по доброму ладу він їй казав:
— Бач, Хівре нависна, що наш горох пропав!
Бач, шкапо гаспидська, чого ти наробила!
Та ти ж мене навік оце запропастила!.. —
І ще смачненьке щось збиравсь сказати він їй...
— Послухай, бовдуре, — сказала Хівря, — стій!
Уже, як бачу я, тебе не переперти:
Хто дурнем уродивсь, тому і дурнем вмерти!
Але, мовляв, іще б сюди й туди з дурним;
От горе та біда — з дурним та ще й з лихим!
Казала я тобі, що як нам Бог уродить,
То буде нам і всім, і злодій не зашкодить;
Аж так і є: хоч ти посіяв два мішки,
Хоч тільки хто хотів, той наші рвав стручки
(Нехай йому в користь!), а все ж, хвалити Бога,
Зібрав ти сім мішків гороху з перелога!
Де п'ють, то там і ллють; без шкоди не бува,
Аби здоровенька лиш наша голова!
Але ти хочеш, щоб не їли кози сіна
І ситі щоб були? Ой, мудрий дуже з сина!..
Ну, цур тобі та пек! роби ти, що хоти:
Ори, мели і їж... Хоч голову скрути,
Про мене!.. Я тепер і не роззявлю рота;
Та вже ж побачимо, яка твоя робота!
Та й люде ж, сіючи, хоч тратять, а орють;
То дурні, от як ти, несіяні ростуть!..

Ей, схаменешся ти, та пізно, Солопію!
— Та вже ж, хоч схаменусь, — сказав він, — хоч посію,
Та не по-твоєму; зроблю, як сам умію;
Зроблю, щоб і стручка ніякий біс не вкрав.

Зробив наш Солопій, як сам здоровий знав:
Він на другу весну, плуг і ралá забравши
І між пшеницею і житом пооравши,
Всередині горох увесь посіяв свій.
«Тепер-то, — дума наш дурненький Солопій, —
Тепер-то мій горох вже, мабуть, розцвітає!
Нехай цвіте, нехай тим часом доспіває;
Ось як пійду в жнива пшеницю й жито жать,
То часу марно щоб так-сяк не зваковать,
Скошу і свій горох, в копиці поскладаю,
То й з ним управлюся, і разом жнив не згаю».
Пійшов в жнива, та ба!.. Ні зерна не застав!
Проциндрив Солопій горох і просвистав.
А за горохом в гурт — і жито, і пшеницю!
І тільки зо всього соломи взяв з копицю!
А як же це? От так: пронюхали в селі,
Що Солопій горох посіяв на ріллі
Між житом та поміж пшеницею своєю, —
Давай ходять в горох!.. Ходили і хіднею
Пшеницю й жито так пом'яли та стовкли,
Що сучий син, коли і місце їх найшли!..
Що ж Хівря? Румсає!.. А що ж чинить небозі?
Як тільки ж зуздріла *роззяву* на порозі,
Зняли торбинки дві з рядничочки з кілка.
— А бач, гадюко, бач?.. Ти жаловав стручка,
Тепер за ту сяку нікчемну горошинку
Ти обголив мене і дрібную дитинку!
Так от якого нам ти підпустив тхора,
Що я зосталася з дітьми без сухаря!
Бач, пико гаспидська! чортівський Солоп'яго!
До чого нас довів ти, бридкий скупендяго!
Иди ж тепер відсіль!., щоб твій і дух не пах!
Не вмів свого, — носи ж ти хліб чужий в торбах! —
Сказала.. та й торби на його почіпляла,
І між старців, мов пса, Солопія прогнала!

Послухайте мене ви всі, Солопії,
Що знай мудруєте і голови свої
Чорт батька зна над чим морочите до ката:
Як в борщ, замість курчат, нам класти кошенята,
Як груші на вербі і дулі вам ростуть,
Як їсти *дасть біга*, та ще й гладкими будуть,
Як локшину кришить для війська із паперу,
Як квашу нам робить з чорнила і тетерю,
Як борошно молоть без жорнів — язиком,
Як бджоли годовать без меду — часником,
Як каву пить панам з квасолі — з буряками,
Як ниви засівать без сім'я — кізяками,
Як з кожного зерна сім кварт горілки гнать,
Як сіно нам пером косить, як кіньми жать,
Щоб людям і сніпка не даять на заробіток
І пташці ні зерна поговорати діток, —
Заплюйте лиш оцю, скажені ви, бридню!
Де треба руки грить, там треба і огню.
Та вже з вас не один орав під небесами,
А як на землю зліз, пішов в старці з торбами!

ТЮХТІЙ ТА ЧВАНЬКО

Mes jours sont le tissu d'un contraste étonnant:
Je ne vis qu'en pleurant, et je pleure en riant!
L'amour, pour tant de coeurs l'objet de plus doux charmes
Fut pour le mien la source et des maux, et des larmes!
Pour adoucir mon sort et mes regrets cuisants!
En poussant des soupirs, j'écris des vers plaisants,
Qu'il sont drôles, ma foi, ces destins que les nôtres!
En voulant larmoyer je fais rire les autres!¹

Автор «Т[юхтія] та Ч[ванька]»

Наш віршомаз Тюхтій старих людей шанує:
Гарасько як звелів — він так і компонує.

¹ Мої дні — це тканина з чудних контрастів: я живу плачучи, і я плачу сміючись! Кохання — ці солодкі чари для багатьох сердець — було для мого серця джерелом болю та сліз! Щоби полегшити свою долю і свої пекучі жалі, зітхаючи, я пишу забавні вірші. Яка ж бо, справді, смішна наша доля! Бажаючи плакати, я смішу інших!

Чи справжки, чи на жарт що тільки написав,
То так на дев'ять рік те в бодню і запхав;
А на десятий рік, як вийме й прочитає, —
Побачить сам здоров, що там ладу біс має,
То в грубу так-таки і впре шпаргалля все!..
От брат його, Чванько, слабкий уже на се!
Що начеркав, те так в друкарню і несе!
Але громада їх однако поважає:
Того ні сном не зна, другого не читає!

Скажіть, будь ласкаві: хто з їх дурніший двох?
Та глузду, гріх казати, скупенько у обох!..
Так перший же хоч тим за працю надолужить,
Що в дев'ять рік хоч раз теплом собі услужить;
Другий — такий дурний, що з холоду дрижить,
А книжок же його з півсажня так лежить!..

ДУРЕНЬ І РОЗУМНИЙ

— На що, до халепи, той розум людям здався? —
Раз дурень здуру — бовть!.. розумного питався.
— На те, — озвався сей, — коли кортить вже знать,
Щоб дурням на сей спрос *цур дурнів* відвічать.

ЦІКАВИЙ І МОВЧУН

Цікавий, мовчуна зустрівши раз, спитав:
— Від чого голосний так дзвін той на дзвіниці?
— Від того, що (коли не втнеш сеї дурниці)
Всередині, як ти, порожній він, — сказав.

ЛІКАР І ЗДОРОВ'Я

Йшов Лікар у село — селу на безголов'я,
А із села біжить, злякавшись, Здоров'я.
— Куди, Здоров'ячко? — пита він. — Як ся можеш?
— Та цур тобі!.. я йду, куди ти не заходиш!

БАТЬКО ТА СИН

— Ей, Хведьку, вчись! Ей, схаменись! —
Так панотець казав своїй дитині. —
Шануйсь, бо, далєбі, колись
Тму, мну, здо, тло — спишу на спині! —
Хведько не вчивсь — і скоштовав
 Березової кашки,
Та вп'ять не вчивсь і пустовав —
Побив шибки і пляшки;
І, щоб не скоштовать од батька різочок,
Він різку впер в огонь та й заховавсь в куток.
Аж батько за чуб — хіп! — і, не знайшовши різки,
Дрючком Хведька разів із шість оперезав!..
 Тоді Хведько крізь слізки
 Так батькові сказав:
— Коли б було знаття, що гаспидська дрючина
Так дуже дошкуля, то, песька я дитина,
 Коли б я так робив:
Я б впер дрючок в огонь, а різки б не палив!

ДВІ ПТАШКИ В КЛІТЦІ

— Чого цвірінькаєш, дурний, чого голосиш?
Хіба ж ти трясці захотів?
Що заманулося, чого ти не попросиш,
Чи сім'ячка, просця, пшонця, чи то крупів, —
Всього ти в кліточці по саме нельзя маєш,
Ще й витребенькуєш, на долю нарікаєш, —
Так в клітці підлітка корив Снігир старий.
— Ой дядьку, не глузуй! — озвався молодий. —
Недарма я журюсь і слізками вмиваюсь,
Недарма я просця і сім'ячка цураюсь.
Ти рад пожорні сій, бо зріс в ній і вродився;
Я ж вільний був, тепер в неволі опинився.

Олекса
СТОРОЖЕНКО

(1805—1874)

КУРИ ТА СОБАКА

У якогось вельможного Пана
Кури збунтувались,
Розкудкудакались, розлютувались,
Дарма що кури, а такий гармидер підняли,
Що трохи курника упень не рознесли.
На ту добу де не взялась Собака
Дворовая, не то що гультипака,
Сміленько підбігла до дверей
І так загавкала на Курей:
«Тю, дурні!.. Чи ви сказились?
Чого це так ви розбісились?..
Невдячні!.. Чи ще мало Пан печеться
Об любеньких своїх Курях?
Він, як риба об лід, б'ється,
Щоб ви тихенько куняли по кутках.
Чого вам треба, оглашеним,
Чого бракує, навіженим?
Вам курник збудували і сідла зробили,
Щоб вас Тхори не їли, не губили,
По мірці в день проса висипають,
Повнісіньке корито води наливають,
А тільки заквоктала Курочка яка,
То зараз і яєчка підкладають:
Бо у Пана, бач, думонька така,
Щоб курячий ваш рід плодився,
Благоденствував і веселився!..»
Рябко хотів був ще брехати,
Курям тим дещо доказати,
Як Кури усею громадою загомоніли,

Заверещали і заголосили:
«А щоб вам благоденствіє таке
До віку вічного було,
Тоді б побачили, яке
Нас горе оплело!..

Щодня десятками в поварню забирають,
Панам на обід,
на вечерю приправляють.

І ріжуть, і скубують,
І варять, і печуть;
Та нехай би тільки Панам,
А то і всім чортам!..
А двірня хіба не ласа
До курячого м'яса?
А ви, Рябки,
Не гризете наші кістки?..
Так коли нас бережуть,
Годують і стережуть,
То для тієї тільки справи,
Щоб ми смачніш були в потраві!
Та нехай би вже хоч мовчали
І байками нас не улещали,
А то ще туману у вічі напускають
І тим благоденствієм докоряють!..»

На відповідь таку Рябко не став уже брехати,
Та, правду кажучи, нічого було й казати,
І тільки прогарчав: «Які тепереньки чудні Кури
стали:
Бач, чого схотілось, щоб їсти їх перестали!»

Левко
БОРОВИКОВСЬКИЙ

(1806 — 1889)

МОЯ БАЙКА

Моя байка
Ні бійка, ні лайка:
Нехай ніхто на себе не приймає,
А всяк на вус собі мотає —
Хто вуси має...

ДО ДРУКАРЯ

Друкарю! Не дрімай: де треба, точку став,
Щоб мокрим нас рядом злий критик не напав,
Бо є й такі: не найде толку — буде тихо;
Не найде ж точки — лихо!

БАГАТИЙ, БІДНИЙ

У Прокопа обід, у Прокопа хрестини,
У Прокопа бенкет, весілля, іменини;
Зате ж у Прокопа куми і побратими,
І всякий Прокопові сват,
І всякий Прокопові брат,
За Прокопа усякий рад
І в воду, і в огонь скакать!
Аж глядь —

У Прокопа пожар, все в Прокопа згоріло,
Насилу виніс сам з огню з душею тіло!..
Що ж, рідні та куми
В пожежі помогли?

Не дуже: родичі його й не пізнавали, —
До Прокопа й стежки в бур'ян позаростали!

Недаром люди гомонять:
Поки багат,
То поти й сват.

МЕТЕЛИК

Загруз з волами віз. Втомившись, воли
В багні лягли,
Втомивши й мужика-небога.
На возі сидячи, Метелик розсудив,
Що він з снопами віз в болоті погрузив, —
Ізнявся й полетів, сказавши: — Їдьте з Богом!

МОЇ КУМИ

Кума моя в шинок сальце носила,
А кумові борщик без сала все варила.
— Уп'ять без сала борщ! — кумі раз крикнув кум;
А кумові кума на глум:
— Та сало
Від холоду — розтало.
— Хіба! — сказав мій кум.

Хто ж чув, щоб з холоду та сало розтавало?
Як схочеться кумі, відійме в кума ум.

ГОЛОВА

У Йванів огород понадилась корова Петрова.
Іван, подумавши, у хлів її загнав,
Убив і обідрав,
А шкуру голові подарував.
Петро та голові позов подав на Йвана Буяна.

А голова тер лоб, подумав і рішив:
«Петрові в другий раз корови не пускати
(Коли-то буде другу мати)
Іванів двір топтати;
А за труди, що Йван корову облупив,
Петро щоб гроші заплатив».

Крий Боже в нашому селі
Такому бути голові.

МАКСИМ

Максим «Бог дасть» не раз під вікнами чував:
Бог дав Максимові — Максим багатий став:
Бог скарб Максимові послав;
І ті, хто Максимця не раз з двора зганяли, —
Максимових собак ласкали.

КЛИМ

Клим п'є, шутить, танцює, грає,
Казок і приказок говорить — не вгаває,
Ні втоми Клим, ні сну не знає;
Без Клима бесіда — без чорта купина;
Весілля — Клим мій там, Клим бенкет
носом знає;
А діло? Клим, як чорт від ладану, втікає.

СВІЙ ДІМ — СВОЯ ВОЛЯ

Хомиха чоловіка била;
Не на лихо ж Хому Хомиха вчила!
Хома Постіл
Від жінки заховавсь — під піл,
І, в три погибелі звернувшись, трусився,
І плакав, і просився...
Хомиха з рогачем присікалась: — Вилазь!

Вилазь, личино зла!.. — Хома в куточку бгавсь
І, плачучи, озвавсь:
— Не вилізу! Тобі я потурати годі:
Я господин в своїй господі!

ЛИСИЦЯ Й ВЕДМІДЬ

Поснідавши вівсю, Ведмідь розтанцювавсь;
За танці Ведмедя Лисиця розхвалила.
— Ей, кумо, хвалючи сі танці — согрішила, —
Сірко Лисиці обізвавсь.
— Не в танцях сила
(Тоді Лисиця говорила).
Не танці я його — а лапища хвалила.

ДАРЕМНА ПРАЦЯ

Щоб азбуки не вчить, Івась її порвав;
Що бридкий, дзеркало в шматки пошматував,
А рота у людей нічим не зупинив:
Сам не оглух — других не онімив.

ОХОТНИК

Охотник уточку підстрелив в піст весною.
Що з неї? Їсти — гріх, дай подождать,
Щоб розговітись дичиною!
Діждав... і розговівсь? Ні: утку взяв робак!

Оттак!
Нащо ж стрілять було весною?

ПАНІ

Розбились дзигарі, проклята стрілка стала.
А пані, дивлячись, не їла і не спала

(Пани ж все роблять по часах).

Нема поправи в дзигарях...

А пані ж? Пані не дивилась:

Як зголодалась — і наїлась,

А після їжі й на кровать,

Та й спать!

П'ЯНИЙ

Раз п'яний Хрім схотів

Переплигнути рів!

Упав і хоть не вбився,

А все — калікою протверезився.

Хрім глупуватий з сина.

Що ж? П'яному — і море по коліна!

ТРУХЛЯВИНА

При місяцю, вночі, в болоті заблищало;

Максим уздрів — туди біжить.

— То, — каже, — золото! — Аж зрить —

Трухляве дерево на купині лежало!

Чи трохи ж золота на світі так блищить?

Цсс... цить!..

ПЕРО Й КАЛАМАР

Раз Каламар з Пером сердито спорить став,

Хто книжечку нову із них скомпонував?

Почувши, зо сміху хазяїн як не вмер:

Багато єсть таких Каламарів і Пер!

БУШЛЯ

Ласуха Бушля до Рибок,

Стара, підстрелена, крива і одноока,

Не здужала бродить глибоко

За Рибами в ставок.

Лукава й здумала: дай, каже, попитаю
Та Рибок налякаю.

От стала говорити до Риб: — Від рибалок
Я чула, що хочять весь іспустить ставок,
Щоб, не бродивши в воду,

Забрать всю Риб'ячу породу. —

А Риби в плач! Давай її просить,

Щоб їх переносить

В другий ставок!

А Бушлі й на руку ковінечка! Таскала

Дурних Рибок — та все глитала!

Поїла Бушля всіх, — у горлі Рак застряв

І Бушлю доконав.

КЛИМ П'ЯНИЙ

Клим, п'яний як земля, з шинка йшов у вітряк

Та став на улиці і ключ держить в руках;

А кум, побачивши, озвався так до Клима:

— Іди в вітряк — вітряк перед очима!

А Клим йому: — Тривай — млини до мене йдуть;

Піддійде мій — ось ключ — ззумію ввідімкнуть!

РІВЧАК І РІЧКА

Розпінився Рівчак весною в половодді,

Сміявсь над Річкою, що потиху текла.

На літо — Річка все в одній течі поводи,

А в Рівчаку — й земля засхла.

За Річку я сказав би Рівчаку дурному:

Хто добре робить — той не хвалиться нікому.

МІШОК З ГРІШМИ

Голодний у степу знайшов мішок з шагами.

Узяв — і кинув геть: — Я думав — з сухарями!

РАЛО

Хтось Рало видумав (запевне, німчура!).

Премудре Рало

На бувкуні легесенько орало!

Останніх воликів кум Сидір із двора —
І за безцінок збув... Купив новеньке Рало.

Хоть воликів у Сидора не стало,

Зате ж німецьке Рало

Новісіньке коло ясел стояло!

СУД

Петро у Хведора кобили позичав

І, їдучи у ліс, заїхав до Одарки, шинкарки,

Та, грішний, після чарки

Кобилі хвіст при ріпиці ввірвав

(В Петра віжок — нечистий мав);

А Хведір на Петра у суд позов подав.

Суддя товстів — Петрів капшук худава...

А далі діло так рішили:

«Понеже оний Петр у Хведора взайми

Не брав безхвостої кобили,

То ми

Реченному Петрові присудили:

Кобилу ту йому держать;

А виросте їй хвіст — хазяїну віддать».

За Хведорове, бачиш, жито

Та Хведора ж і бито!

КРИЛА У ВІТРЯКА

Раз Крила в Вітряка гуділи й оротали,

Що все село вони насущним годували;

А Камінь, П'ятірня і Колесо... мовчали.

Приказують, що хто мовчить,

Той двох навчить.

ПАН ТА МУЖИКИ

Щедушний пан казав:
— Чого ті мужики такі гладкі, здорові,
І шиї — як воліві...
А я лежав, лежав,
Чого не пив, чого я не їдав! —
На річ його мужик так нищечком шептав:
— Здоров'ячко — трудами наживають,
А лежні — й під млином згнивають.

ПАНСЬКИЙ КІНЬ

Хома кричав до кума:
— Дивись, як панський Кінь із жиру розіграв!.. —
А Кінь, ухоркавшись, дума:
«Не грав би я, якби батіг не підганяв».

Халяндри циганча скакало:
Не танців циганча, а хліба забажало!

АНДРІЙ

Андрій купив собі суконця на сіряк,
Та, щоб кравцям, бач, грошей не давати,
Затіяв шити сам, а лучче той п'ятак,
Що мав кравцеві дати, про нужду приховати.
От краяти почав, та ізчикрижив так,
Що хоть пиши пропала вся сукнина!
Вже рад би мій Андрій, щоб вийшла хоть свитина!
Уп'ять за ножиці: общикав, общипав,
Що вже й штани з сукна насилу б ізібрав,
Якби шматочки позшивав.
Які ж штани з кусків? Подумав, погадав
Та із сукна вершок на шапку наставав.

Бач, пожалів Андрій кравцеві заплатить,
Та замість сіряка став шапочку носити,

А шапці нагоди одній же не прикрити, —
Так він у шапочці та на печі сидить.

БАЙКИ

Давно, давно Езоп байки писать начав,
Осміював звіряк, над миром глузував,
Кричав на гріх зо всеї мочі
І пальцем тикав людям в очі.
А що ж він викричав? Не став гусак орлом,
Не заревів ведмідь волом,
Не привикає вовк до сіна,
Не вижав патоки із хріна;
Не надовбив ума Максимові в маслак,
Не вкоротив рогів у Сидора на лобі,
Не відірвав хвостів в відьом та в вовкулак...
Грішить хрещений люд без каяття й при гробі!
Та нащо ж я байки пишу ще, неборак?
Та так!

ГРОМАДА

У Марковім садку свиня діру пробила
І ввесь садок порила.
Свиня — сусідова. Мій Марко звів пеню
Та на сусідову свиню.
Уздівши шкоду всю, громада присудила:
«Щоб Маркова кобила
Сусідський огород і улицю порила».
Лиха б година вас, таких суддів, побила!

ПРОКОПОВА ЖІНКА

У Прокопа хороша жінка з-сина;
А Прокіп пробі все кричав,
Що жінку б він на відьму проміняв...

Побила б вас, жінки, недобрая година!..
Ні... я сказати мав,
Що Прокіп розум потеряв.
О, бити б Прокопа та бити —
Не вміє жінці угодити!

ДУРНИЙ І РОЗУМНИЙ

Десь на розумного дурний напав: кричав,
І лаяв, і ворчав;
Розумний все мовчав.
А як охрип дурний, розумний говорив:
— Якби дзвін не пустий, то він би й не дзвонив.

СКУПИЙ

Скупий не спав — робив, скупий не їв — копив,
А від того... ще більш розбагатів?
Ні, околів!

КІНДРАТ

Збирається Кіндрат орати:
Готов батіг, ярмо дістав;
Пішов же воликів та плуга добувати —
Йому ніхто й не дав.

Готова і дуга, й удили, —
Не достає — возочка та кобили...

УБОГИЙ, БАГАТИЙ

Убогий Максимець: у нього, як на смішки,
Не тільки що людей — нема в господі кішки.
Максим багатий став — відкіль свої набрались:
І двері від рідні його не зачинялись!

СУДДЯ

Явилася душа на той світ. Проводжати
Став душу новичка питати:
— Відкіль і хто така? — Із города Жлуді,
Сиділа тридцять рік безвихідно в суді;
На світі я нічого не грішила —
Бо я нічого не робила. —
У голові судді не жив, як треба, цар —
Він все підписував, а правив секретар...
Суддю у пекло не послали.
Умилосердились, сказали,
Що тим суддя не злий,
Що зовсім був дурний.

ЗАРІК

З похмілля Клим недуж валявся
І дав собі зарік,
Що він не буде брать горілки в рот вовік;
А тільки що очунявся, пройнявся —
Вже третій день в шинкарки похмелявся!

Хто сам собі дає зарік —
Пропаший чоловік.

КОЗАКОВА ЖУРБА

Украви в козака коня;
А козака об тім журба напала,
Що на коні оброть новісінька пропала!..

П'ЯНИЙ

Чуренка жінка із шинка
Вела п'яненконого; а панотець спитався:

Навіщо він за жінку все держався?
Чуренко й каже: — Єсть пословиця така:
Сліпець сміліше ходить,
Як повводатар вводитьь.

ХОМИХА

Хомиха кожен день свого Хому чухрала.
Почувши те, кума кумі сказала:
— Хома з Хомихою пропаций неборак!
В мозолях, в синяках і тіло все, й маслак!.. —
Другая їй сказала так:
— Не слухай, галочко: чи можна, щоб Хомиха
Хомі бажала лиха!

ПСЕ

Юхим узявсь робить усе!
Та й звів усе — на псе!..

ДАРЕМНА ЖУРБА

Хома журився,
Що лобода й кукіль у просі зародився;
А кум Хомин так об'яснився:
— Іще то не біда,
Як в просі лобода.
А оттоді біди,
Як ні прісця, ні лободи!

ГОЛОДНИЙ ХОМА

Голодному Хомі хтось став притьмом хвалити,
Що як-то тим панам в будинках гарно жити!
А мій Хома сказав: — Як хліба край,
То й під вербою рай.

ГОРОХ

Щоб не оскуб народ гороху при дорозі,
Максим горох посіяв в просі.
Що ж вийшло? Дітвора — іще й огуд не ссох —
І просо витовкла, і обнесла горох.

ГРОМАДА

Раз на мірошника мужик позов подав,
Що він пшеницю всю не помолов — подрав.
Громада на суді дала такую вість:
— Хто зерно знівечив — нехай же той і їсть.

Вже лучче б та мука громаді пригодилась:
За суд такий — нехай мукою б подавилась!

ЛЮБОВ

— Чом щирая любов тепера рідко стала?
— З Амурових очиць пов'язка спала:
Лихий хлопчук
З пов'язочки пошив капшук.

ХОМИНА УСЛУГА

Петро в Хоми позичив плуга.
Хома поратував, а чересло й леміш
Оставив, не дає Петрові, хоть заріж!..
Яка ж Петру користь — без лемеша із плуга?
Така-то Хомина услуга!

СІРКО

Сірко, забравшись на копицю,
Від сіна відганяв телицю...

На світі так скупий живе:
І сам не пожива — і людям не дає.

ЛЕВ І МИШ

Убравсь в тенета Лев, а Миш його пустила:
Тенета Миш перекусила.

Овва!
Маленька Миш спасає Льва!

КАШТАН І СВИНЯ

Прийшла Свиня у гості до Каштана;
Каштан, кудлатий пес, Свиню пришанував:
В багнюці покачав і ухо розірвав!

Яка гістя — така і шана!

ЛИСИЦЯ

В Петра в дворі Лисиця проживала;
Лисиця на Вівцю Петрову наклепала,
Що буцім ніччю кури крала.
— А ти ж як писк у пір'я замарала?
— Та я... я патрять помагала.

Частенько злодія в суді судять, слідять;
А можна злодія по пір'ячку пізнати
І по Лисичому словечку
Не нівечить Овечку.

КОВАДЛО І МОЛОТ

— Таки тобі хоть раз кувати остивало? —
Питало Молота Ковадло.

Задихавшись, йому мій Молот промовля:
— Питайся не мене — спитайся коваля.

ВІВЧАР ТА ВІВЦЯ

Вівчар, як стриг Вівцю, розжалувавсь над тим,
Що стільки трудиться над стадом він своїм,
Що тих трудів його не стоїла скотина;
Вівця озвалася: — А з чого сірячина?

ІВАН І ПЕТРО

У Йвана та Петра дві хати запалали,
А Йван з Петром самі себе не рятували,
А тільки, стоячи, кричали на живіт.
Іван: «Гасіть огонь!» Петро: «Огонь гасіть!»

Прислів'я каже: більш роби,
Та менше говори...

ГАДЮКА

Гадюку мерзлу взявши в руки,
Іван за пазуху відтаять положив.
Гадюка в пазусі одтила
Та Йванові жала впустила.
Гадюка ожила — добродій більш не жив;
Від яду вмер, набравшись муки.

Так платять за добро Гадюки!

МЕТЕЛИК І КОМАР

Комар, Метелика уздрівши долі, в глині,
Подумав: «Поділом: так низько не літай!»

Піднявсь, дзижчить, — і сам застряв у павутині.
І поділом: не дуже вгору піднімай!

ГЛЯНЬ НА СЕБЕ!

Сміявсь і реготавсь, узявшись за боки,
Колись зустрівши Сліпого, Одноокий;
Тут Косий підійшов — з обох розхохотавсь,
До лайки і до свари;
Прийшов Старий, і той над Косим реготавсь,
На ніс наткнувши окуляри;
Видючий се ввидав
І всіх їх осміяв.

НЕ ЗЛОДІЙ

Пропала в Сидора кобила;
На третій год її у Прокопа пізнав;
А Прокіп всім кричав,
Що він її не крав,
А нишком взяв; як на полі ходила.

Не злодій, бач! Не вмер Данило,
Болячка задавила!

ОСЕЛ ТА СВИНЯ

Осел почванитись хотів
Перед сусідкою своєю
Свинею,
Що чув в ліску всіх птахів спів.
— Ну, — каже, — соловей чирикав, заливався;
Щиголь цвірчав і затягався,
Ворона дралась дужче їх.
Найкраще півень пів Іванів...

А я, як загорланив,
Та заглушив усіх! —
Свиня захрюкала, барложачись край тина:
— З тобою птицям спорить гріх,
Бо ти їх більша всіх скотина.

ХОМИНА ЖІНКА

Хому та кашель злий напав;
Хома від кашлю захворав;
Хомиха, плачучи, просила майстра Мину
Мерщій Хомі зробити домовину.

Як добру жінку не любити,
Що чоловікові уміє угодити?!

ПЕТРУСЬ

Петрусь, щоб стих не вчить — грамоточку спалив;
Татусь йому другу грамоточку купив,
А Петруся — прохворостив.

ЗЛОДІЙ

Судили злодія. Суддя його спитав:
Навіщо він капшук з грішми в Петра відняв?
А злодій суддям так сказав:
— Петро мені капшук свій сам віддав,
А я його тільки — за горло подержав.

ДОРОЖНІЙ СТОВП

Стовп на шляху другим показує дорогу.
А ходить сам?
Ніколи, ей же богу!

Мовчи, язичку! Кашки дам.

ЩУКА

Обридло Щуці піст постити.
От Щука й здумала кота Мурка просити,
Щоб кіт її навчив
Мишей ловити.
Кіт Щуку ув інбар охотиться завів...
Коли на Щуку як уранці погляділи,
Аж Миші Щуці й хвіст від'їли.

І діло, Щуко: ти в воді собі сиди,
І за Мишами не ходи.

БДЖОЛА

Байдак-Бджола, покинувши медок,
Понадилась літати до панських тарілок;
В панів же ласощів хватила не хватила,
А рідний свій медок на трутнів прогостила.
Взялась моя Бджола, та пізно вже, за ум!

До шкоди розум — так; а після шкоди — глум.

ВОВК ТА ВІВЧАРІ

Вовк, ідучи поуз кошару,
Крізь тин заглянув на отару
І бачить, що в дворі,
Піймавши барана, спокійно вівчарі,
Линтвар злупивши, потрошили;
Собаки коло їх ватагою лежать,
Всі дивляться і всі мовчать,
Коли б тобі на сміх одна хоть забрехала!..
Вовк думає: «Яка то правда в світі стала:
Який би гвалт і крик зробивсь,
Якби так коло барана я заходивсь».

МІСТ

Ничипір строїв міст, а Йван його хвалив,
Що міст не вздовж ріки, а впоперек робив.

Охота нападає інколи брехати:
Хоть меле кат зна що, аби то не мовчати.

СКУПИЙ

Скупий хатиночку завів,
Та грошей пожалів,
Поставить печі не схотів.
Зима! — хазяїн одубів,
Бо капшучок з грішми скупого не зогрів.
А в мене мисьль така:
Здоров'я нам миліше капшука.
Я чув, співають пісню люди:
«Після коня кінь другий буде,
Мене ж, молодого, другого не буде...»

СИРОТИНА

З недолі сиротина плаче,
Ніхто її й не баче;
А як заскаче,
То всяк побаче.

Багат
Усім і сват, і брат;
А чоловік в біді —
Яса розійдеться, як масло по воді.

КОСОВИЦЯ

— Куди, Литвине, йдеш? — Косить!
— А нащо ж дві коси? — Одна як заболить,
Щоб чим було перемінить!

— Відкіль, Литвинне, йдеш? — Косив —
У поле чорт носив!

Так часто: як на слові — скоре,
А в ділі — горе.

ЛІКАР ТА ЗДОРОВ'Я

Раз Лікар в город одправлявсь
І на полі з Здоров'ям пострічавсь:
— Відкіль ти? — З города. — Куди?
— В село служити:
Мені з тобою вдвох не жити!

КЛИМ

Спитали Клима раз, яка найлучча птиця:
Чи чиж, чи соловей, чичітка чи синиця?
Голодний Клим озвавсь баса́:
— Найлучча птиця — ковбаса!

Голодній, бач, кумі
Хліб на умі.

ГРИЦЬКОВА ЖІНКА

Грицько в могилу жінку проводжав
І, плачучи, паламаря прохав —
Щоб тихо мав дзвонити:
Щоб жінки, Боже крий, уп'ять не розбудити!

Мабуть, Грицько хотів без горя жити!

РІЧКА Й МОРЕ

На Річку Море раз гнівилось і ревло,
Що Річка береги водою розбовтала;

А Річка Морю так сказала:
— Якби не ми, Річки, — ти б Морем не було.

ПАН

В неділю б'є поклони в церкві пан,
Аж шкура запотіла,
А цілий тиждень б'є хрестян
За діло і без діла.

Осип
БОДЯНСЬКИЙ

(1808 — 1877)

СУХАЯ ЛОЖКА

(Аполог)

- А що, Корнію, як? Чия бере?
Що пан суддя тобі сокоче?
— А вже ж не що: бач, вирви хоче!
— Е, дать: сухая ложка рот дере!

ОРЕЛ І ЧЕРЕПАХА

Орел десь Черепаху раз злапав.
От кажуть, що Орли — розумна птиця,
Мені ж це все здається небилиця:

Який він розум мав,
Коли не знав,
Що з нею ізробити,
Щоб в пельку вбити?
То ніжками дрине,
То крилами шмагне.
То погода

Оп'ять сердега за роботу;
Вовтузиться небіж до поту,
А все нема пуття!
Тоді Ворона ік йому — сусід!
— Хліб-сіль,
Ясновельможний пане
Гетьмане! —
Йому сказала
І пособляти стала: —
Щоб Черепаху розчавить,

То треба з нею перш підняться вгору
І відтіля пустить
Додолу.
Вона од цього розіб'ється
І пан-Орлові достанеться, —
Послухав мій Орел, хватив, піднявся,
У хмари не забрався
І, розмахнувши, зразу — бурх!
Ворона за куски
І в гай мерщій — шушурх...
А пан-Орлу zostались... черепки!

Отак нестеменно і між людьми буває:
Орел собі посіє-попахає,
А глянь — яка-небудь Ворона поживляє...

Маркіян ШАШКЕВИЧ

(1811—1843)

ПЛІШКА І СОЛОВІЙ

Рекла Плішка д' Соловію, що тихо сидів:
«Жаль ся, що рідко щебечеш!»
Сей їй одповів:
«Лучче мало доброго, ніж лихоти много».

СТАРИЙ І МОЛОДИЙ ЛИС

Молодий Лис, котрий ще стрільця не знав,
Утішився, як нову красну шерсть дістав.
А старий рік:
«Безпечність тих ліпот не любить,
Не тішся ними: сеся красота нас губить».
Не все, що красне,
Єсть для нас щасне.

ПОТІК І РІКА

Потік, з громом шумно із гори текучий,
Сміявся з Ріки, в той час тихенько ідучой.
А як сніги згибли, верх води не дав,
То із того Потоку Поточок лиш став.
А що гірше, що біг прудким перше скоком,
Оплившись з Рікою, не був вже Потоком.
Хто з шумом в світі сам ся величає,
Вже добру славу сам си розганяє.

ЩУКА І МАЛЕНЬКА РИБКА

Рибка у воді Черв'ячка ловила,
Не могла з'їсти і дужесь сердила.
Надбігла Щука, Черв'ячка ковтнула,
А з Червом вудка причіплена була.
Взяв рибар Щуку на берег тягнути,
Взялась Рибка радувати,
Взяла подружкам казати:
«Часом то добре і маленьков бути!»

ДІТИ І ЖАБИ

Коло озера щодень звечора
Хлопці сюда-туда бігали
І на Жаби засідали.
Лиш ся котра з води показала,
Каменем зараз в лоб діставала.
Одна з них, над другі сміла,
Так з води до них повіла:
«Діти, діти! Лишіть теє бите,
Вам то грачкою, нам йде о жите».

ЛЕБЕДЬ І ВОРОНИ

Водою плила
Лебедка біла.
Надлетіли чорні Ворони,
Надлетіли в сесі сторони.
«Бачте, Лебедка біла як сніжок!
А ми такі гидкі,
Чорні і бридкі».
Стрімголов не берег впали,
В дзьоби болота набрали

І стали згори метати,
Білу Лебедку нуряти.
А Лебедь з дурних сміявся,
Став біліший, лиш скупався.
Хоть лихі люди сором метають,
Добрі і чесні на теє не дбають.

Микола УСТИЯНОВИЧ

(1811—1885)

РІЙ І ТРУТЕНЬ

Раз ся Пчоли вироїли,
Но, бідні, без Матки;
Однак вірно позносили
Добиток і статки,
Що дістали в віні
По своїй родині,
Вся зо всім
В новий дім.

Й зачали робити;
То хатку ліпити,
То збирати мід,
То пилок на плід,
І щиро, і вірно,
Як Пчолам примірно.
Но сумно без Матки!
Хоть були достатки,
Не мож було ладу
Завести в громаду,
 Газдівство розвести
 І черву нанести.
Тож ся Пчілки пожурили,
Трохи крила опустили
 І сям і там
 По сусідам
Стали посилати,
Цариці питати.

Сусіди біди
Ругаються тому,

І ще покриюму
З їх гіркого лиха
Радуються стиха.
Сумує рій,
Хоть молодий,
Бо праця є,
А сил не стає.

Аж раз Трутень-повага
Висадився в ясний день
На перегру сив'яга
І занюхав свіжий пень.
І ну ж в очко до роя:
— Помагай Біг вам, друззя!
Як живете, біднята?
Чи в достатках вам хата?

А Пчоли
Поволі:
— Зум-зум-зум!
Дум-дум-дум! —

Спереду і ззаду
Зачали нараду,
Трутня на столицю
Ведуть, як царицю,
І дай же надвір
Гостя величаву
Голосити славу
На цілий мир.

Сусіди зачули,
Здумілись, забули
І ну ж собі до діри
Та й зад догори:
— Хи-хи-хи! ха-ха-ха!
А пек, пек, цураха,
Кумцю, кумцю, подивіть,
В якій славі дармоїд!

Недармо в полі й пустий вітер віє,
І мою байку хтось порозуміє.

Євген
ГРЕБІНКА

(1812—1848)

ЦАП

«Мабуть, нема уже на світі правди!
Мабуть, вона уже за море утекла!

Чим я од Муцика поганший, справді?
А пані те щеня учора привезла,
Сьогодні вже йому і дзвоник почепили.

Да як моторно він бряжчить,
Як Муцик, бубличком задравши хвіст, біжить
Та гавкає на мир щосили!» —

Так навіжений Цап на весь окіл гукав.

Хазяїн, річ таку почувши
(А по-цапиному він дещо розмишляв),

Йому дзвінок на шию намотав.
Здурів скажений Цап, ріжки назад загнувши,
Махнув борідкою, замакав, заскакав
І геть-то честію такою запишнівся,

Да швидко став їй і не рад:
Бо тільки Цап стрибне у панський сад,
На шиї дзвін дзень-дзень! — народ заворушився,
І гостя втришия в кошару мусять гнать.

Прийшлось бідасі пропадать.
Прошло йому те врем'я, що, бувало,
Майнув де здумавши, куди б то ні попало,
Поїв, пообгризав — і слід пропав,
А вибіга і долинки, і гори,

Де був — то пожививсь; ніхто того не знав.

Еге, я правду вам казав:
Нащо було Паньку прохаться в прокурори!

ЛЕБЕДЬ І ГУСИ

На ставі пишно Лебедь плив,
А Гуси сірії край його поринали.
«Хіба оцей біляк вас з глузду звів? —
Один Гусак загомонів.—
Чого ви, братця, так баньки повитріщали?
Ми попеласті всі, а він один між нас
Своє пиндючить пір'я біле!
Коли б ви тільки захотіли,
Щоб разом, стало бить, вся беседа взялась,
Ми б панича сього якраз перемастили».
І завелась на ставі геркотня,
Гусине діло закипіло:
Таскають грязь і глей зо дна
Да мажуть Лебеда, щоб пір'я посіріло.
Обмазали кругом — і трохи галас стих;
А Лебедь плись на дно — і випурнув, як сніг.

ЯЧМІНЬ

С и н

Скажи мені, будь ласкав, тату,
Чого ячмінь наш так поріс,
Що колосків прямих я бачу тут багато,
А деякі зовсім схилилися униз,
Мов ми, неграмотні, перед великим паном,
Мов перед судовим на стійці козаки?

Б а т ь к о

Оті прямії колоски
Зовсім пустісінькі, ростуть на ниві даром;
Котрі ж поклякнули — то Божа благодать:
Їх гне зерно, вони нас мусять годувать.

С и н

Того ж то голову до неба зволить драть
Наш писар волосний, Онисько Харчовитий!
Аж він, бачу...

Б а т ь к о

Мовчи! почують — будеш битий.

ЗОЗУЛЯ ТА СНІГИР

На дубі сидячи, Зозуля куковала:

«Що за годи тепер, зовсім не можна жить!

Одколи, як тепло вже стало,

А гусені нема, черви зовсім так мало.

Прийшлось із голоду хоч у кулак трубить».

«Нащо вам так квилить, мій Боже милий? —

Снігир Зозулю перебив. —

Коли б я мав ваш стан і сили,

Оцю я погань би не їв,

Щоб сей да той мене, коли б я не доскочив

Собі щодня шматок м'яся.

От кобець — менший вас, а їсти як захоче —

Летить і душить горобця.

Зате він з голоду ніколи не нудився».

«Дурний! дурний! а в школі вчився! —

Зозуля Снігиру в одвіт. —

Замісто горобця я з'їм жуків десяток

Да гусені, черви десятків три в наддатов

І все-таки наїмсь; зате спитай весь світ,

Яка Зозуленька? Всі скажуть: птиця славна,

Живе собі, як панна,

Гуляє у садку, нічого не псує,

По гілочках намистечко кує,

Да скільки літ кому прожить віщує;

Нехай же здумаю... да що тобі й казать!

Хоч злидні в пір'ї обідраць,

Весь птичий рід зарепетує:

«Зозуля м'ясо жре, Зозуля хищний птах!

Троха чи не бажа вона Орла із'їсти!»

Прощай тогді, моє життя в садах!

Прийшлось би утікати хоч за море безвісти,

Так лучче ж тут жити да зводить черв'ячків».

Хто хоче полюбить суддю грошозаплода,

Про його розпитай панів,

А не питай у простого народа.

ВЕДМЕЖИЙ СУД

Лисичка подала у суд таку бумагу:
Що бачила вона, як попеластий Віл
На панській винниці пив, як мошенник, брагу,
Їв сіно, і овес, і сіль.

Суддею був Ведмідь, Вовки були підсудки.
Давай вони його по-своєму судить
Трохи не цілі сутки.

«Як можна гріх такий зробити!

Воно було б зовсім не диво,
Коли б він їв собі м'ясиво»,—
Ведмідь сердито став ревіть.

«А то він сіно їв!» — Вовки завили.

Віл щось почав був говорити,
Да судді річ його спочинку перебили,
Бо він ситенький був. І так опреділили
І приказали записати:

«Понеже Віл признався попеластий,
Що він їв сіно, сіль, овес і всякі сласті,
Так за такі гріхи його четвертувать
І м'ясо розідрать суддям на рівні часті,
Лисичці ж ратиці оддать».

ПШЕНИЦЯ

Я бачив, як пшеницю мили:

То щонайкращеє зерно

У воду тільки плисьь, якраз пішло на дно,
Полова ж, навісна, пливе собі по хвилі.

Привів мене Господь побачить і панів:
Мов простий чоловік, там інший пан сидів,
Другі, задравши ніс, розприндившись, ходили.
І здумав зараз я, як тільки поглядів,
Що бачив, як пшеницю мили.

СОНЦЕ ДА ХМАРИ

Ось Сонечко зійшло, і світить нам, і гріє,
І божий мир, як маківка, цвіте;
На небі чистому ген Хмара бовваніє.
Та Хмара надулась і річ таку гуде:
«Що вже мені се Сонце надоїло!
Чого воно так землю веселить?
Хоч я насуплюся, воно таки блищить.
Я полечу йому назустріч сміло,
Я здужаю його собою затемнить».
Дивлюсь — і Хмарами півнеба замостило,
На Сонечко мов нічю налягло.
А Сонце вище підплило
І Хмари ті позолотило.

ГОРОБЦІ ДА ВИШНЯ

Глянь, глянь, летять, да їх летить чимало,
Куди оце летять з оселі Горобці?
Дивлюсь, у сад побрались молодці.
На Вишеньці їх геть-то насідало,
І бенкет зараз підняли;
Цвірінькають, джеркочуть, знай, на Вишні
Із ранку самого до пізньої пори.
Я простий чоловік, то й взяв собі на мислі,
Що Вишеньці моїй предобре у саду,
Що їй превесело, бо як край єї йду
Або і так коли зирну у сад із хати,
Все звольять Горобці по гілочках скакати.
Ось тиждень як не був, дивлюсь — кат його ма!
На Вишеньці гостей нема.
Чого лишень вони літати перестали?
Як розібрав, бодай і не казать!
Ох! поти жевжики вчащали,
Поки всі ягоди на Вишні обдзюбали —
Тепер до бідної ніколи не летять.

БУДЯК ДА КОНОПЛИНОЧКА

«Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш?» —
На Коноплиночку в степу Будяк гукав.
«Да як рости мені? і сам здоров ти знаєш,
Що землю у мене з-під корінця забрав».

Бува, і чоловік сьому колючці пара:
Людей товче та й жде, щоб хто його кохав.
Я бачив сам таких і, може б, показав,
Та цур йому! розсерджу комісара!

ВЕРША ТА БОЛОТО

Рибалонька, митець усе в воді ловити,
Бажаючи поймаць в'юнів,
В Болото Вершу засторчив.
Довгенько щось вона там мусила сидіти,
Язык жіночий є, да нічого робити
(А зроду, мабуть-то, що не плоха була),
Так лаяти Болото почала:
«Оце поганая багнюка!
Глянь, пузириться як, знечев'я клекотить.
Тут певнеє ніщо ні ходить, ні сидить,
Одна черва,— мовляв,— кишить
Да деколи повзе по куширу гадюка,
Уже коли б тут воленька мені!..
Таке ж бридке, таке мерзенне,
Поржавіло, від жабуру зелене,
Не хочеться паскудиться в багні,
А то б...»
Що ж їй Болото одвічало?
«Де ти сама, добродійко?» — спитало.
А Верша гомонить на дні.

МАКІВКА

У лузі Маківка весною зацвіла,
Проміж других квіток як жаром червоніла;

До її раз у раз літа бджола,
Бабок, метеликів над нею грає сила.

Проїшов день, два, і з неї цвіт опав,
І Маківка осиротіла;
Бджола на іншій квітці сіла,
Ту погань метелів мовби лихий забрав.

Дівчино-серденько! жартуй, поки є врем'я,
Жартуй, да не глузуй із бідних парубків;
А то мине весна твоїх годів,
Покине і тебе дияволове плем'я.

РОЖА ДА ХМІЛЬ

Охріме, дядечку! будь ласкав, схаменись:
Ти чоловік і з хлібом, і з волами,
І грошики у тебе завелись —
Який тебе лихий ізніс
І побратав з панами?
Покинь їх, хай їм цур! і з ними не водись.
А то коли к тобі ні заверну у хату —
Ти з благородієм сидиш запанібрата,
І чарка катержна гуляє по столі.
Чи то в село лихий примчить якого
Паничика, мовляють, судового —
Та сарана живе на твоєму добрі.
Або і возний сам, червоний, ніби квітка,
Деньків по п'ятеро кружляє у тебе;
А коней-калічі повнісінька повітка
Твоє сінце скубе.
Тим часом хліб давно у полі половіє;
Його і птиця б'є, і вітер марно сіє;
А дядько мій гуля!
З письменними по чарці да по парці,
Останній шаг витрушує шинкарці.
Рівняться з ними нам сам Бог не дозволя:
То, сказано, — пани, щоб день у день гуляли,

А ми, неграмотні, щоб хліба заробляли.
Охріме! не зробись сміховищем села,
Покинь, кажу, панів, водиться з ними годі!
Ось слухай. У мене недавно на городі
 Червона Рожа зацвіла,
І треба ж, на біду, край неї Хміль пустився!
Іспершу гарно страх з сусідкою він жив.
Дивлюсь, аж приятель за гілку зачепився,
А трохи згодом глядь — всю Рожу оповив.
 І бідная вона змарніла,
 Поблідла, далі пожовтіла;
А проклятуший Хміль, як рута, зеленів.

МОГИЛИНІ РОДИНИ

Ось чутка степом полетіла
(На що то гріх не підведе),
Що у степу якась Могила
Дитину швидко приведе.
 Про диво сее як почули,
 То люди зараз в степ майнули,
Старий і молодий к Могилі, знай, іде.
Крий Боже, народу якого там збралось!
 Як об Іллі в Ромні;
 Буцім там місто починалось.
 Де ні взялись міняйли й шинкарі
 І підняли між себе галас;
Чумак із сіллю став, із дьогтем дьогтярі,
І красти бублики шатнули школярі;
Сластьони шкварились, сідухи цокотіли;
Про Лазаря старці під кобзу голосили;
«Холодний квас!» — москаль між народом гукав
Значев'я, а базар в степу як треба став.
 Хрещений люд хоча гуляє,
Да на Могилу все раз по раз позирає,
Чи швидко вродиться те чадо степове.
Могила ж стогне, мов сопе, мов тяжко дише,
 Боками сивими колише
 І з лиха на весь степ реве.

Народ дивується, да їсть, да п'є горілку.

Вже панський стадник Опанас,

Покинувши товар, що пас,

З кишені витягнув сопілку

Да як утне московського бичка!

Підківки зараз забряжчали,

В кружку дівчата танцювали;

Москаль покинув глек та садить гоцака.

Аж ось — лулусь щось під ногами!

Загоготів якийсь підземний глас.

Базар утих, баби замовкли під возами,

І ляку упустив сопілку Опанас,

І люди, хрестячись, баньки повитріщали.

Могила тріснула, і те дитя, що ждали,

На божий світ сусіль — як пить дало!

Та що ж за чадо те було,

Що стільки гомону між нами наробило?

«Мабуть, підсудок?» — «Ні!» — «Так лев?» —

«Ні!» — «Так мішок

З дукатами?» — «Ні, ні!» — «Так папорті цвіток?»

«Але ж!» — «Так, з нами хресна сила,

Мабуть, вона полубіса вродила?»

«Не втяв!» — «Так вилила козацького коня?»

«Ні, просто привела руденьке мишеня».

ШКОЛЯР ДЕНИС

Миряне, слухайте, щось маю вам сказати:

От сих різдвяних свят, на самої Меланки,

Дурний школяр Денис, запригши шкапу в санки,

Із школи поспішав до батька ночувати,

Щоб завтра по закону,

Як слідує, пашнею засівати.

Пізнавши шкапа шлях додому,

Смикнула раз, другий — і хлопця понесла.

Хоть здержав він її, да злість його взяла;

Хотів би проучить, да бити її боявся,

А треба ж і себе чим-небудь показати,—

Так по оглоблям ну малахаєм шмагати.

Як тільки пан із паном зазмагався,
Дивись — у мужиків чуприни вже тріщать.

СОНЦЕ ДА ВІТЕР

Із Вітром Сонечко розготорило мову
Про силу, бачите, хто з них моцніший був.
Звичайно за словцем балакали по слову,
А далі Вітер так на заклад навернув:
«Чи бачиш, їде ген собі козак по полю?
Як цупко він нап'яв на плечі кобеняк!
Хто з плеч зірве його додолу,
Хай буде той уже моцак».
«Іносе, дми собі!» — так Сонечко сказало;
І Вітер шпарко полетів.
Надворі дуже сумно стало,
По небу хмари скрізь погнало,
А Вітер по землі, крий Боже, заревів,
Наліг на козака, з його одежу цупить.
Зігнувся на коні козак,
До себе горне кобеняк
Та, знай, нагайкою по ребрам шкапу лупить.
Хуртовина назад бідаху пре,
За поли смикає, відлогу з плеч гирує,
Аж шлях курить, трава в степу хвилює,
А все одежі не здере.
Дув, дув, аж потом ввесь облився,
Із моці вибився сердешний, набік плисьь.
Ось розгулялося, і Сонце з хмари блисьь —
Мов божий мир ізнову народився.
Козак перехрестився,
Кобилку зараз зупинив,
Бо страх горюшну заморив,
Поплівся стежкою ходою, потихеньку.
А Сонце гріє все да гріє помаленьку.
Угріло божий світ, почув тепло козак
Да й скинув кобеняк.

ГАЙ ДА СОКИРИ

По Гаю темному туга велика ходить:
Сокири й Топори затіяли войну,
Гай хочуть сплюндрувать і пущі всі пошкодить;
Война ся навела на дерево суму;
Дуби задумались, осики затремтіли,
І клен гнучкий, і в'яз із лиха вниз нагнувсь.
Аж ось Сокири вже в Гаю забрязкотили,
І дуб найстарший усміхнувсь.
«Не бійтесь! — він гукнув.— Того я і жахався,
Як з топорищами сі навісні прийдуть,
Аж дерев'яний рід заліза одцурався!
Без дерева вони самі нас да не втнуть,
От-то було б... але — нехай йому абищо,
Якби з Сокирами прийшли і Топорища,
Тоді-то був би нам капут».
І справді, скільки тут Сокири не бряжчали,
Ні дубчика, ні липки не стяли
І тільки де-не-де що кору пописали
Да і додому з тим пішли.

ВІЛ

«Мабуть, на небі звісно стало
(Про себе Віл в кошарі гомонів)
Про те, що весь мій вік я все за двох робив
Да й витерпів-таки чимало —
Що в плузі силковавсь, копиці волочив,
Із ранку у ярмі до півночі ходив,
І ще щодня бував і битий!
Хазяїна не раз я проклинав,—
Тепер зовсім не той хазяїн став:
У мене вдовіль їсти й пити,
Несуть мені і солі, і крупів,
Овса і висівок; наїстись трьом би стало».
Аж тут хазяїн шасть у хлів
І, взявши за роги Вола, під ніж повів,
Бо, сказано, його годовано на сало.

Ти змалку так любив мене, як пугу пес;
Чого ж так лащишся тепер до мене, Йване?
Чи знаєш, що, як ти чоломкаться ідеш,
Чогось мене морозить стане.

ГРІШНИК

В далекій стороні, в якій, про те не знаю,
Мабуть, в Німещині, а може, і в Китаї,
Хтось разом оженивсь на трьох жінках.
Загомонів народ, почувши гріх великий,
Жінки голосять так, що страх:
«Глянь, що се коять чоловіки!
Як їм по три нас можна брать,
Так хай дозволять нам держать їх хоч по п'ять».
Гвалтують, сказано, навспряжки цокотухи.
Ось сая вісточка і до царя дійшла,
А цар був, мабуть, не макуха,
Розлютовався він, і злість його взяла.
«О! почекайте лиш, не буде в вас охоти
За живота чортам служити!» —
Цар грізно загукав і люльку став палить,
І в люльку пхав огонь, і люлька гасла в роті,
А далі схаменувсь, за радою послав.
Як слідує, в празничному наряді
Пред очі царській совет вельможний став.
Цар двічі кашлянув, рукою ус розгладив
І річ таку премудрую сказав:
«Пребеззаконія на світі завелися,
А гірше, що в моїй землі!
Мені до уст сьогодні донесли —
Один паливода (і цар перехрестився)
На трьох жінках женився.
Щоб царству цілому за його не терпять
Біди од праведного неба,
Його вам осудити треба,
І смерть страшну йому зробіть.
Хай царству усьому в науку
Він витерпить таку муку,

Щоб з ляку більш ніхто в такий не вскочив гріх.
Крий Боже, щоб над ним хто з вас змилосердився!
Щоб луснув я, щоб я до вечора сказився,
Коли не поведу на шибеницю всіх!»

Як річ таку суддя дослухав,
Низенько поклонивсь, потилицю почухав
І ну з підсудками про діло мізковать.
Над ним морочились трохи не тиждень цілий,
І тільки що пили, а мало, кажуть, їли,
І так меж себе присудили,
Щоб Грішнику тому всіх трьох жінок оддать.
Народ сміявсь, і всі були в заботах,
Що раду перевіша цар,
Аж завтра дивляться, а та погана твар,
Той Грішник, сам себе повісив на воротах.

ВОРОНА І ЯГНЯ

Орлу схотілось попоїсти;
Піднявсь угору птичий цар
І вгледів відтіля, що край ставка овчар
Онучі прати мусив сісти,
Отара ж попаски попхалась навмання.
Орлу се по нутру; зложивши моцні крила,
Опукою згори — аж вітром зашуміло —
Орел ушкварив на Ягня,
Підняв його і геть потеревив за гору.

І треба ж, що на сюю пору
Пило біля ставка дурне Вороненя.
Страх полюбилося йому цареве діло,
І думає: «Чому ж сього я не зроблю?
Да не Ягня, а барана вхоплю».
Дивлюсь — воно угору полетіло
Да й пуць на шию барану
І, кігті вплутавши йому у вовну білу,
Смикнулося нести, да ба! вага не в силу:
Баран важенький і Орлу.

Воно вже стямилось, мерщій би полетіло,
Так із шерсті не виплутає ніг.
Дурне моталося, поки овчар прибіг
І, гарненько йому обскубши крила,
На іграшку дитині дав.

Мабуть, Господь так світ створив,
Що менший там не втне, де більший геть-то зможе,
Що дядькові пройшло, ти не роби, небоже,
Щоб крилець хто не обчухрав!

ЗЛИЙ КІНЬ

Учора мій сусід купив собі Коня
Із табуна, татарського, презлого,
Такого жвавого, такого вже баского!
Дивлюсь: сусід і вся його сім'я
Уздечки не напнуть на його.
Сусід сусідів кликають став
І могорич пообіщав,
Щоб тільки допомогли йому Коня упорать.
Народ зійшовсь та гук такий підняв,
Мов цілину п'ять плугів орють.
А Кінь жахається да рже,
На дибки спиниться да гривною мотає,
То піде бокаса, то б'ється і кусає.
Котрий сміліший був, то вже
Од Коника тікає.
Прийшлося сусідові, мовляв, хоть сядь да й плач.
Аж дивляться, іде Петро Деркач —
Розумний чоловік і в конях силу знає,—
Іде і здалеку чуприною киває.
Прийшов — і весь базар нікчемний розігнав,
І сміло до Коня побрався потихеньку,
Все свистячи, повагом, помаленьку,
Все гладив, подивлюсь — уже і загнуждав.

Пани! чи чули, як Деркач коня поймав?

МІРОШНИК

На річечці якійсь маленькій
Стояв собі млинок, і в нім Мірошник жив.
Хоч невеличкий млин, да, знаєш, чепурненький;
Раз по раз, день у день крутивсь і гуркотів
І хліба вистачав хазяїну чимало.
Коли не забредеш к Мірошнику, бувало,
У його є і хліб, і сіль, і сало,
Чи то в скоромний день — із маслом буханці,
Книші, вареники і всякі лагоминки;
У п'ятницю — просіл, з олією блинці,
Пампушки з часником, гречаники, стовпці.
Обідать він, було, не сяде без горілки,
А в празник піднесе і чарку калганівки.
Мірошник паном діло жив.

І треба ж, на біду, позаторішню весну
Його лихий поніс чогось за Десну.
Хоч не багацько проходив,
Зате багато бачив світа:
Побачив він, як Сейм, мов бішений, шумів
І як Десна ревла несамовита,
Мабуть, ворочавши не п'ятдесят млинів,
Вернувсь Мірошник наш додому,
До церкви прямо почухрав
Да Богу молиться святому,
Щоб він акафісти його не в гнів прийняв
І річечку його зробив Десною.
«Або хоча, як Сейм, такою —
Тоді б то вже я панував!»
Молебні день у день спасителеві править,
У ставники свічки по десять хунтів ставить,
Все молиться, ні їсть, ні п'є, ні спить...
«Земляче! Бог з тобою!
На тебе десь туман у Литві навели.
Хіба забув ти, що великою водою
Ворочають великії млини?
Їх німці будувать уміють,

А вже не зляпає наш брат;
Вони самі товчуть, і віють,
І мелють борошно, і сіють,
Здається, що самі й їдять.
А млин хоч чепурний у тебе,
Та не для бистрини». — «Балакайте про себе!» —
Мірошник заворчав і рукавом махнув.
Його молитви Бог почув:
По небу вітерок дмухнув —
Як ворон, небо почорніло;
Шварнула блискавка — грім грюкнув і загув;
Із хмар, як з лотоків, водою зашуміло.
Маленька річечка, що так тихенько йшла,
Заклекотіла, заревла
І через греблю покотила.
Як на осиці лист, тремтить млинок од хвилі.
Вода напре, дивись, то вискочить гвіздок,
То паля тріснула, то заставку розбило,
А далі і знесло млинок.
Схопивсь Мірошник, да пізенько:
Що поки йшла вода маленька,
Щодня він хліба мав шматок.

Літ з десять був у нас суддею Глива.
Да, знаєш, захотів на лакомий кусок,
В Полтаву перейшов: там, кажуть, є пожива.
Велика там вода, хоч є й багато млива...
Глядіть, добродію, чи ваш міцний млинок?

ВОВК І ОГОНЬ

У лісі хтось розклав Огонь.
Було то восени вже пізно;
Великий холод був, вітри шуміли грізно,
І біла ожеледь, і сніг ішов, либонь;
Так, мабуть, чоловік біля багаття грівся
Та, ідучи, й покинув так його.

Аж ось, не знаю я того,
Як сірий Вовк тут опинився.
Обмерз, забовтався; мабуть, три дні не їв;
Дрижить, як мокрий хірт, зубами, знай, цокоче.
Звірюка до Огню підскочив,
Підскочив, озирнувся, мов тороплений, сів
(Бо зроду вперше він Огонь узрів):
Сидить і сам собі радіє,
Що смух його Огонь, мов літом сонце, гріє.
І став він обтавять, аж пара з шерсті йде.
Із льоду бурульки, що, знай, кругом бряжчали,
Уже зовсім пообпадали.
Він до Огню то рило підведе,
То лапу коло жару сушить,
То біля полوم'я кудлатий хвіст обтрусить.
Уже Огонь не став його лякати.
Звірюка думає: «Чого його бояться?
Зо мною він як панібрат».
Ось нічка утекла, мов стало розсвітати,
Мов почало на світ благословляться.
«Пора, — Вовк думає, — у лози удирати!»
Ну що б собі іти? — ні, треба попрощатися:
Скажений захотів Огонь поцілувати,
І тільки що простяг своє в багаття рило,
А полум'я його дощенту обсмалило.

Мій батько так казав: «З панами добре жити,
Водиться з ними хай тобі Господь допоможе,
Із ними можна їсти й пити,
А цілувати їх — крий нас Боже!»

УТЯТА ДА СТЕП

Минулися гречанії жнива;
Семен натяг кожух на плечі;
Тепло пройшло, дітвора лізе к печі,
Замерзло поле скрізь, рілля, стерня, трава
Сніжечком біленьким припала.

Бідашний Степ став сумоватъ;
Пташки, що влітку так співали,
У ірій вже поодлітали,
І тільки край ставка оставсь табун Утят.
Чи крижні то були, чи то були чирята,
Про те нам байдуже, а сила тільки в тім,
Що Степ іще не був пустий зовсім;
Дивлюсь, було, знялись з води Утята,
Закахкають і ну Степом кружлять,
І видно все-таки, що сеє не пустиня,
Аж ось уже й вони летять.
«Куди вас враг несе до гаспидського сина! —
Почав Утятам Степ казать. —
Хіба ви хочете мене покинуть?
А я ж вас літом годував,
І просо, і овес, і гречку вистачав;
Без вас хіба мені з нудьги сказиться?»
«Улітку на тобі усякий хліб стояв;
На себе глянь тепер, який ти сивий став:
Останній колосок холодний сніг сховав,
І нічим нам біля тебе живиться;
А голод за що нам терпіть?» —
Сказали Утята і ну швидчій летіть.
Чи знаєте ви сивого Кондрата?
Женивсь на дівці він, та й мусить ще кричать,
Що жінка щось його глядить не дуже хати.
Мабуть, що упада їй діду одвічать,
Як сивому Степу одрізали Утята.

РИБАЛКА

Хто знає Оржицю? а нуте, обзивайтесь!
Усі мовчать. Гай-гай, які шолопаї!
Вона в Сулу тече у нашій стороні.
(Ви, братця, все-таки домівки не цурайтесь).
На річці тій жили батьки мої
І панства чортів тиск: Василь, Іван, Микола,

Народ письменний страх,
Бував у всяких школах,
Один балакає на сотні язиках.
Арабську цифиру, мовляв, закон турецький,
Все тямлять, джеркотять, як гуси, по-німецьки.
Подумаєш, чого-то чоловік не зна!
Да не об тім, бач, річ. Усю торішню зиму
Рибалка ятером ловив в тій річці рибу;
Рибалка байдуже, аж ось прийшла весна,
Пригріло сонечко і з поля сніг погнало;
У річку сніг побіг, і Оржиця заграла,
І ятір, граючи, водою занесла.
«Уже ж вона мені отут сидить в печінках,
Ся річка катержна! — Рибалка став казать. —
Куць виграв, куць програв, ось слухай лишень,

жінко:

Піду я до Сули скажену позивать!»
І розні деякі казав, сердега, речі,
Із злості, як москаль, усячину гукав;
А далі почепив собі сакви на плечі,
У люльку пхнув огню, ціпок у руки взяв
І річку позивать до річки почвалав.
Чи довго він ішов, чи ні, того не знаю;
Про те ніколи сам Рибалка не казав;
А тільки він дійшов, як слідує, до краю.

Сула шумить, гуляє по степам.
Рибалка дивиться і очі протирає:
Не вірить сам своїм очам,
Бо по Сулі — чорти б їх мучив матір —
Пливуть хлівці, стіжки, діжки, усякий крам
І бідного його ниряє ятір!
Здихнув Рибалочка да і назад поплівсь.
А що, земляче, пожививсь?

Ось слухайте, пани, бувайте ви здорові!
Еге, Охріменко дурний:
Пішов прохать у повітовий,
Що обідрав його наш писар волосний.

СОЛОВЕЙ

«Хто не вгадає? я?
Оце городять небилицю!
Щоб не пізнав я Солов'я,
Щоб не пізнав сю гарну птицю;
Як тільки оком наведу,
То і вгадаю, де співака»,—
Так дядькові казав небіж, Грицько Підсака.
«Ходімо, я тебе до лісу поведу,
Усякої там птиці є багато,
Та буде сором, пане-брате,
Коли б ти Солов'я ізразу не пізнав»,—
Грицькові дядько одвічав.
І ось вони дійшли до гаю;
По гаєві усякий птах літає,
Щебече хто, хто свище, хто гуде,
Аж округи луна іде.

Небіж

Ось, ось де Соловей! Який червоногрудий!
А дметься як, мабуть, великий пан!
Уже то неспроста в його такий жупан.

Дядько

Та годі, годі, Грицьку, буде
Ту погань, Снігирия, хвалить!
Ся птиця не співа, а як усе щебече,
Вона в гурті як-небудь засвистить;
А більше, голову похнюпивши між плечі,
Насупившись сидить.

Небіж

Так цитьте лишень, ось я зараз угадаю:
Я сучий син, коли оце не він!
Увесь мов золотий, а крильця чорні має.

Дядько

Та будеш, Грицьку, сучий син:
Се просто Іволга зоветься;
Вона із саду в сад літа,

То вишні гарно об'їда,
То оббива горох, а в співи не вдається.

Небіж

Так ось коли побачив співака!
Яка мальована та штучна птиця!
Вертиться, джеркотить, по дереву скака —
От се то Соловей.

Дядько

Се навісна Синиця!

І довго так небіж дурненький
Меж птицями знаходив Солов'я;
А Соловей собі сіренький
Над ним співав, сховавшись меж гілля.

ДЯДЬКО НА ДЗВОНИЦІ

Ізліз мій дядько на дзвоницю
Та, знай, гука: «Оце кумедія яка!
Всі люди на землі мов ті перепелиці:
Здається більший з них не більше п'ятака.
Гай, гай! Які ж вони дрібненькі!
Так ось коли я їх як треба розібрав!»
А мимо йдучи, хтось на дядька показав
Та, далєбі, мене спитав:
«Що то таке — чи шур, чи горобець маленький?»

ХЛОПЦІ

Учора я дививсь, як хлопці
Гуляли на толоці:
Здається, крам там продавав один,
Другі в опуки тощо грали,
То в дучку булку заганяли,
А далі здумали скакати через тин.
Хлоп'ята там були і прості, і письменні,

І кожний з них по-своєму скакав: —

Один летів як навіжений,

Знай, визвіривсь на тин, та біля його й став;
А інший, голову, мов той москаль, задравши,
Пряменько витягнувсь та й скочив через тин,
Та як же врізався об землю, вражий син,
Колошу розідравши.

А виборного хлопченя

Так скаче високо, так здорово літає!

«Воно мале зовсім, од чого ж так скакає?» —

Собі подумав я

Та й придивляться став: аж сеє бісеня

Як хоче скочить, то аж в землю присідає

Та й присне разом відтіля!

Як ні крути, а правди нігде діти:

Коли б, як виборного діти,

І другі вмiли присідать,

То, може б, і вони зуміли так скакать.

Петро ОГІЄВСЬКИЙ-ОХОТСЬКИЙ

(1814—?)

ПАНІ І ДВІ ЧЕЛЯДКИ

У Панії старої,
Та ще у тому і лихої,
Челядки дві жили;
Вони дільце, бач, добре знали,
Рукам спочинку не давали,
Робили щиро день у день
І свято мали за будень,
А Пані ширість їх буцім не бачить,
Та раз по раз у плечі їх кулачить,
Та все кричить, та все гука:
«Ви лежні, ви лінівi,
Гидкі, бридкі, сопливі,
Гулять та спать, а діла з вас нема.
А треба ж вас кормить, поїть і зодягати!..
Сього, бачу, не хочете ви й знати,
Якого ж з вас мені добра!»
Хоч і з двора
Втікай, — така сердита Пані та лихая.
Ворчить на їх, неугаває
Як день,
Так ніч.
Вона б, може, в ночі коли й заспала,
Так Півня голосного мала.
І тільки він на сідалі гукне,
Вона зараз на причіпку й огонь зідме,
Та так ціпком Челядок і штовхає,
Та сердиться на їх, та лає,
Ворчить,
Кричить:

«Хутчіш за діло садовіться,
Ось як не рано, придивіться!»
Дівчата бачать: лихо!.. Що робить?
Як Півня б нам того згубить?
Щоб його крику більше не чувати
І нам і Панії щоб довше спати.

Порадившись удвох, —
«Коли малесеньким не здох,
Так ми тебе отак...» Взяли
Та голову йому й скрутили.
Так що ж! Ще гірш собі зробили.
Бувало, Пані Півня жде,
Поки крилами він стріпне;
Тепер же ляжуть спать, а Пані вже й проснеться,
Боржій із каганцем туди трясеться —
В пекарню, де Дівчата сплять,
І стане так на їх кричать:
«Ану! Пора вставати,
Ледачі! Годі спати!»
Без Півня бо пори вона не зна —
Дзигариків в її катма!
То й збудоражить по півночі.
Сидять бідняки, аж їм очі
Червоні стануть так, як рак.
А Пані свій кулак
То сій, то тій під ніс соває,
То сій, то тій кричить: «Дрімает!»
В Дівчат і сили вже нема...
Не чують рук, важка і голова.
Побачили самі, що Півня як стребили,
Утрое лиха прикупили.

На білім світі се частенько буває,
(Хто тільки примічає),
Що думка інколи така:
зроблю я так — і буде лучче:
Аж ні — виходить іще पुще.

Отсеж-то — не дивуймося ніколи ми дідам.

Вони, бач, часто кажуть нам:

Що хрін біду перебуде,

Одна згине — десять буде.

ЛИСИЦЯ І МУЖИК

— Кума! Я знаю, правду мені скажеш:

Навіщо ти Курей частенько крадеш?

Нащо, кажи, тобі оце робить?

Хіба ти хочеш шкуру загубить?

Послухай, красти й гріх, і сором,

Та й не минається крадіжка даром:

І не вгадаєш, як з тебе

Хто-небудь шкуру іздере.

— Ох, куме, куме, знаю й я.

Та що ж робить? Біда моя!

А діточки... чимсь треба годувать,

І берегти, і доглядать!

А по мені — то цим, то тим себе б кормила,

Злодійського б куска повік не їла.

— Ну добре ж, як така правдива, вірна ти,

Ходи ж Курей до мене стерегти

Від тих поганок, від Лисиць,

Твоїх ріднесеньких сестриць,

І їсти, й пити будеш вволю,

Щасливу матимеш ти долю.

Послухала, пішла, і в Мужика

Лисиця сита і гладка.

Чого б ще треба їй, чого хотіти?

Сидить та вірненько б глядіти...

Так ні! Несмачний кумочці некрадений кусок!

У ніч темненьку вибравши часок,

Забувши те, що кумові казала, —

Та зразу всіх курей й повикрадала.

Отак воно, як кажуть добрі люди
 (Бач, правда правдою і буде),
 Хоч у звірей,
 Хоч у людей:
Що хто чим тільки вже закусить,
То перестать повік не мусить.

Порфирій КОРЕНИЦЬКИЙ

(бл. 1815—1854)

ПАНЬКО ТА ВЕРСТВА

Був в Липцях швець — Паньком
він звався,

Мов з писарем, усяк братався.
І всяк Панька того кохав.
Бо жив в селі собі смирененько,
Шив чоботи усім кріпенько
І дешевенько з них він брав.

Раз підошов в Панька не стало
Та й передів було щось мало,
Бо все село він обшивав —
Так сход товару був чималий;
В селі ж хоч був, так все поганий.
Панько у город почвалав.

Від Липців город не близенько,
Панько вморився чималенько.
Так сів під Верству віддихать.
Сидів він довго, сумувавши,
Далі схопивсь, мов що згадавши.
Почав Верстві тій так казати:

«От скільки в город не чвалаю,
А все тебе я тут стрічаю,
Ні краплі з місця не зійшла!
Та хоч би трохи ворухнулась,
Хоч би із місця іздвигнулась
І в город трохи підійшла!

Бо тут на холоді трясешся,
Бо тут на сонці ти печешся
І киснеш тут під дощем,
В баньки проходим зазираєш
І від нудьги собі куняєш,
Стоїш, сердешна, все стовпцем.

Ну, годі ж тут тобі стирчати!
Пора у город поспішати,
Пора у нього зазирнуть,
Пора вже йти туди, небого,
Куди лежить оця дорога,
Куди і я, і всі ідуть».

Верства Панькові одвічала:
«Ти говорив, а я мовчала,
Тепер послухай вже мене!
Та слухай, Паньку, не кунявши
І замічай все не зівавши,
Тепер скажу щось для тебе!

Мене уткнули тут, небогу,
Щоб я казала всім дорогу,
Хто скільки в'їхав і пройшов,
Та й скільки треба мандрувати,
Щоб що у городі узяти:
Чи бриль кому, чи підошов.

Но хоч усім я проїжджалим
І всім по шляху проходжалим
Дорогу в город і кажу, —
Сама ж стою та все куняю, —
Йти у город не бажаю
Та і ніколи не ходжу».

«Таких в селі у нас багацько, —
Сказав Панько їй скорохвацько, —
Що учать нас, а самі сплять,
Що нам велять добро робити,
Мовляв, туди й сюди ходити,
Самі ж по хатах все сидять!»

Пантелеймон КУЛІШ

(1819—1897)

ГОГОЛЬ І ВОРОНА

Пливе Гоголь по Славути,
В воду поринає.
На сухій гіллі Ворона
Важенько здихає:
«Ой мій друже білокрилий,
Горенько з тобою!
Поринаєш, не дай Боже,
Заллешся водою!»

Пливе Гоголь по Славути,
З хмари дощик ллється.
У Ворони-жалібниці
З жалю серце рветься:
«Ой з'явися, ясне сонце,
Висуши нам крила,
Що обом нам з мокрим пір'ям
Літати не сила!»

«Ой Вороно-жалібнице!
Чого марно кричеш?
Я купаюсь, очищаюсь,
А ти здуру плачеш.
Нащо мені на Славуті
Твоя осторога?
Сушилась би собі мовчки,
Ротата небого!
Нащо мені від дощику
Твоя оборона?
Сиділа б ти собі мовчки,
Химерна Вороно!»

ЩИГЛИК

В крамній коморі Щиглик щебетав
Свої щиглячі пісеньки любенько.

Про нього весь базар казав,
Що так співає тільки Соловейко.

Скрутився Щиглик мій

І в кліточці своїй

Робив себе царем співання.

Ніхто ж того з співочих птиць не знав,

Ніхто в високім хорі не чував

Мізерної пташини щебетання.

Химерний Щиглику! Коли тобі
Базарний люд воздав хвалу не по заслuzі,
Так се тебе твої базарні друзі
Вимірювали по самих собі.

Петро
ПИСАРЕВСЬКИЙ

(бл. 1820—?)

ПАН

В старі годи вельможний пан,
Так ось, приміром, як гетьман,
Пішов у пекло до Плутона —
Сказати просто:

дуба дав.

У пеклі ж челядь невгомонна:
Як тільки пан туди попав,
Так спрос:
— А хто? З якого краю?
Чим батько був? — Його не знаю.
Я ж був вельможний чоловік,
Із Греччини був родом,
І гарно правив би народом,
Та так, як німеч цілий вік
Мене нехаяла, сушила,
Я секретарю довірявсь:
Що він подасть, я підписавсь,
А що таке: чи то до діла?
Того я, далебі, не знав.
— Що ж ти робив?
— Я їв та спав.
— Тепер ми бачимо, небого,
Що ти там приязно трудивсь,
За те ж у рай тобі дорога. —
Тут Гермій зопалу схопивсь:
— Та що? Кого? Його? Та за що??
Де ж буде правда?.. Отсе так!
Упхнути в рай таке ледащо!

— Та слухай нас,— сказав Еак, —
Не знаєш ти, бачу, нічого!
Ти бачиш, що не всі у його,
Що пан здоровий дурень єсть,
За те ж йому така і честь,
Що він від діла все цурався,
А тільки, каже, спав та їв,
А то б десь шкоди наробив,
Якби за діло ще прийнявся!
Назад тому чотири дні
Суддю я бачив у повіті;
Ну, так і бачиться мені,
Що вскоче в рай на тім він світі!!

ЦУЦЕНЯ

Надворі влітку, біля хати,
На призьбі спало Цуценя,
А потім, мабуте, обридло вже спання —
Схопилось і давай по двору гарцювати!
А далі баче, що не так,
Що гарцювать самому сумно, —
Мерщій махнуло до Собак...
Біжить — а се їх ціла юрма!
Та ще, сказати вам, яких?
Плішивих, куцих та кривих —
Мов десь нарошне позбирались,
Що сміх, та й годі! Ще ж, бач, грались!!
Воно ж, як тільки вздріло їх,
О, як, невірне, ізраділо!
То гавкне, хвостиком махне,
То іншу за вухо скубне, —
А ті й стоять, мов поцапіли!
— З якого це таке зірвалося двора?!
Та се, дивітеся, зовсім, зовсім мара!
У його є і хвіст, не схоже й на Собаку,
Та ще і не хрома, як ми, ні на одній!

Та це десь, мабу́те, вродило́сь від сви́ні!..
Та де ж яке чудне! Йому ж нема і гадки!!
Послухай лишень нас, кумедне ти Щеня!
Коли що вже єси собачого ти роду,
А не свинячої якоїсь-то породи, —
То в нас учися ти, у нас і переймай:
Ходи на трьох ногах, на одній шкандибай, —
А то побачиш ти, як будуть глузувати! —
Се так гукнули всі на бідне Цуценя.
— Та що се ви мені зовсім забили баки!
Яким же бути ще? *Усе ж такі собаки!*
То тільки вас таких
Піднімуть всі на сміх.
— Але! Ще буде й мудрувати!!
Уже ми бачим: *що або де і не так!*

Багацько є таких і між людьми собак.

ПАНСЬКЕ СЛОВО — ВЕЛИКЕ ДІЛО

— Зима приходить, треба свити,
А в мене і чобіт чортма!
Ні хмизу, в хаті протопити,
Кожуха ж і зовсім нема!
Отсе остання жупанина,
Її носив ще дід Явтух.
Якби ж було у калитині,
То збився б, може, на кожух.
Як допомгти отсій напасті?
Чи йти куди прохать, чи красти?
До пана? Очі заплює;
А може, так, що ще й поб'є.
Та де ти, скаже, вражий сину,
Пропив, проїв усе на сласть?
Та вже ж що буде, а не згину,
Піду до пана, може, дасть.

Так розмовляв Петро Терпило,
Де б він кожух собі придбав.
Ще тільки надворі сіріло,
Вже він до пана причвалав.
— Помилуй, паночку рідненький!
Тобі я, може, й пригоджусь.
Будь ласкав, дай хоч поганенький
Кожух! Ось бачиш, як трушусь,
Мороз по шкурі виступає,
Мов наче у Петрівку піт;
Дехто і в шльонських походжає,
А я ходжу ще й без чобіт.

Пан справді бачить, що сердега
Повісив голову свою.
А тут Різдво вже недалеко...
— Іди, — сказав, — кожух пришлю. —
Петро, се чувши, поклонився,
Біжить додому, аж стриба...
Де ділася його й журба?
Як можна ж: на кожух він збився,
Кожух і спати не дає.
Він дума все про кожушину:
«Ось бачиш, Петре, вражий сину,
Пішов до пана — от і є».
Пройшла неділя, він не має
Кожуха — пан не присилає.
Прийшла і друга — пан забувсь,
Що обіцяв Петрові дати.
Тоді Петро вже схаменувсь,
Що вже від пана та не ждати.
А пан, звичайно, обіщав,
Водив його, а все не дав.
Петро вже ходить і сумує,
З Петра ж, хто вздрить, усяк глузує:
«Але ж казав мій пан: кожух я дам, —
Та й слово тепле». Так бува частенько нам,
Що пан нам тільки обіщає,
Згадай — не дасть та ще й полає.

Володимир
АЛЕКСАНДРОВ

(1825 — 1894)

ЗВІРЯЧА РАДА

Байка по І. А. Крилову

«На вовка помовка,
А заець кобилу з'їв!» —
Бувало, каже наш покійний панотець...
Колись вельможний Лев та не злюбив рябих
Овець.
Йому б і просто їх перевести нетрудно, —
Та, бачите ж, бо так було б не правосудно;
Він носить не на те на голові царський вінець,
Щоб кривдити своїх підданих,
Чи то там гарних, чи поганих,
Але на те, щоб всім
Давати об усім
По щирій правді рішенець
І покладать за все правдивую розправу;
Те й треба так зробити,
Щоб геть перевести і погань ту плюгаву,
І зберегти свою на світі славу.
Задумавсь Лев, і от збирає він совіт
І кличе всіх:
Вовків, Зайців, Тхорів, Ведмедя і Лисицю. —
І починає їм провадить небилицю:
Що той рябий поганий цвіт,
В котрім Овець багато ходить,
Йому на очі вельми шкодить;
Що кожен раз, як він побаче
Рябу Вівцю, то просто аж не плаче
Від болю в очах: страх болять,
Аж рогом лізуть і горять.
Так він тепер турбується об тім,

Щоб не осліпнути йому з того зовсім;

А що зробить? — то й сам не знає,

Так в них поради б то питає.

— Ясновельможний Льве! —

рече, насупившись, Ведмідь. —

Про що ж тут довго говорити?

Звели рябих Овець усіх передушити.

Чого нам їх жалить?! —

Помітивши, що Лев сердито щось насупив брови,

Лисиця каже тут: — Панове!

Не можна так, та Лев того й не любить:

Знічев'я він нікого не погубить,

І даром не пролле він нічєїєї крові.

А я скажу таке:

Нащо нам об Овець свої поганить руки?

Звелімо краще їм де-небудь одвести широкі, гарні луки,

Щоб вволю там було простору, і травиці,

І чистої холодної водиці

Для Баранів, та і для маток,

І для малесеньких Ягнятк,

Щоб і малим було де бігати і скакати;

На очі ж Львові їх ніколи не пускати.

А пасти їх і стерегти нехай ідуть Вовки,

Вони к тому ж у нас найкращі пастухи.

Не знаю, як кому, але мені здається,

Що так їх рід і плід і сам переведеться.

Чи скоро діло те зладнається, чи ні —

Про те мала турбота,

То буде вже панам Вовкам робота;

А Лев, та з ним і ми всі, будем в стороні... —

Така порада всім прийшлася дуже всмак,

І похвалив Лисицю всяк.

А діло так пішло, що й справді під кінець

Не стало ні рябих, ані других Овець...

Яка ж тоді пішла про діло те помовка?

А, бачите, така:

Що Лев собі як Лев, та вся біда від Вовка!..

Усяк, хто має вуха,

Щоб слухати, — хай слуха.

Леонід ГЛІБОВ

(1827—1893)

ВОВК І КІТ

В село із лісу Вовк забіг...
Не думайте, що в гості, братця!
Ні, в гості Вовк не забіжить;
А він прибіг, щоб де-небудь сховаться:
Проклятий люд з собаками настиг...
І рад би Вовк в які ворота вскочить,
Та лишенько йому: куди не поглядить —
Усюди Вовченька недоленька морочить,
Хоч сядь та й плач;
Ворота, як на те ж, кругом усі заперті,
А дуже Вовкові не хочеться умерти
(Бо ще він не нажився, бач!),
А гірше од людей — од видимої смерті...
Коли глядять —
На загороді Кіт сидить,
На сонечку мурликає-дрімає.
Підскочив Вовк і до Кота мовляє:
— Котусю-братуку! Скажіть мені скоріше,
Хто із хазяїнів отут усіх добріший?
Я хочу попрохати, щоб хто мене сховав
На сей недобрий час. Я б у пригоді став!..
Чи чуєш гомін той? За мною то женуться!..
Котусю-батечку! Куди ж мені поткнуться?..
— Преси мерщій Степана,
Він добрий чоловік, — Кіт Вовкові сказав.
— Так у його я вкрав барана.
— Ну, так навідайсь до Дем'яна.
— Е, і Дем'яна я боюсь:

Як тільки навернусь,
Він і згадає поросятко.
— Біжи ж, аж ген живе Трохим!
— Трохим? Боюсь зійтися з ним:
З весни ще злий він за ягнятко!
— Погано ж!.. Ну... а чи не прийме Клим?
— Ох, братику! Теля я в його звів!
— Так ти, бачу, усім тут добре надоїв, —
Кіт Вовкові сказав, —
Чого ж ти, братику, сюди і забігав?
Ні, наші козаки ще з розуму не спали,
Щоб Вовка од біди сховали!
І так-таки ти сам себе вини:
Що, братику, посіяв, те й пожни!

ВОВК І ВІВЧАРІ

Раз Вовк тихесенько підкрався...
Всім відомо, куди він звук ходить
І де він лиха набирався, —
Та що ж робить,
Коли на те вже Вовк удався,
Щоб овечок давить!
І сей раз він туди ж попхався.
Тихесенько кошару обійшов;
Прислухався — не чуть, мерщій на тин зоп'явся,
Зиркнув — та й охолов:
Вівчарики прехорошенько
Найкращого баранчика взяли
Та й патрають гуртом, а кунделі
Мовчать; лежать собі смирененько,
Неначебто усім їм там,
Кудлатим гаспидським синам,
Позакладало... мов не знають,
Що перед ними виробляють!
Дивився Вовк, дививсь,
Здихнув — та й знов у степ поплівсь,
Та й каже: — Де та правда ділась?..

Яка б тут шарварка зробилась,
Який би гомін підняли
І Вівчарі, і кунделі,
Якби мені таке зробить схотілось!..

На сей раз приказка здалась:
Що декому, мовляли, можна, — другим зась.

ЛЕБІДЬ, ЩУКА І РАК

У товаристві лад — усяк тому радіє;
Дурне безладдя лихо діє,
 І діло, як на гріх,
 Не діло — тільки сміх.
Колись-то Лебідь, Рак та Щука
Приставить хуру узялись.
От троє разом запряглись.
 Смикнули — катма ходу...
Що за морока? Що робить?
А й не велика, бачся, штука,
Так Лебідь рветься підлетіть,
Рак упирається, а Щука тягне в воду.

Хто винен з них, хто ні — судить не нам,
Та тільки хура й досі там.

ЛИСИЦЯ І ХОВРАХ

— Куди се ти, кумасенько, біжиш?
Даєш, неначе з ляку, драла, —
Гука Ховрах, — ні на що не глядиш,
 Мене б то й не пізнала!
— Ох, голубе! — Лисиця застогнала. —
 Бодай би вже й не житьь,
 Як отаке терпіть!
— Що ж там таке? Яка причина? —
 Ховрах допитує куму.

А та йому:
— Напасть мені! Лиха година!
Як кумові своєму,
Скажу тобі усе по дружбі:
Оце я, бач, була на службі...
Наставили мене суддею до курей,
Я їх кохала, як дітей;
Всьому порядок подавала;
І не доїм, і не досплю;
Усе, було, труджусь, роблю —
Аж з тіла спала
Всі добрість бачили мою,
Бо всі жили, мов у раю.
Ні з кого по сей день не брала я й пір'їнки.
А що ж за те кумі твоїй?
З очей прогнали!!.. Боже мій!
За що, про що і за які вчинки?
От, справді, світ тепер який бридкий!..
А все се лихо брехні діють.
Як здумаю — печінки тліють!
На мене хтось та набрехав
(Бодай би той добра не знав!),
Що я хабарики лупила...
А щоб я, куме, хліб так їла,
Коли хоч шаг з кого взяла,
Коли хоч раз душею покривила!
Скажи, чи я ж коли така була,
Щоб сії капості робила?
— А що ж, кумасенько моя, —
Ховрах мовляє так Лисиці, —
Був гріх, — частенько бачив я
У тебе пір'ячко на пиці...
Бува, у службі чоловік
Все стогне, каже: жити важко!
Неначе доживає вік
Або останній руб насправжки.
І віру ймеш йому під час.
Бо знаєш або й чув не раз,
Що жінку він узяв без віна

І сам, сердека, сиротина.
А потім бачиш — той бідняк —
Хто його зна, коли і як —
Землі накупить, хазяйнує;
А далі так собі панує,
Що на!.. У суд не йти брехать,
А як утерпів, не сказати,
Як той Ховрах мовляв Лисиці,
Що видко пір'ячко на пиці?..

ВОВК І ЛИСИЦЯ

Лисиця десь м'ясця дістала.
Тихесенько прибігла під стіжок,
Ум'яла більшенький шматок,
А менший у сінце сховала —
На другий раз, бо нужду знала;
Сама ж спочити прилягла...
Воно годиться, попоївши;
Не молода-таки й була,
Натомиться, всю ніч ходивши...
Аж ось — у гості Вовк біжить.
«От, — дума, — і лягла спочить!»
— Добридень, кумо! — Вовк гукає. —
Той спить, хто щастя має!
От, кумо, лишенько мені
У сій поганій стороні:
Никав всю ніч, аж утомився —
Та й що ж! Ніде не поживився!
Чи до кошари підберусь —
Боюсь!..
Вівчар не спить, в сопілку грає...
Таке-то кум твій щастя має.
А їсти, кумо, аж-аж-аж!
Цілісіньку б із'їв корову! —
Кума ж
На сюю жалібную мову
Так каже кумові свому:

— Сердешний куме! Ну й чому
Ти не прибіг до мене вранці?..
Отут не козаки живуть — поганці!
Мабуть, їм ніколи й заснуть;
Усе так пильно стережуть,
Що треба гаспидського митця,
Щоб обдурить та поживиться!..

Поїж сінця... —
А Вовчик не про сіно дума;
Коли б йому шматок м'ясця!
Ні, — каже він, — спасибі, кумо! —
Та й з тим голодний лицар мій
Пішов додому сам не свій.

Оце ж то тее: на, небоже,
Те, що мені не гоже.

МІРОШНИК

Мірошник мав хороший млин.
В хазяйстві неабищо він:
Про се гаразд усякий знає,
Хто хлібець має.
Млин у Мірошника був водяний.
Мірошник той Хомою звався,
І був він чоловік такий,
Що не гаразд за діло брався;
А інший раз
Буває дорогий і час.
Вода раз греблю просмоктала...
Ну що ж! Узять би й загатить.
Так ні! Мірошник спить та спить.
Вода ж біжить... ще більш прорвала;
Хомі й за вухом не свербить.
Хто йде — мерщій у млин загляне:
— Ой Хомо, Хомо, схаменись!
Он скоро вже й води не стане;
Піди лиш, брате, подивись! —

А він їх слуха щось не дуже:
— Нехай лиш! Річка — не калюжа;
Води ще стане на весь вік! —
З Хоми сміються добрі люде:
— Тоді побачимо, як буде, —
Дурний ти, Хомо, чоловік! —
І справді сталось, як казали:
Вода зійшла — колеса стали.
Злякавсь Мірошник та й біжить
Притьмом до прірви, щоб гатить.
Курей тим часом із десяток
Прийшло напитися води.
Уздрів Мірошник сих паньматок.
— Бач, капосні! — кричить. — Куди?
У мене й так води немає,
Ще й ви сюди?! —
І зозла палицю хапає...
Шпурнув — та й всіх курей побив.
А млин стоїть, хоч прірву й загатив;
І що робити — не втямає...
Ні з чим зостався мій Хома:
Води нема, й курей чортма.

На світі є такі пани:
Без діла сотні всюди сують,
А за недогарок вони
Людей і лають, і мордують.
(Вони се так, бач, хазяйнують!)...
Та й диво, що у них
Хазяйство піде все на сміх!

ЛИСИЦЯ Й ОСЕЛ

— Відкіль бредеш ти, голово лиха? —
Лисиця так мовля Ослові.
— Дивився, як там Лев здиха
Аж ген у тій діброві!
Піди, паньматко, подивись;

Ти ж зналася із ним колись...
І! Що тепер із ним зробилось!
Де в біса й сила тая ділась!
А то, було, як гуконе —
Не втямиш з ляку, де б сховався, —
Таке було те пугало страшне!
Мабуть, його весь світ боявся...
Тепер лежить, неначе пень,
І ніч і день.

Ніхто його вже не боїться,
Усяк безпечно йде дивиться,
Хто схоче — добре ускубне
За вражий чуб його зубами,
А хто під боки стусоне —
Чи дрюком, чи рогами.
— А ти, запевне, не посмів?! —
Йому підсміює Лисиця.
— Оце-таки! Чого ж дивиться?
І я його раз захмилів, —
Нехай і наших знає!

А й в людях такечки буває, —
Чи то вже світ тепер такий:
Поки ти чим кому страшний,
Усяк тебе і поважає;
А тільки як-небудь спіткнись, —
Дивись —
Хто й поважав, той лає.

ЧИЖ ТА ГОЛУБ

Весною Чижик молоденький,
Такий співучий, проворненький,
В садочку все собі скакав
Та якось в западню й попав;
Сердега в клітці рветься, б'ється...
А Голуб бачить та й сміється:
— А що? Попавсь? От тобі й на!

Вже, певно, голова дурна...
Не бійсь, мене б не піддурили,
Хоч як би не хитрили,
Бо я не Чижик! Ні... оце! —
Аж гульк — і сам піймавсь в сільце.

Ото на себе не надійся,
Чужому лихові не смійся!

ДВІ БОЧКИ

Дві Бочки їхало колись селом:
Одна з горілкою, повненька,
Друга — порожня, тож слідком.
Та, що з горілкою, — тихенько,
Повагом йде собі та йде;
Порожня ж так тобі пустує,
Та так брика, та так басує,
Що аж на все село гуде.
Хто йде — із ляку швидш звертає,
Та ще й налає:
— Який се враг її приніс?
Нехай їй біс! —

Хто про свої діла стрекоче,
Кому й не слід, коли захоче,
Тому усяк мерщій зверта,
Бо він такий, як Бочка та:
Усіх од себе проганяє.
Зате розумний чоловік
Живе тихесенько весь вік,
Не торохтить і не гукає —
Та й місце має.

ЖАБА Й ВІЛ

Раз Жаба вилізла на берег подивиться
Та й трошечки на сонечку погріється.

Побачила Вола
Та й каже подрузі тихенько
(Вигадлива була!):
— Який здоровий, моя ненько!
Ну що, сестрице, як надмусь,
То й я така зроблюсь?
От будуть жаби дивуватися!
— І де вже, сестро, нам рівняться... —
Казать їй друга почала;
А та не слуха... дметься... дметься...
— Що, сестро, як тобі здається,
Побільшала хоч трохи я?
— Та ні, голубонько моя!
— Ну, а теперечки? Дивися!
— Та годі, сестро, схаменися! —
Не слуха Жаба, дметься гірш,
Все думає, що стане більш.
Та й що, дурна, собі зробила?
З натуги луснула — та й одубіла!

Такі і в світі жаби є,
Прощайте, ніде правди діти;
А по мені — найлучче жити,
Як милосердний Бог дає.

МУЖИК ТА ЛИСИЦЯ

Колись-то Мужика Лисиця попитала:
— Скажи, будь ласкав, куме мій,
За що се честь така ось шкапі сій?
Про се вже я давно спитать тебе бажала;
Коли не подивись —
Вона з тобою скрізь:
Чи у дорозі, чи на полі;
І їсти, й пити їй доволі...
А як признатся, то вона
Скотина предурна!
— Але, — їй каже кум, — не в розумі
тут сила!

То все бриднтя... Тут думка не така:
Нам треба тільки, щоб возила
Та слухалася батіжка.

ПРОХОЖІ ТА СОБАКИ

Через левади та городи
Два кума йшло з весілля до господи.
Бредуть, балакають про щось...
Аж ось
Де не взялась Собака в біса —
Чи з-під воріт, чи із-за ліси, —
Присікалася, аж вищить...
Коли поглянуть — ще біжить,
Мабуть, з десяток чи й не більше...
Та як напали — батю мій!
Одна гаразд, друга ще гірше.
Кіндрат маха ціпком мерщій.
— Ось не займай лишень, Кіндрате, —
Тут обізвався до його Клим, —
Я їх натуру знаю, брате, —
Відчепляться... ось ну, ходім!
Та не махай і не дивися... —
От вони йдуть собі та йдуть.
Собаки й справді унялися,
А далі стало вже й нечуть.

Отак зависливії люди
(Вони є всюди!):
Якщо завидно їм — куди!
Брехати, мов собаки, стануть...
А ти собі іди та йди:
Набрешуться та й перестануть.

МИША Й ПАЦЮК

— Добри вечір, сусіде мій!
Чи всі ви живі та здорові?... —

Гукнула Миша Пацюкові.
— Та ще, — Пацюк мовляє їй.
— А я се, — каже, — прилинула,
Щоб розказать тобі, що чула,
Щоб ти радів, як я, та знав:
Лев, кажуть би, Кота піймав...
— Якого?
— Катюгу нашого рудого,
Що нам просвітку не давав.
— Гай-гай! — Пацюк мовля. — Раденька,
Як кажуть, що дурненька!..
Що з того, що піймав?..
Як дійдеться у них до чого —
Не бачить Лева нам живого!
Бо знаєш, що за звір той Кіт!

Отак, як хто кого боїться,
То й думає, що на того весь світ
Так буде, як і він, дивиться.

ХЛОПЧИК І ГАДЮКА

Хлоп'я в садку собі гуляло
Та й забажало
На іграшки ужа піймать
(Воно гніздо його назнало —
Так як утерпів, щоб не взять?).
Побігло, засадило руку
Та й витягло — Гадюку...
Злякався Хлопчик, аж поблід;
Стоїть, як стовп, і не тікає.
Гадюка дивиться і так йому мовляє:
— Бач, дурнику! Робити так не слід...
Ти знаєш, що за се буває?
Узять би добре укусить...
Та хай вже сей раз Бог простить;
А вдруге лишко буде, чуєш?
Гляди ж — шануйся, стережись,

Робити так не вчись
Та роздивляйся, з ким шуткуєш!

ВОВК ТА МИШЕНЯ

На полі Вовк Овечку взяв,
Потяг сердешную в діброву —
Не на розмову, —
А щоб із'їсти: він бажав
М'ясця свіженького давненько.
От взяв Овечку, обідрав,
Як знав,
Та й заходився хорошенько
М'ясце під дубом уминать, —
Аж на зубах кістки хрущать,
Їв Вовчик, їв — аж утомився;
Гаразденько удовольнився,
А все-таки всього не з'їв.
«Нехай вже, — каже, — другим разом».
М'ясце травицею прикрив,
А сам спочинуть ліг тим часом.
Неначе пан який — лежить...
А Мишенятко під вербою
Почуло, що м'ясце пахтить,
Та й крадеться поміж травою
(Яке мале, а вже хитрить!)...
От помалесеньку підкралось,
Взяло м'ясця та у дупло й сховалось.
Угледів Вовк, дарма що спав,
І на весь гай гукать зачав:
— Ой ненечко! Рятуйте! Поможіте!
Ловіте злодія, держіте!
Добро моє покрав!

Я в одному селі по ярмарку гуляв
Та й бачив диво:
Якийсь там становий хвинтив спесиво
Біля чумацьких хур.

Чого він там никав — усі на вус мотали...
От якось у його тарані в'язку вкрали,
А він гукає: — Проби! Калавур!

ЗОЗУЛЯ Й ПІВЕНЬ

— Як ти співаєш, Півне, веселенько...
— А ти, Зозуленько, ти, зіронько моя,
Виводиш гарно так і жалібненько,
Що іноді аж плачу я...
Як тільки що почнеш співати,
Не хочеться й пшениченьки клювати, —
Біжиш в садок мерщій...
— Тебе я слухала б довіку, куме мій,
Аби б хотів співати...
— А ти, голубонько, ти, кралечко моя,
Поки співаєш на калині,
То й весело мені, і забуваю я
Свою недоленьку, життя своє погане
Та безталанне...
А тільки замовчиш
Або куди летиш, —
Заниє серденько, неначе на чужині...
І їстоньки — не їм, і питоньки — не п'ю
Та виглядаю все Зозуленьку мою.
Як гляну на тебе — така ти невеличка,
Моя перепеличко,
А голосочок-то який!..
Тонесенький, милесенький такий...
Куди той соловей годиться?
— Спасибі, братику, за добреє слівце.
Як не кохать тебе за це?..
І ти виспіваєш, неначе та жар-птиця;
І далєбі, що так, — пошлюся я на всіх. —
Де взявся Горобець, підслухав трохи їх
Та й каже: — Годі вам брехати
Та одно другого знічев'я вихваляти! —
Пурхнув — та й був такий.

За що ж, — хто-небудь попитає, —
Зозуля Півня вихваляє?
За те, що Півень годить їй
Та потакати добре вміє:
Рука, як кажуть, руку миє.

ЛЕВ ТА МИША

Старенька Миша горювала:
Їй ніде, бідній, було жись,
Головоньки на старість прихилить;
Сама собі по світові блукала...
Діток нема: були колись —
Теперечки по світу розбрелись, —
Одним одна зосталась мати.
Пішла вона звичайненько прохати,
Щоб Лев в дуплі дозволив їй,
Самотній та старій,
Хазяйство завести маленьке
Біля їх *милості* близенько.
— Хоч сила всім страшна твоя,
Хоч пан ти, — каже, — між панами,
Та хто зна, що ще буде з нами:
В пригоді, може, стану й я...
— Хто? Ти? — Лев заревів. — Така погана?
Мене, такого пана,
Сюди задурювать прийшла?..
Пішла!
Бач, теревені розпустила!
Тікай, поки ще ціла! —
Злякалась Миша та притьмом
Поміж травою, лопушком
З переполоху почухрала —
Туди-сюди — й з очей пропала.
Раз Лев пішов поживи розглядать
Та у тенета і піймався.
Рвонув він раз — тенета не тріщать;
Удруге, втретє — ні... Вже як не силкувався,

Як не ревів,
Як не вертів,
А все-таки не вивертівсь — zostався.
Прибігли люди, узяли
Зв'язали бідного та й повезли
По ярмарках в залізній клітці
На диво світові всьому
(Видно, були німецькі митці!).
Прийшлося гірко, бідному, йому...
Згадав про Мишу, що вона казала,
Та й дума плачучи: «Якби вона була,
Загинути б мені, дурному, не дала;
Тенета б всі попрогризала...
І я б гуляв оце в зеленому гаю,
Мов у раю...»
А сам, сердешний, сліззоньки ковтає:
Є каяття, та вороття немає!

Скажу я, люди добрі, й вам
(До казки приказка годиться,
Хоч і панам):
Не плюй в колодязь: пригодиться
Води напиться.

ЛЕВ ТА ВОВК

Лев уминав за сніданням ягня.
Побіля його в'їдливе Щеня
Вертиться та й вертиться, —
Все моститься, щоб поживиться.
От якось-то й одважилось вхопить
Шматок м'яся, щоб не кортіло.
Лев бачить, що воно зробило,
Та змилосердився — мовчить,
Бо у Щеняти
Якого розуму питати?..
Побачив Вовк (він недалечко був)
Та й дума: «Лев, мабуть, дурненький

Або ж на старість силу збув,
Що став такий плохенький;
Коли Щеня не задавив —
Мене не займе й поготів!»
От квапить лапу до м'ясива...
Як скочить Лев — аж диба стала грива...
На Вовка бідного насів —
Давив його, крутив...
Та й каже: — Се тобі за теє,
Щоб не дививсь ти на Щеня,
Бо не щодня бува бридня;
Воно дурне ще, молодеє,
А ти вже, Вовче, не Щеня!

ТРОЄЖЕНЕЦЬ

За тридев'ять земель, у тридесятім царстві
Та в іншій державі,
Якийсь-то хвабрий молодець
(Чи дворянин він, чи купець —
Про те вже не скажу вам, братця,
Щоб іноді не пробрехаться...) —
Та що утяв!..
Послухайте! Узяв
Покинув жінку та й поплівся,
Хто його зна куди й чого...
От потім чують про його,
Що десь він аж на двох жінках ще оженився, —
Такий пройдисвіт був.
От якось цар про се почув
Та зараз же бомагу й посилає,
Щоб беззаконника *такого-то* схопить,
Приставити у суд — і там його судить;
А всім судейським натякає,
Що ділом не вертить
(Видно, цей гріх у них буває!),
А так йому, поганцю, присудить,
Щоб більше вже ніхто не мусив так робити,

Коли на світі хоче жити;
«А якщо зробите не так, —
Повішаю усіх, неначе тих собак».
Не знає бідний суд, де дітсья,
Усіх циганський піт пройма,
А ділові ладу нема:
Як не присудять — не годиться;
Бо вже доводилось судить —
Так капосний народ не дуже щось боїтсья...
Ну що його робить?..
Возилися, возилися
Та якось і вмудрилися
Прояву осудить.
Зібралися пани, поприбігали люде
Дивитися — що буде,
А суд гуртом рішив:
«Щоб беззаконника провчити, —
Опреділити,
Щоб він з трьома жінками жив».
Дивуєтсья народ та й дума: «От удрали!
Теперечки ж усі пропали:
Повішають дурних».
Аж ні! Поперед всіх
Повісився пройдисвіт на осиці
(Видно, жінки були завязяті птиці!).
Та й що ж ви думаєте? Казус сей
Так налякав усіх людей,
Що більше вже ніхто із глузду не скрутився;
І досі не чутно, щоб хто на трьох жінках
В тім царстві оженився.

ОХРИМОВА СВИТА

Була в Охріма сіра свита,
Так хороше пошита:
Іззаду вусики з червоного сукна;
На комірі мережечка така, що на! —
Хоч голові носити.
Дурний Охрім не вмів її глядіти,

Таскав, коли й не слід таскати.
Раз став він свиту надягать, —
Аж дивиться — рукава вже продрались.
От мій Охрім, щоб люди не сміялись,
Налагодивсь латать.
А де ж суконця взять?
Охрімові невидовижу!
«Ми знайдемо! — він каже сам собі, —
Рукава трохи обчикрижу
Та й поможу журбі».
Зробив
І свиту знов надів.
І хороше йому здається,
Хоч руки й голі до локіт;
Так он біда: куди він не поткнеться, —
Усяк од реготу береться за живіт.
Розсердився Охрім, що з його так глузують...
«Тривайте ж, — каже, — коли так,
Зроблю ж я осьде як...
Нехай дурні собі пустують;
У них, видно́, жуки у голові...
А ми втнемо рукавця і нові,
Хіба мудрація велика!»
Охрім догадливий був парубіка!
Прехорошенько взяв
Підрізав поли він чимало, —
Якраз, щоб на рукава стало, —
Покраяв та й попришивав —
І знов рукава як рукава;
І ходить мій Охрім, неначе та проява,
Та й думає: «Ось я-то молодець,
Удався хоч куди хлопчина!»
Дурний, дурний: а на йому свитина,
Неначе той німецький каптанець!
Отак і з тим буває,
Хто чортзна-де добро своє діває, —
А там як кинеться — вертить і так і сяк,
Неначе горобець у клітці...
Дивись, згодя — гуляє неборак
В Охрімовій куценькій свитці.

— Здоров, Василю, пане-брате!
 — Здоров, кумасю мій Кіндрате!
 — Чи ти ще там здоров та жив?
 — Ох, братику! — Василь завив. —

Мого ти лишенька не знаєш,

Що так питаєш!

Бог покарав мене: я погорів;

Уся худібонька пропала,

Неначе язиком корова ізлизала...

— Оце бак лихо! Глянь... Коли ж воно і як?

— А так!

Неділь вже, мабуть, з вісім буде —

Святками до мене зібрались добрі люде.

На бесіді вже, звісно, попились...

От як усі вже розійшлись, —

Пішов я з каганцем до коней у повітку...

Бодай би й не ходить!..

Я, бачся, каганець усе ховав під свитку,

Та якось тее... Зирк — горить!

І, батечку! Як обхопило —

Усе до цурочки згоріло;

Сам трохи-трохи не пропав...

Та се й тужу вже восьмью неділю...

Бодай би я був не діждав!..

Ти ж, куме, як? — Ох, не питай, Василю!

І я чимсь Бога прогнівив...

Колись я, братику, правесенько ходив, —

Теперечки, дивись, до чого вже дожився!

Зовсім калікою зробився!..

До мене на святках наїхало гостей:

Дядьки, брати та дехто із людей...

Як милим гостям не радіти?..

Уся кумпанія гарненько підпила...

Поліз у погріб я дулівки ще вточити

(Дулівочка-первак — така смачна була!)...

Щоб іноді з вогнем біди не наробити,

Поліз я поночі, хоча й п'яненький був...

Що ж, пане-брате! Біс мене як пхнув —
Я й покотивсь... Ще як не вбивсь — не знаю.
Теперечки хоч плач не плач,
Отак, як бач,
На дерев'янці шкандибаю.
— Дурні! — озвавсь до них Трохим. —
Жалкуйте на себе, бо що за диво в тім,
Що в Василя се погоріло,
А в тебе ногу ізломило!
Погано п'яному і поночі, й з вогнем.
— Так що ж його робити?
Не все ж ходить із ліхтарем!..
— О, бити б вас обох та бити!
Горілочки не треба вельми пити.

КАМІНЬ ТА ЧЕРВ'ЯК

— Дивись ти, як хвинтить зачав!
Неначе й справді пишна птиця! —
Так Камінь, лежачи в пшениці,
На дощик верещав. —
А глянь, іще й радіють люде;
Запевно, всі вони дурні, —
Аж чудно, далєбі, мені!
Ну що їм від того прибуде,
Як дощ поналива води?
Хоч опісля вже й не ходи:
І росяно, і кально; скрізь калюжі, —
Погано, та ще й дуже.
Та що вже будемо робить:
Самому всіх не перевчить.
Я тутечки лежу відколи?
Звичайно, мов мене й нема;
Де не покинуть — все дарма,
А й слова доброго не чув собі ніколи, —
Бодай їм дихать так!
— Мовчи лиш, дурню, не базікай, —
Тут став казати йому Черв'як. —

Сей дощик — радість всім велика.
Земля посхла була — от він її змочив;
Травицю трохи підживив;
Пашня зовсім була пов'яла,
Мов тая в'яла риба стала, —
Він їй головоньку підняв,
А добрим людям щастя дав...
А з тебе що? Лежиш, ледащо!
Такії лежні людям нащо?..
Лежи ж, коли лежати звик,
Та не базікай, дурню, дуже.

Буває, інший чоловік
Все приндиться, що довго служе;
А що в йому?
Те, що й у Камені тому.

СИНИЦЯ

Синиця славу розпустила,
Що хоче море запалить,
Що море буцімто згорить, —
Така, бач, є у неї сила.
За вітром слава полетіла
По всіх усядах і кутках,
По байраках і по садках,
Далеко — аж за синє море...
Усім, хто був на морі, горе!
Ану — до берега тікать,
Мерщій добро своє ховать
Од проклятущої Синиці.
Як назлетілось тії птиці,
Як назбиралося звірей,
Людей —
Дивитися на чудасію!..
А пересудливі жінки
Побрали ще й ложки,
Бо мали ту надію,

Як море стане закипять,
Щоб юшки добре посьорбать,
Якої й зроду не сьорбали
(Вони вже, бачте, позвикали
Скрізь по обідах куштувать).
От ждуть вони, стоять.
Усі баньки повітріщали...
— От-от уже почне кипіть, —
Хто-небудь нищечком мовляє, —
Ось цитьте, зараз запалає... —
А море все собі гуляє,
І не кипить, і не горить.
Так що ж Синиця?.. Та мовчить!
І запалить не запалила,
А тільки слави наробила
Та з сорому й сховалася кудись.
За сюю капосну дурницю
Полаяли Синицю
Та й розійшлись.
Яка ж в сій байці, братця, сила?
А та: ніколи не хвалисьь,
Поки гаразд не зробиш діла.

ВОВК ТА ЯГНЯ

На світі вже давно ведеться,
Що нижчий перед вищим гнеться,
А більший меншого кусає та ще й б'є —
Затим що сила є...
Примір не довго б показати,
Та — цур йому! Нащо чіпать?..
А щоб кінці як-небудь поховать,
Я хочу байку розказати.
Улітку, саме серед дня,
Пустуючи, дурне Ягня
Само забилося до річки —
Напитися водички.
От чи пило, чи ні — глядить:

Аж суне Вовк — такий страшений

Та здоровенний!

Та так прямисінько й біжить

До бідного Ягняти.

Ягняті нікуди тікати;

Стоїть, сердешне, та дрижить...

А Вовк, неначе комісар, кричить

(Він, щоб присікаться, знайшов причину):

— Нащо се ти, собачий сину,

Тут каламутиш берег мій

Та квапиш ніс поганий свій

У чистую оцюю воду?

Та я тобі за сюю шкоду

Ти знаєш, що зроблю?..

Як муху, задавлю!

— Ні, паночку, — Ягня йому мовляє, —

Водиці я не сколотив,

Бо ще й не пив;

А хоч би й пив, то шкоди в тім немає,

Бо я стою зовсім не там,

Де треба пити вам,

Та ще й вода од вас сюди збігає...

— Так себто я брешу? — тут Вовк йому

гукнув. —

Чи бач! Ще і базікаць стало...

Такого ще поганця не бувало!..

Здається, ти й позаторік тут був

Та капості мені робив... Тривай же!

Ти думаєш, що я забув?

— Помилуйте! — йому Ягнятко каже, —

На світі я ще й году не прожив.

— Так брат твій був.

— Нема братів.

— Так, може, батько,

Коли не дядько...

Або ж хто-небудь з ваших був...

Хіба не знаю я, не чув,

Що ви усі мене б із'їли,

Якби вловили?

Собаки й вівчарі твої,
Усі ви — вороги мої:
Од вас мені життя немає...
Ще мало я терпів?
— Так чим же я вам досадив? —
Ягнятко, плачучи, питає.
— Цить, капосне! Либонь, не знає...
Ще й огризається, щеня!
Що ти за птиця?! Ти — Ягня!
Як сміло ти мене питати?
Вовк, може, їсти захотів!..
Не вам про теє, дурням, знати! —
І — Вовк Ягнятко задавив...
Нащо йому про теє знати,
Що, може, плаче бідна мати
Та побивається, як рибонька об лід:
Він Вовк, він пан... йому не слід...

ШПАК

Усяк до чого-небудь вдався.
Той робить те, другий — друге;
Всяк свого б берега й держався... Еге!
Коли б то так всяк шанувався.
Так є ж такі дурні,
Що іноді за те беруться,
До того пнуться,
Чого й не тямлять. По мені —
Роби вже лучче те, що вмієш,
То й бачитиме всяк,
Що ти що-небудь розумієш.

Один ще змалу вдатний Шпак
У Щиглика співають навчився.
Канальський Шпак так умудрився,
Що як почне було співають —
Диковина й сказать!
Мов справді Щиглик то співає.

От слухає Шпака усяк,
Дивується та вихваляє,
Шпаком розумним величає.
Радіє, аж плигає Шпак!
Чого б йому іще й хотіти?
Кохаться б дурневі та жити;
Таке життя другому б рай, —
Шануйсь та людям потурай,
Виспівай на всі боки!..
Так он що (я сказати забув) —
Шпачок зависливенький був.
Почув він (мабуть, від Сороки),
Що Соловейка хвалить всяк.
Шпакові се завидно стало,
Надувся бісів Шпак.
«Коли ж моїх пісень вам мало, —
Він сам собі мовляє так, —
Тривайте, й я так заспіваю...
Ще, може, й краще... Я вже знаю!
На бісового батька й Шпак!..»
Зачав мій Шпак пісні виводить, —
Так ні — зовсім не те виходить:
Хоч вельми дуже запищить,
Хоч не до прикладу хавчить,
Або нявчить, мов по-котячи,
Або мекече по-ягнячи.
Співав мій Шпак, співав,
Аж покіль всіх порозганяв, —
Ніхто і слухати не хоче,
Тікає геть та ще й бурмоче:
— Дурний, не знає чого схотів!
Хоч би сміху вже не робив:
Співав би гарно по-щиглячи,
Ніж чортзна-як по-солов'ячи.

БАЙКА ЯК ЛІРО-ЕПІЧНИЙ ЖАНР

Байка є одним з різновидів ліро-епічного жанру, що пройшов складний шлях у своєму історичному розвитку, проте зберіг низку специфічних ознак. Передовсім йдеться про алегоричність, дидактичність, сатиричність, переважно віршовану форму. Вади окремої людини чи суспільства відображаються в байці в образах тварин, рослин чи речей. Композиційно байка складається з оповідної частини та висновку (моралі). Фабула байки стисла, дія розвивається швидко.

Засновником цього жанру традиційно вважають легендарного Езопа (VI ст. до н. е.). Езопові байки-притчі, написані прозою, лаконічні, алегоричні, моралістичні. До творів Езопа зверталися згодом байкарі всіх часів і народів. У Давній Греції до жанру байки зверталися Архілох, Софокл, Платон, у давньоримській літературі — Енній, Луцилій, Горацій, Федр, Бабрій. Як прозовий жанр байка існувала до XVII століття.

Наступний етап розвитку жанру пов'язаний з іменем Ж. Лафонтена, який порушив умовно-алегоричну античну традицію, наситив її життєвим змістом. Його байкам притаманні гострота сюжету, реалістичність характерів, гумор, художність. Якщо традиційна байка вважалася дидактичним жанром, що ставив моралізаторські завдання й мало звертав уваги на художню форму, то з появою у XVII столітті байок Жана де Лафонтена на перше місце в байці виступає її естетична функція. Твори Лафонтена стали зразком для поетів Європи, зокрема й для українських.

Самобутнім явищем є російська байка з її національною основою. Її розквіт припадає на XVIII — початок XIX століття у творчості Антиоха Кантеміра, Олександра Сумарокова, Василя Тредіаковського, Михайла Хераскова та ін. Найбільшого розквіту байка зазнала у творчості І. Крилова, який переосмислив досвід світового байкарства, пов'язав свої твори з російською дійсністю, фольклорними джерелами, надав їм реалістичності.

Вістря сатири І. Крилова було спрямоване проти феодальної монархії.

Дослідженням теорії жанру байки займався Г. Е. Лессінг, який класифікував різні типи байок, поділивши їх на розважальні, повчально-веселі та серйозні. Василь Жуковський у праці «Про байку та байки Крилова» простежив еволюцію жанру, виділив у його історії три епохи: 1) коли байка була не чимось іншим, як звичайним «риторичним прийомом, прикладом, порівнянням», 2) коли байка, здобувши самостійне буття, «перетворилася на один із реальних шляхів визначення моральної оцінки для оратора чи моралізуючого філософа» (байки Езопа, Федре, Лессінга); 3) «коли зі сфери красномовства перейшла вона у сферу поезії, тобто набула тієї форми, якою зобов'язана в наш час (XIX ст.) Лафонтенів та його наслідувачам».

Українська байка так само, як і світова, має давню традицію. У риториках і поетиках XVII—XVIII століть Митрофана Довгалевського, Феофана Прокоповича, Георгія Кониського вміщено байки учбового призначення. Задля унаочнення проповіді використовували байку Іонікій Галятовський і Антіп Радивилівський. Присутні зразки цього жанру й у творчості філософа Григорія Сковороди. Його збірка «Басні Харківськія» побудована на життєвій основі, має виразне гумістичне звучання. Варто відзначити таку особливість композиції байки Сковороди, як основна частина у формі діалога й розлога мораль («сила», за визначенням самого автора) з використанням цитат з античних філософів. Так, мораль байки «Бджола і Шершень» — жити за природою, підкріплена автором цитатою з Епікура: «Подяка блаженній натурі за те, що потрібне зробила неважким, а важке непотрібним». Байка «Собака і Вовк» розповідає про те, як Вовк прагнув стати третім другом собакам, хизуючись своєю вченістю, схожістю на них. Мораль байки — дружбу й любов не можна купити. Сковорода запозичував традиційні сюжети, переказуючи їх по-своєму, або переплітав чужі сюжети з власними, або згадував про класичні сюжети, споріднені з власними байками; але найчастіше творив нові сюжети, виходячи з власного життєвого та літературного досвіду.

Активно жанр байки розробляється у XIX столітті у творчості Павла Білецького-Носенка, Левка Боровиковського, Євгена Гребінки, Леоніда Глібова, Степана Руданського, Івана Манжури, Михайла Старицького.

Спадщина П. Білецького-Носенка налічує понад триста байок, оригінальних і перекладних. Джерелом його творів був

український фольклор, а також творчість Лафонтена, Крилова, Дмітрієва. У своїх байках письменник висміював людські вади — скнарність, пияцтво, зазнайство, лестоці. Чимала частина творів присвячена й висміюванню явищ суспільного життя, наприклад, соціальної несправедливості (байки «Вовк та Ягня», «Рись та Кріт», «Львиний розділ»). Чимало творів Білецького-Носенка є обробками творів Крилова — «Кіт та Кухар», «Вовк та Ягня», «Мірошник». У тексти Крилова письменник вносив щось своє, оригінальне: подробиці побутового характеру, пейзажі й портрети, комічні ситуації.

Водночас із Білецьким-Носенком до жанру байки звертається і Петро Гулак-Артемівський. Найпопулярнішим його твором є байка «Пан та Собака», що має виразне антикріпосницьке спрямування, викриваючи самодурство й розбещеність панів. Алегоричний образ Рябка розкриває важку долю кріпака, його цілковиту залежність від пана. Автор підкреслює відданість та чесність простих людей: Рябко прагне догодити поміщику, але у будь-якому разі лишається винним — і тоді, коли заснув, і тоді, коли охороняв панське добро і заважав спати панові. Після чергового покарання Рябко вигукує:

Той дурень, хто дурним іде панам служити,
А більший дурень, хто їм дума догодити!

Автор щиро співчуває безправним селянам-кріпакам, над якими жорстоко знущаються кріпосники, але не виступає з осудом жорстокості панів, а тільки намагається присоромити їх за нелюдське ставлення до селян: «...над псом повинно ласку мати». Творчі пошуки поета в жанрі байки засвідчує поява низки творів гумористичного характеру. Це казка «Солопій та Хівря, або Горох при дорозі», побрехенька «Тюхтій та Чванько», цикл приказок «Дурень і розумний», «Цікавий і мовчун», «Лікар і Здоров'я». У кількох творах Гулака-Артемівського («Батько та син», «Дві пташки в клітці», «Рибка») помітен вплив польського байкаря І. Красіцького. Цим байкам притаманні алегоричність, епічність, дидактичність.

Під впливом Гулака-Артемівського починає писати байки Левко Боровиковський. У 1841 р. 11 творів цього автора було опубліковано в альманасі «Ластівка», в 1852 р. вийшла збірка «Байки й прибаютки», до якої увійшло 177 творів як з оригінальними, так і з запозиченими в інших байкарів (Езопа, Крилова, Красіцького) чи з фольклору сюжетами. Байки Боровиковського відзначаються лаконічністю, зв'язком із фольклором; нерід-

ко прислів'я було для нього джерелом сюжету байки. У байках відображено світобачення й морально-етичні погляди народу, наприклад, у близькому до тематики Красіцького творі «Два коні». Діалог коней — осідланого, що насміхався зі свого степового родича через відсутність у нього підков і дорогого сідла, й вільного — завершується влучною реплікою останнього з її волелюбним мотивом. Байки на оригінальні сюжети — «Багатий Бідний», «Крикун», «Голодний Хома», «Жіночий язичок», «Дорожній Стовп», «Пан» та ін. — розкривають риси людської вдачі, прикмети та вади побутового й соціального життя, часто навіть не вдаючись до алегорії. Такою є розповідь у байці «Багатий, Бідний» про людей, які вчашали до Прокопа на обіди, хрестини, бенкети та, здавалося б, були раді за нього «і в воду, і в огонь скакати», але перестали навіть упізнавати його, коли все Прокопове добро згоріло. Мораль висловлена відповідно до сюжету народним прислів'ям «Поки багат, то поти й сват». Більшість творів цього жанру торкаються морально-етичних проблем. Людські вади висміюються в байках «Ледащо Йван», «П'яний», «Будяк», пороки суспільства (хабарництво, паразитизм) — у байках «Суд», «Голова», «Пан». Боровиковський доповнив українське байкарство новими різновидами жанру — максимально конденсованою (до двох рядків) байкою й афористичною гумористичною приповідкою.

Найвідомішим байкарем дошевченківської доби української літератури став Євген Гребінка. У 1834-му та 1836 роках вийшла його збірка «Малороссийские приказки», відзначена критикою. Сам автор зазначав, що сюжети запозичені ним у Крилова. Але традиційні сюжети опрацьовані автором, переосмислені, насичені виразним національним колоритом. Вади суспільства викривав Гребінка в байках «Ведмежий суд», «Рибалка», «Віл», «Ячмінь», «Будяк та Конопляночка». Так, у байці «Рибалка» зображено кругову поруку чиновницького апарату. Здирство й хабарництво процвітає й у волості, й у повіті рівною мірою, тому простому чоловікові неможливо знайти захисту в таких умовах. У байках «Ячмінь», «Будяк та Конопляночка» Гребінка висміює зарозумілість і пихатість панів, натомість підкреслює скромність і працьовитість селян. Байки митця тісно пов'язані з народними джерелами. Наприклад, українське народне прислів'я про зерно й полову лежить в основі байки «Пшениця», де показано, що «найкраще зерно» йде на дно, «полова ж навісна пливе собі по хвилі». Цей простий, зрозумілий приклад байкар використовує, щоб показати перевагу скромності, гідності над пихатістю та зазнайством.

Гнівне викриття крутійства та безсоромності судових чиновників звучить у байці «Ведмежий суд». Хижаки шматують беззахисну жертву, безглуздо звинувачуючи Вола у тому, що «на панській винниці пив, як мошенник брагу, їв сіно, і овес, і сіль...» Судді та донощиця Лисичка прагнули насамперед вигоди для себе, а не встановлення справедливості. У цій лаконічній байці виразно постає картина продажності й несправедливості можновладців, безправності бідних людей.

Продовжуючи традицію, Гребінка удосконалює форму байки, надає розповіді динамічності, дієвості; персонажі набувають соціальної змістовності: Вовки, Ведмеді, Лисиці — це пани, жорстокі й зажерливі, чванливі, Воли — безправні селяни. Важливе місце в байках Гребінки посідає оповідач. Більшість творів написана у формі діалогу.

Найбільшого розвитку жанр байки набув у творчості Леоніда Глібова. Продовжуючи традиції розвитку жанру, письменник наповнив його національним змістом. Написані ним 107 байок демонструють панораму різних верств українського суспільства XIX ст. Алгоричні персонажі діють у характерних ситуаціях, носять звичайні імена, говорять яскравою мовою. Протягом століть байка трансформувалася в динамічну драматичну сцену. Це ілюструє, наприклад, байка Глібова «Вовк і Кіт», в якій з діалогу персонажів стає зрозуміло, що за все зроблене в житті колись прийдеться відповісти. Крім двох основних персонажів автор окреслює й образи сільських господарів Степана, Дем'яна, Трохима, Кліма, яких об'єднує в кінці: «наші козаки ще з розуму не спали».

Традиційний сюжет розгортає Глібов у байці «Вовк та Ягня». До конфлікту між суворим Вовком і беззахисним Ягням автор додає яскравих національних рис у моральній частині, де йдеться про бідну матір, що «побивається як рибонька об лід». Використання алегорії дозволило зробити місткі художні узагальнення. Наприклад, у байці «Щука» автор узагальнює розумову обмеженість суддів — Ослів, нікчемної Шкапи і стареньких Цапів, яких обдурює хитра Лисиця, рятуючи свою спільницю Щуку. Твір є яскравим зразком сатири на панський суд. Страшні злочини скоїла Щука: «Того заїла в смерть, другого обідрала», тому звинувачення цілком слушні, й судді змушені жорстоко покарати «катыгу». Але стряпчий проголошує таку промову перед добренькими й плохенькими суддями, яка вимагала найжорсткішого вироку Щуці:

Щоб більше жаху їй завдати
І щоб усяк боявся так робити,—
У річці вражу Шуку утопити!

У цій байці Глібов викрив несправедливий царський суд, який виправдовував багатих, жорстоких кривдників, хабарництво та кругову поруку чиновників. Використавши традиційний сюжет, байкар переніс його на український ґрунт.

У байці «Мірошник» Л. Глібов зобразив ледачого хазяїна, що не зміг утримати своє добро, екстраполюючи недоладність господарювання мірошника Хоми на нездатність панства в умовах економічної скрути вести справи. Створюючи національні типи своїх співвітчизників, Глібов засуджує такі людські вади, як заздрість, невдячність, жадібність, зазнайство, хвастощі, лінощі тощо. Використовуючи традиційні сюжети, у байках «Лебідь, Шука і Рак», «Ведмідь-пасічник», «Вовк і Лисиця», «Цуцик», «Мальований Стовп» досягає майстерного художнього узагальнення. Звертається Глібов й до сучасних йому суспільних проблем. У байках «Громада», «Скоробагатько», «Лев на облаві» автор відобразив швидке збагачення людей з нечистим сумлінням, що було характерним явищем суспільного життя кінця ХІХ ст. У байці «Муха і Бджола» характеристика мухи-ледащиці розкривається у монологіях. Муха веде паразитичне існування, вона не розуміє Бджолу, яка працює весь день, збираючи мед. Муха хизується своєю здатністю всюди встигати, на обід чи на весілля, щоб поласувати смачненьким. На слова Бджоли, що її за це зневажають і проганяють, Муха відповідає:

Не можна в двері — я в квартиру
Або пролізу в іншу дірку —
І зась усім! —

тобто залишається вірною своїй паразитичній сутності.

У 50—70 рр. ХІХ ст. до жанру байки звертаються Степан Руданський, Юрій Федькович, Михайло Старицький.

Збірка Руданського «Байки світовії (Лірникові думи)» представляє обробку оповідань про початок світу, велетнів, людей і тварин, це спроба осягнути морально-етичні уявлення українців. Сам автор наголошує на просвітницькій функції власних байок, написаних прозою спеціально українською мовою. Тематично близькі до фольклору, байки «Ворона і Лис», «Вовк, Собака і Кіт», «Старий вовк» представляють традиційне змалювання алегоричних образів (Лис — хитрий, старий Вовк — дурний).

М. Старицькому належить чимало перекладів і обробок сюжетів І. Крилова. Опрацьовуючи теми й мотиви Крилова, письменник нерідко відмовлявся від моралі байки російського письменника, нерідко додавав свою, часто наповнював першоджерело виразним громадським звучанням. Як, наприклад, у байці «Коріння та Листки» — в монологі Коріння підкреслюється суспільне розшарування (Листки — пани, Коріння — робітники).

У спадщині Ю. Федьковича тематично виокремлюються соціальні байки («Медвідь у пасіці», «Когут і кравець», «Заяць і Лев», «Лев і його міністри») та дидактичні байки («Заець», «Жаби», «Кінь і батіг», «Кіт і Лис», «Гривко і Сивко», «Кінь»).

Байки соціального змісту розкривають проблему нерівності між різними верствами суспільства: панами і селянами, королями, міністрами, алегоричними образами-персонажами, що уособлюють стосунки сильних і слабших. Так, в образі Ведмеда із байки «Медвідь у пасіці» зображено ледарів, які не хочуть працювати, але хотіли би пожинати плоди праці інших. Їх владність демонструє автор у звертанні Ведмеда до бджіл:

Тут мені зараз увесь ваш мід!
Бо я великий, а ви — як полова!

Але правда залишається на боці чесних, працелюбних людей, що стверджує Федькович у моралі. Дидактичні байки містять у своїй основі повчання, яке викладається не тільки в моралі, а й у ході самої розповіді. В алегоричних образах байок автор характеризує працьовитість і лінощі («Гривко і Сивко»), наївність і хитрість («Кінь»), нерозсудливість («Заець»), пихатість і гордість («Кіт і Лис»), улесливість і хвалькуватість («Жаби»). Мова байок насичена буковинсько-гуцульськими діалектизмами, що значною мірою ускладнює сприйняття цих творів сучасним читачем.

Зверталися до жанру байки і письменники межі ХІХ—ХХ ст. Зокрема традиції байкарства Крилова і Глібова продовжили Іван Франко і Володимир Самійленко.

Франко наслідує традиції політичної байки Крилова у творах «Звірячий парламент», «Вівця і Цап», «Меморандум будяків», «Свинська конституція». Письменник із сарказмом викриває у байках тогочасний суспільний лад. Так, у «Звірячому парламенті» він висміює реакційний характер конституції 1867 р., прийнятої австро-угорською монархією. Використовуючи сатиру, гротеск та іронію, письменник засуджує Лева і його прибічників — маршалка Лиса Микиту, Носорога, Медведа-Заліського — експлуа-

таторів народу. По суті, байки Франка — це широке художньо-суспільне узагальнення.

В. Самійленко як перекладач познайомив українського читача з байками французького поета П'єра Лашамбоді, що відзначалися гуманізмом й демократизмом. Належать письменникові також і оригінальні байки — «Мудрий Кравець», «Невдячний Кінь», «Переможець». В основі його творів — засудження протиправних діянь царської влади. Байки Самійленка відзначаються чітким соціальним спрямуванням, конкретністю, алегоричністю, яскравим гумором.

У ХХ столітті значення жанру байки в художній літературі зменшується. В українській літературі цього періоду до байки зверталися Василь Еллан-Блакитний, Сергій Пилипенко, Микита Годованець, Володимир Поліщук, Петро Красюк, Павло Глазовий, Петро Ребро.

У творчій спадщині П. Глазового — 13 книжок сатири та гумору. Байка посідає належне місце серед інших в останніх книжках Глазового — «Вибрані усмішки» (1992), «Веселий світ і Чорна книга» (1996), збірка «Сміхослов» (1997). Джерелами творчості гумориста є жива мова, перлини народної мудрості. Байкам Глазового притаманні дотепність і влучність. Чимало байок та мініатюр мають риси народного анекдоту, актуальне сучасне звучання (наприклад, байки «Про матушку й неньку», «Наші хлопці», «Руськомовний депутат»).

Українська байка, пройшовши довгий шлях, посіла значне місце в історії формування нової української літератури. Вітчизняні письменники базували свої твори на народно-поетичних джерелах та світовій байкарській традиції. Використовуючи традиційні сюжети, українські байкарі художньо узагальнили народну мудрість, наситили свої твори актуальним змістом, викривали соціально-політичні явища дійсності.

Олена Даниліна

ПРИМІТКИ

С. 12. *Ломака* — велика палиця, дрючок.

С. 18. *Кібець* — хижий корисний птах родини соколових, переважно з сірим або рудим пір'ям.

С. 22. *Кухва* — бочка.

С. 38. *Засік* — відгороджене місце в коморі, зерносховищі тощо для зсипання зерна або великий і високий, зазвичай нерухомий ящик з лядою для зсипання зерна, борошна.

Запaska — жіночий одяг у вигляді шматка тканини, що використовується замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки.

С. 39. *Москалі* — вояки, солдати або росіяни.

Batig — прикріплений до держака мотузок або ремінець, яким поганяють тварин, або стебло виткої або сланкої рослини.

С. 40. *Жижки* — задній бік колін, підколінні сухожилки.

Ожеред — велика, відповідним чином укладена купа соломи, сіна або помолоченого хліба; скирта.

С. 49. *Тму, мну, здо, тло* — назви складів церковнослов'янської мови.

С. 56. *Каламар* — чорнильниця; невеличка пляшка; дрібний канцелярський службовець, писака.

С. 58. *Віжки* — прикріплений з обох боків до вуздечки довгий ремінь, мотузок тощо, яким правлять кіньми.

С. 61. *Ярмо* — дерев'яна упряж для робочої великої рогатої худоби.

С. 73. *Сокотати* — у переносному значенні — говорити швидко, жваво, безугавно.

Вирви хоче — хоче бути грубо вигнаним.

С. 81. *Глей* — загуслий сік, що виступає на стовбурах деяких фруктових дерев (вишні, черешні, сливи та ін.).

С. 83. *Четвертувати* — карати, страчувати четвертуванням (смертна кара у Середньовіччі, яка полягала в розсіченні засудженого на чотири частини або в послідовному відтинанні рук, ніг, голови).

С. 84. *Жевжик* — горобець або вертлява, рухлива людина легковажної вдачі, що любить похизуватися.

С. 85. *Кушир* — водяна кропива.

Жабур (діал.) — слизька маса, що утворюється на поверхні стоячої води.

Верша — сплетена з лози риболовна снасть.

С. 86. *Катержна чарка* — у переносному значенні — погана, лиха, важка.

Возний — судовий урядовець.

Повітка — господарське приміщення для утримання домашніх тварин або зберігання сільськогосподарського реманенту та різного майна.

Шаг — дрібна розмінна монета вартістю півкопійки.

С. 87. *Як об Іллі в Ромні* — на свято пророка Іллі (2 серпня) в м. Ромни (Сумська обл.).

Лазар — біблійний персонаж, якого воскресив Ісус.

Чумак — візник і торговець, який перевозив на волах хліб, сіль, рибу та інші товари для продажу.

С. 88. *Гоцак* — те саме, що тропак — український народний танець, за характером виконання близький до гопака.

Підсудок — помічник судді або писар у земському суді.

Шкана — заморений, слабосилий, худий кінь.

Оглоблі — елемент упряжі.

Малахай — довгий шкіряний батіг.

Меланка — українське народне свято напередодні святого Василя Великого (14 січня).

С. 89. *Кобеняк* — суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою.

Моцак — те саме, що силач.

С. 91. *Макуха* — у переносному значенні — вайлувата, млява, безхарактерна людина.

С. 92. *Онучі* — шматок тканини, яким обмотують ноги перед взуванням.

Опукою згори — м'ячем згори.

С. 94. *Книш* — білий хліб із загорнутими всередину краями та змазаний салом або олією.

С. 94. *Лагомінки* — ласощі.

Калганівка — горілка, настояна на калгані (трав'янистій рослині, корінь якої використовують для лікування шлункових хвороб або кладуть у горілку, щоб зробити її запашною).

Сейм — річка в Росії та в Україні (в Сумській області), ліва притока Десни.

Десна — річка в Україні (Чернігівська, Київська області) та Росії, ліва притока Дніпра.

Хунт — розмовне, фунт (міра ваги, що дорівнювала 409,5 г).

С. 97. *Чирята* — пташата чирки — водоплавної птахи з родини качиних.

С. 98. *Оржиця* — річка в Полтавській та Черкаській областях.

Сула — річка в Україні (Сумська, Полтавська області), ліва притока Дніпра.

Ятір або *в'ятір* — риболовне знаряддя типу пастки (сітка, натягнута на обручі), що його встановлюють на дно водоймищ.

Сакви — дві з'єднані одним полотнищем торби, які перекидають через плече (на груди й спину) або через спину коня, осла і т. ін.

Повіт — до районування 1929 р. — адміністративно-територіальна одиниця, складова частина губернії.

С. 110. *Плутон* — римський бог підземного царства мертвих.

С. 111. *Еак* — син Зевса й Егіні. У переносному розумінні — справедлива людина.

С. 113. *Наче у Петрівку піт...* — Петрівка — Петрівський піст, що закінчується у день святкування пам'яті святих апостолів Петра і Павла (12 липня).

Шльонські — порода овець з довгою тонкою вовною.

С. 117. *Гаспидський (лайливе)* — чортів, диявольський.

С. 122. *Паньматка* — ввічлива форма звертання до господині, молодших жінок до старших, чоловіків до жінок.

С. 128. *Становий* — пов'язаний з управлінням станом.

С. 129. *Пробі* — воання про допомогу, порятунок; гвалт, караул.

С. 135. *Святки* — святкова пора від Різдва до Водохреща.

Каганець — невеличкий світильник, що складається з гнота та посуду, у який наливається олія, лій чи гас.

Дулівка — наливка з груш дуль.

С. 136. *Кально* — брудно, заболочено.

С. 140. *Канальський* — підступний, хитрий, шельмуватий.

ЗМІСТ

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

Басня Есопова	3
-------------------------	---

ПАВЛО БІЛЕЦЬКИЙ-НОСЕНКО

Львиний розділ	5
Вовк да Ягня	5
Півень да Лисиця	6
Жінки да тайна	7
Індик	9
Дуб, Очерет да Поросята	10
Рада звірей для обрання собі царя	11
Білка да Кроти	14
Олень, Русак да Осел	15
Орел да Кріт	17
Заєць да Перепелиця	17
Вовки да Вівці	18
Зелена корова	19
Селянин да його діти	21
Дві кухви	22
Працьовитий Ведмідь	23
Квочка да Бджола	23
Тяжба	24
Сорока	26
Рись да Кріт	27
Гуси	28
Снігур да Крук	29
Мудрець да старшина військовий	29
Крук	31

ЄВСТАФІЙ РУДИКОВСЬКИЙ

Байка	32
Звіриний мор	33
Вибір женихів	36

ПЕТРО ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ

Пан та Собака	38
Солопій та Хівря, або Горох при дорозі	43

Тюхтій та Чванько	47
Дурень і розумний	48
Цікавий і мовчун	48
Лікар і Здоров'я	48
Батько та син	49
Дві пташки в клітці	49
ОЛЕКСА СТОРОЖЕНКО	
Кури та Собака	50
ЛЕВКО БОРОВИКОВСЬКИЙ	
Моя байка	52
До друкаря	52
Багатий, бідний	52
Метелик	53
Мої куми	53
Голова	53
Максим	54
Клим	54
Свій дім — своя воля	54
Лисиця й Ведмідь	55
Даремна праця	55
Охотник	55
Пані	55
П'яний	56
Трухлявина	56
Перо й Каламар	56
Бушля	56
Клим п'яний	57
Рівчак і річка	57
Мішок з грішми	57
Рало	58
Суд	58
Крила у Вітряка	58
Пан та мужики	59
Панський Кінь	59
Андрій	59
Байки	60
Громада	60
Прокопова жінка	60
Дурний і розумний	61
Скупий	61
Кіндрат	61
Убогий, багатий	61
Суддя	62
Зарік	62
Козакова журба	62
П'яний	62
Хомиха	63
Псе	63

Даремна журба	63
Голодний Хома	63
Горох	64
Громада	64
Любов	64
Хомина услуга	64
Сірко	64
Лев і Миш	65
Каштан і Свиня	65
Лисиця	65
Ковадло і Молот	65
Вівчар та Вівця	66
Іван і Петро	66
Гадюка	66
Метелик і Комар	66
Глянь на себе!	67
Не злодій	67
Осел та Свиня	67
Хомина жінка	68
Петрусь	68
Злодій	68
Дорожній Стовп	68
Щука	69
Бджола	69
Вовк та вівчарі	69
Міст	70
Скупий	70
Сиротина	70
Косовиця	70
Лікар та Здоров'я	71
Клим	71
Грицькова жінка	71
Річка й Море	71
Пан	72
ОСИП БОДЯНСЬКИЙ	
Сухая ложка (<i>Аполог</i>)	73
Орел і Черепаха	73
МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ	
Плішка і Соловій	75
Старий і молодий Лис	75
Потік і Ріка	75
Щука і маленька Рибка	76
Діти і Жаби	76
Лебедь і Ворони	76
МИКОЛА УСТИЯНОВИЧ	
Рій і Трутень	78
ЄВГЕН ГРЕБІНКА	
Цап	80

Лебедь і Гуси	81
Ячмінь	81
Зозуля та Снігир	82
Ведмежий суд	83
Пшениця	83
Сонце да Хмари	84
Горобці да Вишня	84
Будяк да Коноплиночка	85
Верша та Болото	85
Маківка	85
Рожа да Хміль	86
Могиліні родини	87
Школяр Денис	88
Сонце да Вітер	89
Гай да Сокири	90
Віл	90
Грішник	91
Ворона і Ягня	92
Злий Кінь	93
Мірошник	94
Вовк і Огонь	95
Утята да Степ	96
Рибалка	97
Соловей	99
Дядько на дзвониці	100
Хлопці	100
ПЕТРО ОГІЄВСЬКИЙ-ОХОТСЬКИЙ	
Пані і дві Челядки	102
Лисиця і Мужик	104
ПОРФИРІЙ КОРЕНИЦЬКИЙ	
Панько та Верства	106
ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ	
Гоголь і Ворона	108
Щиглик	109
ПЕТРО ПИСАРЕВСЬКИЙ	
Пан	110
Цуценя	111
Панське слово — велике діло	112
ВОЛОДИМИР АЛЕКСАНДРОВ	
Звіряча рада (<i>Байка по І. А. Крилову</i>)	114
ЛЕОНІД ГЛІБОВ	
Вовк і Кіт	116
Вовк і Вівчарі	117
Лебідь, Шука і Рак	118
Лисиця і Ховрах	118
Вовк і Лисиця	120
Мірошник	121

Лисиця й Осел	122
Чиж та Голуб	123
Дві Бочки	124
Жаба й Віл	124
Мужик та Лисиця	125
Прохожі та Собаки	126
Миша й Пацюк	126
Хлопчик і Гадюка	127
Вовк та Мишеня	128
Зозуля й Півень	129
Лев та Миша	130
Лев та Вовк	131
Троєженець	132
Охрімова свита	133
Два кума	135
Камінь та Черв'як	136
Синиця	137
Вовк та Ягня	138
Шпак	140
Байка як ліро-епічний жанр. <i>Олена Даниліна</i>	142
Примітки.	150

УКРАЇНСЬКА БАЙКА

Головний редактор *Є. В. Мезенцева*
Відповідальна за випуск *Г. С. Таран*
Художній редактор *Л. П. Вировець*
Комп'ютерна верстка: *О. В. Підлісна*
Коректор *Л. В. Дмитрієва*

Підписано до друку 12.12.12. Формат 84×108^{1/32}.
Умов. друк. арк. 8,40. Облік.-вид. арк. 5,45.
Тираж 3000 прим. Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

61002, Харків, вул. Чубаря, 11
Електронна адреса:
www.folio.com.ua
E-mail: realization@folio.com.ua
Інтернет-магазин
www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
61002, Харків, вул. Чубаря, 11
Свідоцтво про реєстрацію
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.